

4 4
44.
IV වෙනි කොටස—අධ්‍යාපන, විද්‍යා සහ කලා (ඒ)

1959 වර්ෂය සඳහා පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තැනගේ පාලන වාර්තාව

මැයි, 1961

චාල්ස් ගොඩකුඹුරේ, M.A., Ph.D., D.Litt. (ලන්ඩන්)

PART IV—EDUCATION, SCIENCE AND ART (G)

Administration Report of the Archaeological Commissioner for 1959

May, 1961

C. E. Godakumbura, M.A., Ph.D., D.Litt. (London)

ලංකාවේ වාලුම්වේතයෙහි පිහිටි ඊස්ටර්න් පෝපර් මිල්ස් කෝර්පරේෂන් හි නිපදවන ලද කඩදාසිවලදී
ආණ්ඩුවේ නියමයෙන් ලංකාණ්ඩුවේ මුද්‍රණාලයේ මුද්‍රාපිතයි. කොළඹ රජයේ ප්‍රකාශන කාර්යාංශයෙන්
මිලදී ලබාගත හැක.

PRINTED ON THE ORDERS OF GOVERNMENT AT THE GOVERNMENT PRESS, CEYLON, ON PAPER
MANUFACTURED AT THE EASTERN PAPER MILLS CORPORATION, VALAICHCHENAI, CEYLON,
TO BE PURCHASED AT THE GOVERNMENT PUBLICATIONS BUREAU, COLOMBO.

මිල : Price : 2.10

තැපැල් ගාස්තුව : Postage : -/35 යි.

කෙටුම්පත ලැබුණ දිනය	11. 11. 1960
මුඛ පත්‍ර යැවූ දිනය	21. 3. 1961
මුඛ පත්‍ර ආපසු ලැබුණ දිනය	11. 4. 1961
ප්‍රසිඛ කළ දිනය	16. 5. 1961

1959 වර්ෂය සඳහා පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තැනගේ පාලන වාර්තාව

පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තනතුර ඉසුළු ආචාර්ය (දැන් මහාචාර්ය) සෙනරත් පරණවිතාන මහතා 1956 වැන්නේ සැප්තැම්බර් මාසයෙහිදී විශ්‍රාම ගත්තා. එතැන් පටන් මේ දක්වා පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුවේ නිත්‍ය ප්‍රධානියෙකු නොමැතිව කටයුතු කරගෙන ගියා. එබැවින් දෙපාර්තමේන්තුවේ පාලනය හා කාර්යක්ෂමතාවය පිරිහීම් මඟට පත්වුණා. එහි කාර්යක්ෂමතාවය අඩුවී ඇතිවා පමණක් නොව සමහර පදවිද අස්කර තිබේ. පුරප්පාඩු වූ තනතුරු පුරවා නැත. කාර්යක්ෂමතාවය මෙසේ දුබලවුවද මහජනයා සංස්කෘතිය ගැන දක්වන ලැදිකමත් සංස්කෘතිය පිළිබඳ අවබෝධය අමාත්‍යාංශයක් පිහිටවීමත් නිසා එම අමාත්‍යාංශය යටතේ නියුක්තව තිබෙන මෙම දෙපාර්තමේන්තුවෙහි වැඩ පෙරට වඩා වැඩිවුණා. ඒ හැරුණු විශ්වවිද්‍යාල හා අනිකුත් උසස් අධ්‍යාපන ආයතනයන්හි පුරාවිද්‍යාව විෂයයක් වශයෙන් පැවැත්වීම දෙපාර්තමේන්තුවට වැඩිපුර කටයුතු ඇතිවීමට හේතුවක් වුණා.

දිවයිනේ අස්සක් මුල්ලක් නැර පුරාවිද්‍යාව කෙරේ සැලකිල්ලක් හා ආශාවක් පෙනුනත් සමහරු ඒ ආශාව මුදුන්පත් කිරීම සඳහා සැහෙන ඔබරියන් දුන්නේ නැත. දෙපාර්තමේන්තුව මේ තත්ත්වයෙන් මිදවීම පිණිස පළමුවෙන්ම කළයුතුව තිබුණේ එහි නිලධාරීන් හා කම්කරුවන් සුදුසු පරිදි වැඩෙහි යෙදවීමය. බොහෝ නිලධාරීහු කෙත්ප්‍රස්ථාන භාර දුර්බල ප්‍රදේශයන්හි වැඩෙහි යෙදීමට අකැමැති වුණා. මේ නිසා අනුරාධපුර, මිහින්තලේ, පොළොන්නරුව, සීගිරිය යන මේ ස්ථානයන්හි පමණක් පුරාවිද්‍යා ක්‍රමවල වැඩ කරන්නට සිදුවී තිබුණා. පුරාවිද්‍යාව අතින් සැලකිය යුතු වූ බොහෝ පෙදෙස් එළිපෙහෙළි කළායින් පසුව නැවත වල්බිහිවුණා. මේ පැරණි වස්තූන් කරා යෑමට සෘද්ධිමත් වන ලද මානවත් නඩත්තු නොකිරීමේ හේතුවෙන් කැලෑ වට ගියාය. ඒ ඇරුණු පාදගත් ඉතාම වැදගත් පැරණි වස්තූන් තහවුරු නොකර ආරක්ෂා රහිතව අවටිසි ආදියට ලක්ව තිබුණු නිසා දිරාපත්වුණා.

පුරාවිද්‍යා පනත, විශේෂයෙන් ආරක්ෂිත ස්මාරක සඳහා ඇති පණත්, නිසි පරිදි ක්‍රියාවෙහි නොයෙදිණ. එහෙයින් ආරක්ෂිත පැරණි වස්තූන් අසලම නොගැලපෙන ගොඩනැගිලි ඉදිකර තිබේ. මේ පිළිබඳව සෙවිවොත් කතරගම කිරිවෙහෙර ළඟම ඉදිකර ඇති අළුත් දැඩිමුඩ දේවාලය කදිම නිදසුනකි. යාපන අර්ධද්වීපයේ පිහිටි පානිගිසි හා ලන්දේසි සමයන්ට අයත් දේවස්ථාන වලද ඒවායේ අධිකීකරුවන් විසින් පුරාවිද්‍යා ජනන පැහැර හැර ක්‍රියාකර ඇත.

පැරණි සහස්තවයට අයත් දේ මතුකර ගැනීමේ අගය මේතාක් දෙපාර්තමේන්තුවේ කම්කරු වන්ට පැහැදිලිවී නොතිබුණු හෙයින් ඒ අය කැණීමේ කටයුතුවලට සහභාගිවීමට කම්මැලි වුණා. කැණීමේ කටයුතුවල යෙදුන නඩය "පස්පාටිය" නමින් අවසර ලෙස හැඳින්වුණා. මේ "පස්පාටිය" මගින් කෙරෙන වැඩ නින්දනිය යන පුහු අදහසක් ඔවුන් තුළ ඇතිවුණා. කරුණු මෙසේ හෙයින් උසස් තනතුරු යැයි සැලකෙන මුරකරුවැඩ, සංචාරක බංගලාවන් භාරකාර වැඩ ආදිය ලබාගැනීමට කම්කරුවෝ පොරකැවා. එහෙත් ඔවුන්ට කරුණු නිසි පරිදි තේරුම් කළ පසු සිය මව් බිමේ සහස්තවය පාදගැනීමේ කටයුතුවල යෙදීම මඟින් ආධිමාර්යකට හේතුවක් බැව් ඔවුහු දැන් පිළිගෙන තිබේ. සුදුසුකම් නැතිව ලෙහෙසි රැකියාවන් වලට උසස් කර සිටි කම්කරුවන් නැවතත් ඔවුන්ගේ නියම තනතුරුවලට පත්කරන ලදී. නොයෙක් කම්කරුවන්ට මැයිවිලි තිබිණ. ඒ මැයිවිලි සමහරක් යුක්තියහගත වී. එනම් ඔවුන් ඉහළ පහළ දැමීමේදී කිසිම සාධාරණ රීතියක් අනුගමනය නොකරණ ලද බැව් මේ කම්කරුවෝ අදහස් කළා. පාලන ක්‍රමයෙහි තිබුණු මේ අඩුපාඩු මහහරවන ලදීන් දැන් ඉතාම පහළ තත්ත්වයේ සිටින කම්කරු වාට පවා ඔහුගේ දක්ෂකම හා උනන්දුව පමණක්ම සලකා දෙපාර්තමේන්තුවේ උසස් තනතුරට පවා පත්වීමට සලස්වා තිබේ.

දෙපාර්තමේන්තුවේ රැකවල් කරුවකු වන එච්. ඒ. සිරිසේන හා කංකානම්කෙනෙකු වන ඇස්. රත්නපාල යන කම්කරුවෝ සිය රක්ෂාවල්වල යෙදී සිටියදීම ජ්‍යෙෂ්ඨයහතික විභාගයෙන් සාමාර්ථය ලැබුවා. මේ අය දනට තාවකාලිකව ස්ථාන භාරව සිටී. සුදුසු බැව් පෙනිගියොත් මේ දෙදෙනා වැඩ පරිපාලක හෝ ඕවර්සියර් ආදී තනතුරකට උසස් කළ හැකිවේ.

කම්කරුවන් දෛනික වැටුපෙන් මාසික වැටුපට දැමීම නිසා සමහරුන්ට වැඩපුර මුදල් ගෙවීමට සිදුවිය. කම්කරුවන් හා නිලධාරීන් ඇතුළු 800ක ගෙන් යුත් කායාමණ්ඩලයක් පාලනය කිරීම පහසු නොවේ. ආණ්ඩුව විසින් කලින් තුදුන් අමතර සහන කම්කරුවන්ට දෙනලදින් ඒ පිළිබඳ වැඩිද අමතර වශයෙන් කායාමණ්ඩලයට පැවරුණා. එහෙත් ඒ අමතර වැඩ කිරීමට අරඹන ලිපිකරුවන් ලැබුණේ නැත. තවද සෑම කම්කරුවකුගේම සේවා සටහනක් අප්‍රමාදව පිළියෙල කිරීමද අවශ්‍යවී. ප්‍රධාන කායාලයේ ආයතන අංශය විධායක ලිපිකාර සේවයෙහි 2 වැනි ශ්‍රේණියේ එක් ලිපිකරුවෙකුට, සාමන්‍ය ලිපිකරු පන්තියේ ලිපිකරු වන් දෙදෙනකුට හා තාවකාලික ලිපිකරුවකුට ද සීමාවුවද ආදයම් වර්ෂය අවසානවීමට පෙර කම්කරුවන්ගේ සේවාවටහන් වැඩ හරියක් සඳ නිමවීමට හැකිවුණා. මුදල් අංශයෙහි විධායක ලිපිකාර සේවයේ 2 වැනි ශ්‍රේණියේ ලිපිකරුවකු හා සාමාන්‍ය ලිපිකරු ශ්‍රේණියේ ලිපිකරුවන් 4 දෙනෙකුත් අර්ධලිපිකාර සේවයේ එක් අයෙකුත් එකතුව 6 දෙනෙකුගෙන් යුක්තවේ. අර්ධ ලිපිකාර සේවයේ ලිපිකරු හිසේ අමාරුවකින් පීඩිතව ඊට ප්‍රතිකාර ලබමින් සිටින බැවින් ඔහුගෙන් වැඩට බාධාවක් මිස උදව්වක් නැත. කායාමණ්ඩලයෙහි මෙතරම් අඩුපාඩු තිබියදීත් ස්ථිර සේවයෙහි යෙදී සිටින කම්කරුවන් ඇතුළු අනිකුත් නිලධාරීන්ටත් අවුරුද්දේදී සෑම මසකට අවසාන දිනට ප්‍රථමයෙන් පඩි ගෙවන ලදී. අළුත් පඩි ක්‍රමයට අනුව කම්කරුවන්ට ලැබිය යුතුව තිබුණු මුදල මේ වර්ෂයට රු. 30,000 විය. තවත් කියයුතු කරුණකි. එනම් ආයතන අංශයෙහි නිලධාරීන් කායාමණ්ඩලය පිළිබඳ ලියකියුම් හැර දිවයිනේ ඇති පුරා විද්‍යාත්මක හා සංස්කෘතික වටිනාකමින් යුත් පුරාවස්තූන් සහ අනිකුත් දේ පිළිබඳවද වැඩ කළයුතුය. මේ කරුණු අනුව සලකන විට ඉතා සුළු කායාමණ්ඩලයකින් යුක්තවුවද දෙපාර්ත මේන්තුවේ වැඩ මැනවින් ඉටුකර තිබෙන බැව් පෙනේ.

අනිකුත් දෙපාර්තමේන්තු සමග සම්බන්ධතා

අනුරාධපුර නව නගරය පිළිබඳ අනුශාසක මණ්ඩලය

පුරාවිද්‍යානුකූල වැඩ පිළිබඳව අද අනුරාධපුරය මුල් ස්ථානය ගන්නවා. 1940 වැන්නේදී කලින් ගත් තීරණය අනුව ශුද්ධ නගරයෙහි වූ පැරණි සමයට අයත් නැති ගොඩනැගිලි ඉවත් කරනුට යෙදුණා නම් පැරණි නගරයෙහි සැලැස්ම හරියාකාර දැනගැනීමට ඉවහල්වන වැදගත් සාක්ෂි එතෙක් කැණීමට හෝ පරීක්ෂා කිරීමට නොහැකිවූ ඒ ගොඩනැගිලි පිහිටි පෙදෙස් වලින් ලැබීමට තිබුණා. එහෙත් මේ තීරණය ක්‍රියාවේ යෙදවීමෙන් ප්‍රයෝජනයක් ගැනීමට නොහැකි විය. එයට හේතුවූයේ නවනගර නිර්මාණයෙහි වැඩ පැරණි නගරය ඉවත් කිරීම පමණ සිසුව නොකෙරුණු බැවිනි. නව නගරය සංවර්ධනය සඳහා කෙටි කුඩුණ වැඩිද පුරා විද්‍යානුකූල වැඩ ගැන එතරම් සැලකීමක් නොමැතිව කළ ඒවාය. පුරාවිද්‍යා තනනම් ඉඩම් හරහා පිහිටි මාර්ග වෙනස් කිරීමට වෙහෙස දරා නැඟුවා පමණක් නොව ඒවායේ තවත් ගොඩ නැගිලි ඉදිකෙරෙය යන බයක් ද ඇතිවුණා.

පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස් තැන 1958ට වැන්නේ අවසාන වනතෙක් අනුරාධපුර නව නගරය පිළිබඳ අනුශාසක මණ්ඩලයෙහි සමාජිකයෙක් වුණේ නෑ. පැරණි නගරයෙහි වූ නොයෙකුත් දෙපාර්තමේන්තුවල කෙරෙණ වැඩ ඒ එක් එක් දෙපාර්තමේන්තු වැඩ හා ගැලපීමේ සංවිධානයක් තිබුණේ නෑ. මේ වර්ෂය මුලදී පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තැනත් යටත්වත් මණ්ඩලයෙහි සාමාජික යෙකු වශයෙන් පත්වුණා. උතුරු මැද පළාතේ දියාපතිකුමන්ද, ආණ්ඩුවේ නගර නිර්මාණ ශිල්පියාද, අනුරාධපුර නගරයේ විශේෂ කොමසාරිස්කුමාද, පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස්වරයා හෝ ඔහුගේ නියෝජිතයාද හා ආණ්ඩුවේ වැඩ දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරියකුගෙන්ද යුත් මණ්ඩලයක්ද ශුද්ධනගරයෙහි කෙරෙණ වැඩ ඒ එක් එක් දෙපාර්තමේන්තුවට අයත් වැඩ හා ශාලපන අයුරින් ගෙනයාම පිණිස උතුරු මැද පළාතේ දියාපතිකුමන්ගේ ප්‍රධානත්වයෙන් යුත් වෙනත් මණ්ඩලයක් ද පවත් ගන්නා. පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස් තැන හෝ ඔහුගේ නියෝජිතයෙක්

මේ මණ්ඩල දෙක මගින් පැවැත්වූ සෑම සභාවකම පෙනී සිටියා. මේ වර්ෂයෙහිදී කළ තීරණයක් වූයේ ප්‍රථමයෙන්ම ශ්‍රීමහාබොධින්වහන්සේ අසලින් වූ මංසන්ධියට එකතුවූ පාරවල් වසාදමා පැරණි නගරයෙහි පැවැති ප්‍රධාන කඩපෙළ ඉවත්කිරීමටය. එය ක්‍රියාවේ යෙදවීමෙහි පුරා විද්‍යාදෙපාර්තමේන්තුවට අනිකුත් ආයතනවල උදව්ලපකාර නොමසුරුව ලැබුණා. වැඩ කරවන පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් නැන හෝ ඔහුගේ නියෝජිතයෙකු හෝ පහත සඳහන් උපසභාවල පෙනීසිටියා:—

- (අ) පැරණි හා නවනගරයන්හි පාරවල් නම් කිරීම පිළිබඳ උපසභාව.
- (ආ) ශුද්ධනුවර පැවති උවමනා නැති ගොඩනැගිලි ඉවත්කිරීම පිළිබඳ උපසභාව.
- (ඇ) මිහින්තලා ශුද්ධනුවර ආරක්ෂාකිරීම පිළිබඳ උපසභාව.

වෙනත් මණ්ඩල

නගර හා ගම්වල නම් වෙනස් කිරීම පිළිබඳ අනුශාසක මණ්ඩලයේ සහිතයකු වශයෙන් මේ වාර්තා කරන සහ පත්වුණා. තවද ලංකාවේ එක්සත්ජාතීන්ගේ අධ්‍යාපනික, විද්‍යාත්මක හා සංස්කෘතික සංස්ථාවෙහි සහිතයෙකු ලෙසද ඔහු පත්වුණා.

පුරාවස්තු පිළිබඳ විශේෂ මණ්ඩලය

අවුරුදු කීපයකට පෙර ගරු පළාත් පාලනය හා සංස්කෘතික ඇමතිතුමා විසින් පත්කරන ලද යටෝක්ත මණ්ඩලය විසින් පැරණිලේඛන දෙපාර්තමේන්තුව, ජාතික කෞතුකාගාර දෙපාර්තමේන්තුව හා පුරාවිද්‍යාදෙපාර්තමේන්තුව යන මේ ආයතන තුනේ වැඩ පිළිබඳ වාර්තාවක් 1959 වැන්නේ මැදදී සපයනු ලැබුවා. විශේෂයෙන් පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව පිළිබඳ මේ වාර්තාවෙහි සඳහන් කරුණු ගැන විවේචනයක් කරණලෙස වැඩබලන පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් නැනට ගරු සංස්කෘතික හා සමාජසේවා ඇමතිතුමාගෙන් ලත් නියෝගය අනුව ටයිප් පිටු විසිපහක් දිග විවේචනයක් 1960 මුළුදී යැපෙව්වා.

පුරාවස්තු පණත

දැන් වළංගුව ඇති පුරාවස්තු පණතෙහි 18 වැනි ඡේදය හෝ එහි සංශෝධනය හෝ යටතේ ගැසට් නිවේදනයකින් ආරක්ෂිත වස්තූන් ලෙස ප්‍රකාශ කළ හෝ නොකළ පුද්ගලික ඉඩම්වල පිහිටි සෑම පැරණි ස්මාරකයක්ම පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස්තුමාගේ පාලනය යටතට පවරාගත හැකිවන පරිදි පණත සංශෝධන කරන ලෙස ඉකුත් අවුරුද්දේදී නීතිසම්පාදකතුමාට දන්වා යැව්වා. තවද සියලුම ඓතිහාසික වස්තූන්ද දෙපාර්තමේන්තුවේ පාලනය යටතට ගැනෙන පරිදි එම නීති සම්පාදනය කිරීමට ඉල්ලා තිබේ. පැරණි ස්මාරක මේසා විශාල සංඛ්‍යාවක් හා බොහෝ අක්කර ගණන් ඉඩම්ද පාලනය කිරීමේ අවාරුකම ගැන වැඩබලන පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස්තුමා විසින් අමාත්‍යාංශයට කරුණු පහද දුන් පසු එසේ දුෂ්කරතාවයන්ට මුහුණ පෑමට සිදුවීමට හේතුවෙන නීති සංශෝධන තාවකාලිකව නැවැත්වීමට තීරණය කළා.

අවසරපත් හා බලපත්

ඡායාරූප ගැනීම සඳහා පහත සඳහන් අවසරපත් දෙන ලදී:—

සාමාන්‍ය ඡායා රූප හා මිලිමීටර් 16 යේ කැමරාවලින් හඳුනාගත වලනවිභූ ගැනීමට	453
පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාරයන්හි වන භාණ්ඩවල ඡායාරූප ගැනීමට	2
මිලිමීටර් 35 කැමරාවලින් විභූපටි සමාගම්වලට වලනවිභූ ගැනීමට	5
	<hr/>
එකතුව	460
	<hr/>

පැරණි වස්තු පිටරට ගෙනයාම පිණිස පුරාවස්තු පණත යටතේ බලපත් දහඅටක් නිකුත් කළා.

අනුශාසක මණ්ඩලය

ආරක්ෂිතවස්තු පිළිබඳ අනුශාසක මණ්ඩලය හෝ එහි උපමණ්ඩල හෝ මේ අඩුරුද්දේදී රැස්වුනේ නැහැ. එහෙත් මිහින්තලේ මහසෑය ප්‍රතිසංස්කරණය පිළිබඳ පළාත් පාලන හා සංස්කෘතික අමාත්‍යාංශයේ නිත්‍යලේඛමිත්‍රමා පත්කළ කමිටුවක් කීපවරක්ම පවත්වනට යෙදුනා. පහත සඳහන් අය යටෝක්ත කමිටුවට පත්කර ඇත්තේය:—

- (1) කොළඹ වරාය සංයුක්ත මණ්ඩලයේ ප්‍රධාන සහකාර ඉංජිනේරු තැන්පත් ඒ. ඇන්. ඇස්. කුලසිංහ මහතා ;
- (2) ආණ්ඩුවේ වැඩ දෙපාර්තමේන්තුවේ සැලැස්ම සම්පාදක අංශයේ ප්‍රධාන ඉංජිනේරු කේ. රාමනාදන් මහතා ;
- (3) පුරාවිද්‍යාදෙපාර්තමේන්තුවේ හිටපු ප්‍රධාන සැලැස්මකරු ඩබ්ලිව්. ඊ. ප්‍රනාන්දු මහතා.

1959 වැනි අවසාන තෙක් මහසෑය ප්‍රතිසංස්කරණය ගැන ස්ථිර ක්‍රමයක් හෝ සැලැස්මක් සකස්වුනේ නැ.

සම්භාවනීය අමුත්තෝ

ඉන්දියා සමූහාණ්ඩුවේ ජනාධිපති ශ්‍රීමත් රාජේන්ද්‍ර ප්‍රසාද් උතුමාණෝ දිවයිනට සම්ප්‍රාප්තවූ අවසානව පැරණි වස්තූන් නැරඹීමට කැමැත්ත දක්වුවා. මේ වාර්තාකර්තෘ ජනාධිපතිතුමා හා එතුමන්ගේ පිරිවර කැටුව පැරණි වස්තූන් නැරඹීමේ සංචාරයක 1959 වැනි අගෝස්තු මාසයේ යෙදුනා. එම මස 18 වැනි දින උදය පොළොන්නරුව බලා එදිනම සවස අනුරාධපුරේ නටබුන් දේ නැරඹුවා. පසුදින මිහින්තලය හා සීගිරිය බලා ගමන අවසන් කරන ලදී.

1959 සැප්තැම්බර් මස 30 වැනි දිනෙන් අවසන්වූ වර්ෂය සඳහා මුදල් වාර්තාව

ආදායම

ප්‍රකාශන, පින්තූර, නැපැල්පත් හා සිතියම් ආදිය විකිණීමෙන් රු. 1,661,44ක් ලබාගන්නා ලදී. නැපැල් හා විදුලිපුවත් ආදායම්, කාර් ගැනීමට හා ගෙවල් සැදීමට දෙන ලද අන්තිකාරම් මුදල්වලට අය වූ පොලී, ගෙවල්කුලී ආදියෙන් නවත් රු. 3,994,80ක් එකතුවුනා. වෙනත් ආදායම් මාර්ගවලින් ලැබුණු මුදල්ද එකතුව වර්ෂයේහි මුළු ආදායම රු. 14,480,74ක් විය.

වියදම

	රු.	ශ.	රු.	ශ.
(අ) පොද්ගලික පවි නඩි ශීර්ෂයෙන් කායඵලමණ්ඩලයට ගෙවන වැටුප්...	1,98,	379	31	
(ආ) ඒවන වියදම හා විශේෂ ජීවනාධාර දීමනා ...	1,79,	069	8	
(ඇ) වෙනත් දීමනා ...	21,	515	53	
(ඈ) ගමනාගමනය ...	33,	852	86	432,816 78
පැරණිතැන් ගවේෂණ, කැණීම් හා සංරක්ෂණය ...				9,97,595 80
ප්‍රකාශන හා ප්‍රදර්ශන ...				42 75

විවිධ

	රු.	ශ.	රු.	ශ.
(අ) ලිපිද්‍රව්‍ය, කායඵලය ලිබවූ හා වෙනත් වුවමනා දේ ...	6,985	94		
(ආ) අනියම් වියදම් ...	3,194	39		
(ඇ) කම්කරුවන් සඳහා අර්ධ ස්ථිර නිවාස ඉදිකිරීම, තිබෙන නිවාස නඩත්තු කිරීම, උපකරණ ...	6,736	41		
(ඈ) පුස්තකාලය ...	3,862	35		
(ඉ) රචනානික ද්‍රව්‍ය හා උපකරණ මිලදී ගැනීම ...	5,210	96		
(ඊ) ආධාර මුදල් ...	1,950	0		
(එ) පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාර ...	5,911	62		
(ඒ) දෙපාර්තමේන්තුවේ මෝටර් වාහන නඩත්තු කිරීමට හා අළුත් වාහන කිරීමට වියදම් ...	11,128	89		
(උ) නිල ඇඳුම් ...	1,811	53		

	රු.	ශ.
(ඌ) පුරාවස්තු සොයාගත් හා ඒ පිළිබඳ තොරතුරු දැන්වූ අයට දුන් පාරිතෝෂික මුදල්	150	0
(ඹ) ඡායාරූප ගැනීම	4,519	12
(ඹ) විදුලිබලය	4,874	90
(ක) ශිලාලේඛන	20	50
(භ) පුරාවිද්‍යාව හැඳිරීම පිණිස ශිෂ්‍යත්වය	14,796	40
(ච) සහකාර කොමසාරිස් (රසායනික) තැනට ගෙවූ ශිෂ්‍යත්ව දීමනා...	401	67
	71,554 68	
	1,502,010 1	

මිනින්තලේ මහසෑය ප්‍රතිසංස්කරණය කිරීමේ වැඩට රු. 647'88ක් වියදම්වුණා. එය ණය අරමුදලෙන් ලබාගන්නා ලදී. ප්‍රකාශන හා තැපැල්පත් මුද්‍රණය සඳහා වැයවුණු මුදල් අත්තිකාරම් ගණන් අරමුදලෙන් පියවන ලදී.

කායම්මණ්ඩලය

1956 සැප්තැම්බර් මස 26 වැනි දින හිටපු පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස් තැන්පත් ආචාර්ය ඇස්. පරණ විතාන මහතා විශ්‍රාම පිට අස්වීමෙන් පසු 1959 වැන්නේ මුල්භාගය වනතෙක් පහත සඳහන් මහතන් පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස් තනතුරේ වැඩ බැලුවා:—

- (1) සහකාර කොමසාරිස් (ශිලාලේඛන) තැන්පත් ධබ්ලිව්. ඇස්. කරුණාරත්න මහතා 1956.9.25—1957.1.24 ;
- (2) සිවිල් නිලධාරී ජේ. එච්. ලැහරෝල් මහතා 1957.1.24—1957.2.21 ;
- (3) ජාතික කෞතුකාගාර අධ්‍යක්ෂක පී. ඊ. පී. දරණියගල මහතා 1957.2.21—1958.5.1 ;
- (4) මහාචාර්ය පී. සී. සෙස්නියරි මහතා 1958.5.1—1959.2.17. (මේ මහතාගේ සේවය ලංකාණ්ඩුවට එක්සත් ජාතීන්ගේ අධ්‍යාපනික, විද්‍යාත්මක හා සංස්කෘතික ආයතනය විසින් ලබාදෙන ලදී).

ලංකාණ්ඩුවට පුරාවිද්‍යාව පිළිබඳ අනුශාසනා කිරීම සඳහා පැමිණි මහාචාර්ය පී. සී. සෙස්නියරි මහතා මාසගණනක් පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස් පදවියේ වැඩකර 1959 පෙබරවාරි මස 17 වැනි දින දිවයිනෙන් බැහැර ගියා.

ලන්ඩන් විශ්වවිද්‍යාලයේ ප්‍රාචීන භාෂා පිළිබඳ ජ්‍යෙෂ්ඨ කථිකාචාර්යව පත්ව සිටි ආචාර්ය පී. ඊ. ගොඩකුමුරේ මහතා 1959 වැන්නේ ජනවාරි 26 වැනි දින තමාගේ ස්ථිර තනතුර වන සහකාර පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස් ධුරයෙහි වැඩට නැවත පැමිණියා. 1959 වැන්නේ පෙබරවාරි මස 17 වැනි දින සිට ඒ අය පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස් පදවියේ වැඩද බැලුවා. සහකාර කොමසාරිස් (රසායනික) ආර්. එච්. ද සිල්වා 1959 වැන්නේ අගෝස්තු 8 වැනිදින ඔක්ස්පර්ඩ් විශ්වවිද්‍යාලයේ විශේෂ පුහුණුවක් ලබාගැනීම සඳහා පිටත්ව ගියා.

සාමාන්‍ය ලිපිකරු සේවයේ එස්. ඒ. ඩී. ගුණසේකර අප්පුහාමි සෞඛ්‍ය පරීක්ෂක පදවියකට පත්වූයෙන් ඒ වෙනුවට පී. කරුණාරත්න සිල්වා මහතා 1959 වැන්නේ අප්‍රියෙල් 26 වැනි දින පත්වුණා. සාමාන්‍ය ලිපිකරු සේවයේ පී. පී. තංගරාජා මහතා 1959 වැන්නේ ජනවාරි මස 8 වැනි දින ආද්යම් බදු දෙපාර්තමේන්තුවට මාරුවිය. ඒ වෙනුවට එම ලිපිකරු සේවයේම වැඩකරන එම්. එච්. ඩී. ප්‍රනාන්දු මහතා පත්වුණා.

වැඩ අධිකාරී ධබ්ලිව්. බී. එම්. ප්‍රනාන්දු මහතා 1959 වැන්නේ ලන්ඩන් විශ්වවිද්‍යාලයෙන් පැවැත්වූ ඇම්. ඒ. උපාධියෙන් සම්මතවිය. ඔහු එම උපාධියට සිංහල ප්‍රධාන විෂය වශයෙන් ඉදිරිපත් කලා. ලංකාවේ කලාව හා ගෘහ නිර්මාණ ශිල්පය, පැරණි සිංහල අක්ෂර හා පැරණි කාසි පිළිබඳ විෂයයන්ද ඔහු එම විභාගයට ගත් විශේෂ විෂයයන් විය.

පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාර භාරකරු ජේ. එස්. ඒ. උඩුවර මහතා කෞතුකාගාරවිද්‍යාව පිළිබඳ විභාගයකින් සමත්විය. මහත්‍රිත්‍යානයේ කෞතුකාගාර සමිතිය මගින් පැවැත්වූ මෙම විභාගයෙන් උඩුවර මහතා පුරාවිද්‍යාව සම්බන්ධයෙන් විශේෂ සහතිකයක්ද ලබාගන්නා ලදී. මෙම සහතිකය ලැබීම නිසා උඩුවර මහතා මහාත්‍රිත්‍යානයේ කෞතුකාගාර සංගමයේ සාමාජිකයෙක් වූනා.

අර්ධ ලිපිකාර යේවයේ වැඩකරන පී. ටී. මධුවල මහතා අධ්‍යාපන දෙපාර්තමේන්තුවේ සිට මෙම දෙපාර්තමේන්තුවට 1959 වැන්නේ දෙසැම්බර් මස 16 වැනි දින පත්විය.

ජායාරූප අංශය

මේ වර්ෂය තුළ අමුතු චිත්‍ර ඵලක 383ක් ගන්නා ලදී. ඡායාරූපද 1,042 සෑදුවාය. මෙයින් 124ක් මහජනාධිපති මැදිහත්වීමෙන් කුරුණෑගල පවත්වන ලද නාගරිකසභාවේ ප්‍රදර්ශනය සඳහා විශාලකළ ඡායාරූප 37ක් සාදා යවන ලදී.

පුස්තකාලය

වර්ෂ 1959 තුළදී අමුතුවෙන් පොත් 74ක් පුස්තකාලය වෙනුවෙන් මිලදී ගන්නා ලදී. සංස්කෘත මහභාරතයේ සම්පූර්ණ ඉංග්‍රීසි පරිවර්තනය වූ පොත් හත මීට ඇතුළත්වේ. විවිධ සභරා 167ක් ස්වදේශීය ආයතනයන්ගෙන් හුවමාරු වශයෙන් ලැබුණාය. යාපනේ සී. ඇස්. නවරත්නම් මහතා තමා විසින් කළ “ ද්‍රවිඩයන් හා ලංකාව ” නම් ග්‍රන්ථයෙන් පිටපතක් පරිත්‍යාග කළාය.

දෙපාර්තමේන්තුවේ පොත්කාමරේ අවහිරකම් මධ්‍යයේදීද පුස්තකාලයෙන් ප්‍රයෝජන ගැනීමට පැමිණි විශ්වවිද්‍යාල හා පිරිවෙන් ආචාර්යවරුන් හා ශිෂ්‍යයන්ටද විශ්වවිද්‍යාල බාහිර උපාධි අපේක්ෂකයන්ටද පශ්චාත්කාලීන කටයුතුවල නියුක්තවූවන්ටද අන්‍ය දෙපාර්තමේන්තුවල උසස් නිලධාරීන්ටද ඉඩකඩ හැකි පමණින් සපයා දුන්නාය. පුස්තකාලයේ වැඩට ඇත්තේ එකම නිලධාරියෙක් පමණක් නිසා වැඩිවශයෙන් පිටින් එන්නාවූ අයට පොත්ගල භාවිතා කිරීමට සියලුම පහසුකම් සැපයීම උගහට වූයෙන් කියවන්නන්ගේ සංඛ්‍යාව සීමාකරනට සිදුවිය.

නැවතත් පොත්ගල මියන්නගෙන් රැකගැනීම දුෂ්කර කටයුත්තක් වූ නිසා බලලෙකුගේ සහායද සොයනට සිදුවිය.

ප්‍රකාශන

1958 වෙදි මුද්‍රණය කළ ඉංග්‍රීසි සීගිරි සංදර්ශනය හොඳින් අලෙවි විය. සිංහලෙන් ලියූ එම පොත පරණ පොත අලෙවි වී ඉවර නැති නිසා විකිණීමට තැබුවේ නැත. අළුතෙන් සිංහලෙන් ලියූ මිහින්තලා විස්තර පොත් 5,000ක් විය. එකක් ශත 50 ගණනේ මේවාද විකිණීම ආරම්භ කරන ලදී.

අනුරාධපුරයේ කෞතුකාගාරය භාර නිලධාරියාවූ ජයන්ත උඩුවර මහතා කුරුවට්ටේලියේ බුදුරුව විස්තර කර ඉංග්‍රීසියෙන් ලියූ ලිපියක් ලන්ඩන් නුවර කෞතුකාගාර පිළිබඳ සභරාවක ප්‍රසිද්ධ විය.

පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාරය

අනුරාධපුරය

කෞතුකාගාරය සඳහා වෙන්කර තිබෙන ගොඩනැගිලි හා කාමරවල ඉඩ මිදිකම් නිසා ප්‍රදර්ශනය සඳහා තැබීමට සුදුසු කෞතුකවස්තූන්ද ඒ ඒ තැන ගබඩාකර තබනට සිදුවිය. වර්ෂ 1959ය මුල භාගයේදීම නිදහස්ව කිබූ පැරැණි කවිවේරි ගොඩනැගිල්ල පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාරය සඳහා වෙන්කිරීමට අනුරාධපුරයේ දිසාපතිතුමා තීන්දුකළාය. කටුගොය මේ ස්ථානයේ ඇතිකිරීමට පළාත් පාලන හා සංස්කෘතික අමාත්‍යාංශයද එකඟවූයෙන් එම කටයුත්තට වියදම් ද 19෫9-1960 වැය ඡේදනයට ඇතුළත් කර එය භාණ්ඩාගාරය විසින්ද අනුමත කරනලදී

වර්ෂ 1959ය තුළදී ලැබුණු කෞතුකවස්තූන් ඒම පහත සඳහන්වේ :—

- (1) පෙරමියන්කුලමෙන් ලැබුණු පැරැණි ගොවි උපකරණ.
- (2) වාමන ගණරූප පංතියක්.
- (3) කොඩියාර්පන්තුවේ නදුමඩුවෙන් ලැබුණු ධ්‍යානිමුද්‍රාවෙන් වැඩහිඳිනා බුදුපිළිම දෙකක්
- (4) අනුරාධපුරයේ ගෙඩිගේ භූමිය ඇතුළේ කැණීමේදී සම්භවුනු වලන් කැබලිනි.

කුරුණෑගල නගරසභාව විසින් ආරම්භකරනලද ප්‍රදර්ශනයකට පුරාවිද්‍යා අධිකාරියද සහ භාගිවූයෙන් අනුරාධපුරයේ කෞතුකාගාරය භාරනිලධාරී ජයනාන උඩුවර මහතා පුරාවිද්‍යා අංශයේ කොටස සංවිධානය කළේය.

දැනුම ප්‍රාදේශීය කෞතුකාගාරය

මෙම කෞතුකාගාරය දැනුම කොටුවෙහෙර සමබන්ධව කරනලද කැණීම්වල හා එම ගමට ආසන්නවූ තැන්වල පුරාවිද්‍යාව හා සම්බන්ධ වස්තූන් ප්‍රදර්ශනය කරවන ප්‍රාදේශීය කෞතුකාගාරයක් හැටියට සකස්කිරීමට විධිවිධාන සලසන ලදී.

සංචාරක බංගලා

පොළොන්නරුවේ සංචාරක බංගලාවේ, 1958 වැන්නේ ජාතික කෝලාහල ආරම්භවූ කල සිට යුද්ධභවුදාව පදිංචිවූනා. මේ වර්ෂයෙහිද එය යුදභවුදාවේ පාලනයෙහිම පැවතුණා. දෙපාර්තමේන්තුවේ කායඹිමණ්ඩලයට මේ බංගලාව නොමැතිවීම නිසා එම ස්ථානයේ වැඩ පාලනයට එය මහත් බාධාවක් වූනා.

අනුරාධපුරේ පදිංචිය සඳහා ගෙවල් නැතිකම නිසා කණිෂ්ඨ නිලධාරීන්ගේ සංචාරක බංගලාව අත්හරින්නට, ජ්‍යෙෂ්ඨ නිලධාරීන්ගේ බංගලාව කායඹිමණ්ඩලයේ සියලුමදෙනාට පොදුවේ පාවිච්චිකරන්නට සිදුවූනා. අනික් දෙපාර්තමේන්තුවල නිලධාරීන්ද, පිට අයද මේ සංචාරක බංගලාව තමන්ගේ පාවිච්චිය සඳහා නිතර නිතර ඉල්ලුවා. මේ නිසා මේ සංචාරක බංගලාවේ පාලනය සඳහා මහකන්නෝරුවෙන් වැඩබලන කොමසාරිස්වරයාගේත් කාලය හුඟක් මිඩංගු වූනා. මේ කරුණ නිසා මේ බංගලාවේ නවතින දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරීන්ටද මහත් අවහිරයක් වූනා. නොසලකා හැර තිබුණු යාපහුවේ සංචාරක බංගලාව විභාගකර සම්පූර්ණයෙන් අළුත් වැඩියා කළා.

දෙපාර්තමේන්තුවේ කේන්ද්‍රස්ථානය

මෙම අවුරුද්ද පටන්ගැන්මේදී පුරාවිද්‍යාත්මක කටයුතු බොහෝ සේම දෙපාර්තමේන්තුවේ කේන්ද්‍රස්ථානයන්ට සීමාවී තිබුණු බව යට කියනලදී.

අනුරාධපුරය

පුරාවිද්‍යාත්මක කැණීම්

ගෙඩිගේ පෙදෙස.—මහාවායඹි සෙස්නියරි මහතා විසින් අනුරාධපුරයේ පැරැණි නගරභූමියෙහි කිමිණහාගයේ 1958ට අවුරුද්දේ කැණුම් ආරම්භ කරනලදී. ඒ මහතා 1959යේ පෙබරවාරි මාසයේදී ලංකාවෙන් පිටවී යනවිට ඉතාලි ආණ්ඩුවේ හෝ එම රටේ සංස්කෘතික ආයතනයක උදවුවෙන් යළිත් මෙහි ඇවිත් තමාවිසින් පටන්ගත් කැණුම් තමාටම නැවත කරන්නට ඉඩ සලස්වා ගන්නා අදහස් ඇති බව ප්‍රකාශකොට තිබුණෙන් ඒ කැණුම් නාවකාලිකව නවත්වන ලදී.

මහාවිහාරය.—පුරාතන මහාවිහාරභූමියේ කැණීම් හා පරීක්ෂණ ආරම්භකළේ වර්ෂ 1949යේදීය. ඒ වර්ෂයේදී ලෝවාමහාපායේ අන්තිවාරම් පැදුවාය. තවද එම ප්‍රාසාදයේ භූමිභාගය හා බෝමළුව අතර පොකුණක්ද පැදුණාය. බෝමළුවට දකුණෙන් හා බටහිරින් දේවානම්පියතිස්ස රජ විසින් කරනලද පැරැණි පවුරද 1949 හා 1950 යන වර්ෂවලදී පැදුනලදී. මෙම කැණීම් කරගෙන යාමට පහසුකම් සලස්වන පිණිස ලෝවාමහාපාය භූමිභාගය හා බෝමළුව අතරෙන් වැටී තිබූ ඩික්සන් පාරේ කොටස වඩා දැමා එම සිද්ධාස්ථාන දෙක අතර වාහන ගෙනයාමද නතර කරන ලදී.

වර්ෂ 1959 වන විට බෝම්බවට බටහිරින් පිහිටි කඩම-ණ්ඩිය අස්කර එහි ඉතිරිව තිබුණේ ඒ කඩ සල්පිල් සඳහා ප්‍රයෝජන ගන්නාවූ ගොඩනැගිලිවල අත්තිවාරම් පමණකි. එහෙත් අනුරාධ පුරයට සියළුදිගවලින් ආ පාරවල් බෝම්බවට කීටුටුව ඊශාන දිගින් එක්වූ නිසා මේ ප්‍රදේශයේ කැණීම් කිරීම අපහසුව තිබුණේය. මේ අපහසුකම් මගහරවා ගන්නා දෙහඟින් මෙම පාරවල් වස්වා ගැනීමට අනුරාධපුරනගරයට කුරුණෑගලදියාව ආදී දකුණෙන් එන්නාවූ රථවාහන ආදිය හරවා ඇරීමට අමුතු පාරක් ඉදිකිරීම අවශ්‍යවිය. එම අර්ථයෙන් පළාත් පාලන දෙපාර්තමේන්තුව ආදී රජයේ අනිකුත් ආයතනයන්හි ආධාර ඇතුළු කුරුණෑගල පාර හා ඇල්ලකටු පාර සම්බන්ධ කිරීමට අළුත් පාරක් බෝම්බවට පත්යලට අයත්වූ කුඹුරක් හා වෙනත් ඉඩම් ඔස්සේ මායිම් කරනලදී. අවුරුද්ද අවසානවනට ප්‍රථමයෙන් පුරාවිද්‍යාදෙපාර්තමේන්තුව මෙම පාරේ වැඩ ආරම්භ කළාය.

අවුරුද්ද අවසානභාගයේදී කුරුණෑගල පාර අසල යටකි කඩාදැමූ ගොඩනැගිලිවල අත්තිවාරම් ආදිය ගලවා ශාස්ත්‍රීය කැණීම් කිරීමට එම භූමිභාගය සකස්කරනට පටන්ගත්තාය. කොන්ක්‍රීට් සිමෙන්ති ආදියෙන් බැඳ තිබූ ඒ අත්තිවාරම් කඩා ඉවත්කිරීම බරපතල කටයුත්තක් වුවද ඒ ප්‍රදේශයෙන් ඉවත්කළ පස් ගල් ආදිය ඉහත සඳහන් කළ අළුත් පාර කරවීමට ඉතාමත් ප්‍රයෝජන විය.

මහාවංසයෙහිද වංසන්ථප්‍රකාශිනී නම් එම ටිකාවෙහිද මහාබෝධිවංසයේ හා මහාබෝධිවංස ගැටපදයෙහිද තවත් ඓතිහාසික පොතපතෙහිද කියන හැටියට ලංකාවේ බුද්ධශාසනය අරභයා තැනූ ආදීම විහාර පිරිවෙන් ආදී ගොඩනැගිලි තිබුණේ මෑතදී එළිපහළවූ මේ ශ්‍රීමහාබෝධි මාළකයෙන් බටහිරටවූ භූමිභාගයේ නිසා කඩසල්පිල් වලින් හා නොයෙක් පාරවල්වලින් වැසී තිබූ එම බිම්පෙදෙස කැණීමේදී ලක්දිව බුදුසංහ්‍රාන උදෙසා කළ පැරැණිම ගොඩනැගිලිවලින් ඉතිරිව ඇති දේද එම ගොඩනැගිලි පිහිටුවීමට ආධාරයවූ මහවෙටුනා උයනේ ආකාරය හා එහි තිබූ දේ ගැනද නොයෙක් විවිධ කාරණා හා තොරතුරු දැනගන්නා කුතුහලයෙන් පුරාවිද්‍යාඥ යෝ හා ඓතිහාසිකඥයෝ සිටිනවාය.

කුට්ටම්පොකුණ.—අවුරුදු ස්වල්පයකට උඩින් තහවුරු කළ කුට්ටම්පොකුණෙහි ආදියෙහි දිය පිටකළ වාන්ඇළ පිහිටා තිබුණේ දැනට පුද්ගලයන්තක ඉඩම් ඔස්සේය. එය වර්තමාන පොළොම්වටමෙන් අඩි ගණනක් යටින් පිහිටියේය. ඇළ අයිතේ තැනක මැටිපසිප්ප කීපයක්ද විය. එහෙත් ඒවායේ එම වාන්ඇළ හා කිසිම සම්බන්ධයක් නැති බවද පෙනුණි. වාන් ඇළේ පින්තුරගෙන එහි කඩවැසුම ඇද වසාදමුවාය.

අක්කරදෙළහ.—අනුරාධපුරේ පිස්කල්කන්තෝරුවේ සිතායි බෙදීමේ රාජකාරියේ නියුක්ත ඩබ්ලිව්. ඇම්. මුදියන්සේ මහතා විසින් යාපනේ මංසන්ධිය අසල වෙලෙන් එගොඩ පිල්ලැවක පිහිටි අක්කරදෙළහ නම් ඉඩමක ලිඳක් කපනවිට පොළොම්වටමින් අඩි අටක්පමණ යටින් ගඩොල් බැම්මක් හමුවිය. ඉඩමේ පදිංචිව උන් මුදියන්සේ මහතා ලිඳහැරීමට පෙරින් අවසර ගෙන නොතිබුණෙන් එම පැරැණි බැම්ම දුටු වහාම ඒ ගැන අනුරාධපුරයේ පුරාවිද්‍යා දෙපාර්ත මේන්තුවේ වැඩකරවන ප්‍රධානනිලධාරියා වෙත දන්නුවෙන් මෙම දෙපාර්තමේන්තුව ඉදිරිපත්වී එනන මුහුණකුල ශාස්ත්‍රීය කැණීමක් කර දැනගන්නට ලැබුණු සියලු කරුණු සඳහන් කරගන්නාය.

විශේෂ අදහසක් ඇතුළු තැන්පත් කළ වස්තු සහිත අපූර්වාකාර නිධානයක් එහිවිය. මෙම නිධානයෙන් ලැබුණු වස්තු අතර තොකැටුණු මැටිබඳුන්ද විය. (පින්තුරය අංකය 1a, b) වර්තමාන භූමිමට්ටමේ සිට අඩි 5½ හා 6½ අතරේ මෙහි පහත සඳහන් කුඩා දේවල් ලැබුණාය :—

1. ලෝකඩ කුරක කැල්ලක් ;
2. කොරල් හා පබලු ජාතී ;
3. දලන් ගල් විශේෂ ;
4. විදුරු කැලි ;
5. නිල්පාටෙන් ඔපකළ පිහන්මැටි බඳුන් කැබලි ;
6. ඇණයක් වැනි මලකඩ කැ යකඩ කැබලිල්ලක් ;
7. තඹ කම්බි කැල්ලක් ;
8. තවත් මැටිහට්ටියකින් වැසූ, ඇටකටු කැබලිල්ලක් බැහු මැටිහට්ටියක් (මේ හට්ටි දෙකම, මතුපිට රතු වෙන් ඔප මට්ටම් කොට තිබුණේය).

මේ කැණීමේදී ලැබුණු පැරැණි කාසි නිසි තැන මතු විස්තර කරනු ලැබේ.

තහවුරු කිරීම වැඩ.—කපාරාරාමයට අයත් ගොඩනැගිලිවලට ඇතුල්වන දෙරටුව ළහවු එම පිරිවෙන්භූමියේ දකුණු පවුර මේ වර්ෂය තුළදී අධි 195ක් දිගට හා අධි 5ක් උසට ප්‍රතිසංස්කරණය කරනලදී.

සංරක්ෂණ වැඩ.—දකුණුදගැබ නබාවෙහෙර හා පුපාරාමය භූමියේ ගොඩනැගිලි, ජෙනවනා රාමය, අභයගිරිය, බුද්ධභික්ෂුවිහාරය, පාච්ඡනිස්සවිහාරය ආදියේ ගොඩනැගිලි විජයබාරජගේ, බසවක්කලමේ ඇපාවලවිව ආදී කලින් ප්‍රතිසංස්කරණය කළ ගොඩනැගිලිවල ආරක්ෂාව පිණිස කුස්තුර පුරවා බැමි ශක්තිමත් කරනලදී.

මිහින්තලේ

සංරක්ෂණ වැඩ.—අම්බසාලය නම් දගැබ ළහ පිහිටි පුරාණ බැමිම කඩාවැටෙන්නට පටන්ගෙන තිබුණෙන්, එය ප්‍රතිසංස්කරණය කිරීම පිණිස කඩා වැටුණ ගඩොල් හා පස් කියුබ් 70 ක් ඉවත් කරනලදී.

මිහින්තලේ සංරක්ෂණවැඩ කරගෙන යනු ලැබීය. වර්ෂ 1959 ය තුළදී ජේයා දෙකක වැඩ නිමකළාය.

පාරවල්.—පාන නිමිතභූමියේ සිට දනශාලාවට යන පාරේ අතුරනලද ගල් අතුරින් සෝදගොස් විශාල හිඳ සි ඇතිවී වාහන ගෙනයාම බැරුව තිබුණේය. අතුරනලද ගල් අතර කුස්තුර සිමෙන්ති බදමෙන් පුරවා බුරුල්වී තිබුණ ගල් නැවත එකිනෙකට සවිකර එම පාර රථවාහනවලට සුදුසු ලෙස සකස්කළාය. මෙසේ තනනලද ප්‍රමාණය වර්ග අඩි 7,062 කි.

මිහින්තලේ කන්දට නගින ප්‍රධාන පඩිපෙළ දෙපස බැමි වැස්සෙන් සේදියාම වැලැක්වීමට ඒ බැමි මත්තේ කොන්ක්‍රීට් බදමයක් යොදා නිමවනලදී. ඒ එක් එක් බැමිමක දිග අඩි 290ක් හා ඝනකම අඩි 3 ක් වේ.

දෙපාර්තමේන්තුවට අයිති අනික් පාරවල්ද හොඳින් රැක බලාගන්නාලදී.

මහායාය.—පළාත් පාලන හා සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය මගින් පත්කරනලද ඉංජිනේරුමණ්ඩලයේ ඉල්ලීම අනුව පරීක්ෂාව සඳහා සැමළුවේ අංශයන්ගේ භූමියේ පස් අරගෙන දෙනලදී. මේ කටයුත්තට ආණ්ඩුවේ වැඩ දෙපාර්තමේන්තුවේ පාළම සම්බන්ධ ප්‍රධාන ඉංජිනේරු තැන්පත් චන්ද්‍රසේන මහතා පස්භාරන යන්ත්‍රයක් හා එය ක්‍රියාකරවන සේවකයෙකු දීමෙන් දෙපාර්තමේන්තුවට සහායවුණාය.

පොළොන්නරුව

දෙපාර්තමේන්තුවේ සංචාරක බංගලාව මුළු වර්ෂය තුළදීම නොලැබීමෙන් හා අනිකුත් පරිපාලනය කිරීමේ අවහිරකම් ඇතිවීමෙන් පොළොන්නරුවේ වැඩ ඉතාම අඩුවෙන් කරනලදී.

සංරක්ෂණය.—ආලාහන පිරිවෙනේ කටුකොහොල් හරවා ඵලිකරනලද පැරැණි බැමිමෙන් ඝන අඩි 246 X 8 X 4 ක් තහවුරුකර බදිනලදී.

මේ ඇර ප්‍රධාන තහනම් ඉඩමද එහි පිහිටි පැරැණි ගොඩනැගිලිද නිතර පාවිච්චි කරන පාරවල්ද ශුද්ධපවිත්‍රව තබනලදී.

සීගිරිය

බලකොටුවේ ප්‍රධාන දෙරටුව වූ බටහිරදෙරටුවෙන් ‘ ගැලරිය ’ කරා ගිය පාරද එයින් බෙදී ගල්පර්වත මතුයෙහි තිබූ ගොඩනැගිලිවලට ගිය පාරවල්ද සොයන අදහසින් කැණීම් කරවනලදී. මේ පාරවල් ඇතැම් තැනදී ගල්පර්වත අතරින් ගියේය. ඇතැම්තැන ඒවායේ පඩිපෙළවල් විය. ඇතැම් වීට එක් කාලයකට අයිතිවූ පාරක් හරහින් තවත් කාලයකට අයිතිවූ පාරක් වැටී තිබුණේය මෙයින් පෙන්වන්නේ සීගිරි කොටුව ඇතුළේ මේ ප්‍රදේශයේ නිබේන අධිපාරවල් එකම රාජ සමයකම නොව බොහෝ දීර්ඝකාලයක් තුළදී කරනලද ඒවා බවය. මෙම පාරවල් සොයා

බැලීමෙන් සිහිරියේ නිබන්දනා වූ විවිධ ශෝධනැගිලි ආදිය කාල වශයෙන් බෙදා ගැනීමට දැනටම සාක්ෂි ලැබී තිබේ. තවත් දුරට මේ පාරවල් හා බැමි සම්බන්ධ පරීක්ෂණ කරගෙන යනවාය. මෙම කැණීම්වලදී පුරාවිද්‍යාවට ඉතා ප්‍රයෝජනවත්වූ මැටිබදුන් ලැබුණාය.

ගලමුදුන.—ගලමුදුනේ රහස්ගෙයක් තුළට ප්‍රවේශවීමට කළ දෙරක උච්චස්සක ආකාරයක් තිබිණැයි පෙනුණු නැතක් භාරා බැලීමෙන් පසු ඒ එවැන්නක් නොව ගඩොලින් නිම් ආධාර බැමමක ජරාවාස බැව් හෙළිවිය.

සංරක්ෂණය.—පසුගිය වර්ෂයේදී ගලමුදුනෙහි ආරම්භකළ සංරක්ෂණ වැඩ 1959 ජෛදී නිම කරනලදි. එසේම ගලමුදුනේ පිහිටි විශාල පොකුණ තහවුරුකර බැදීම පිණිස පෙර පොකුණට පිටින් අතුරා තිබී කල්යාමෙන් වහාකලභාවයට පත්ව තිබූ කිරිගල් පුවරු නැවත නිසිලෙස අතුරන පිණිස ගලවා පසෙක තබනට සිදුවිය. එහෙත් ඉන්පසු අවුරුද්දට නියමිතවූ මුදල් මදිකම නිසා සංරක්ෂණ වැඩ සීමාකරනලදි. සිංහනලයේ කලින් පාද තිබුණු ගඩොල් පවුරක් තහවුරු කිරීම ඉවර කළාය. කැණීම් සම්බන්ධයෙන් ඉහත සඳහන් කළ පටුමග අඩි 150ක් දුරට නැවත සාදා තහවුරු කළාය. මේ අධිපාර සැදීමේදී ගඩොල් ගැලවී තිබුණු අංශබන්තිද කිරිගල් පඩි 83 ක්ද යථාතත්වයට පමුණුවනට සිදුවිය. නොම්මර 5 දරන ගුහාවේ දකුණු පස බිත්තිය නැවත පිළිසකර කරනලදි.

අළුත් පාර.—අද දවසේ සිහිරිගලට යන පාර හා පඩිපෙල වැටී තිබෙන්නේ පුරාණ මාර්ගය ඔස්සේ නොවේය. දැන් යන්නේ ප්‍රාකාරයේ ගිනිකොණ දෙසින් බිදුණු නැතක් ඇතුළුන්ය. සිහිරි යන්නට එම ස්ථානයේ සෞන්දර්ය් හා තත්වය මනාසේ බලමින් ඇතුල්වෙන්නට ඉඩ සලස්වන පිණිස ඉතාමඵ-සිහිරිය පාරෙන් රාමකැලේ නම් කැනින් හැරී පැරැණි ප්‍රධාන දෙරටුව වූ බටහිර දෙරටුව දක්වා අළුත් මහපාරක් සළකුණු කරනලදි. මේ දෙරටුවෙන් ඇතුල්වන්නට දැනට පාදන පැරැණි පාරවල් ඔස්සේ සිහිරියේ උද්‍යාන හා පුෂ්කරණ ශ්‍රීද ද නරඹමින් ගැලරිය කරා යා හැකිවෙයි.

අනිත් වැඩ.—සිහිරියේ උද්‍යාන පොකුණු ගොඩනැගිලි ආදිය මේ වර්ෂය තුළදී ඉතා හොදින් ආරක්ෂාවෙන් ඉදිධපවිත්‍රකමින් තබනලදි.

යාපහුව

ගල්ලෙණේ කරනලද පිළිමගෙය ඉදිරිපස ආධාරබැමීම ගරාවැටී තිබූ හෙයින් එම පිළිම ගෙයටත් අනතුරක් නොවන පිණිස බැමීම පුරාවිද්‍යාදෙපාර්තමේන්තුව විසින් අමුතුවෙන් බදිනලදි. එසේම එම පිළිමගෙයි මඵවට පිවිසීම පිණිස පඩිපෙළක් සාදා මඵව සමතලාකළාය. අළුතෙන් කළ බැමීම දිගින් අඩි 151ක්ද පළලින් අඩි 5 කුත් අභල් 7 ක්ද සනකමින් අඩි 2 ක්ද වේ.

වයඹදිගින් ඇතුළුවුර පාදගැනීම පිණිස ආරම්භකළ කැණීමේදී වර්තමාන සෙබළුන් විසින් පළදින හිස්වැස්මක හැඩහුරුකමින් යුත් ලෝකඩින් නිම් බදුනක් හමුවිය. මේ භාණ්ඩය පරීක්ෂාකිරීම පිණිස දෙපාර්තමේන්තුවේ රසායනාගරයට යවනලදි.

පැරැණි දළදමාලිගාවට නගින අලංකාර යෝපානමාලාව තහවුරු කිරීම පිණිස මූලිකකටයුතු පිළියෙල කරගෙන යනවේලාවේදීම නදබල ධාරානිපාන වර්ෂාව කරණකොටගෙන එහි එක් අංශයක් ගරාවැටුණාය. මෙසේ බැමීම ගරාවැටෙනවිට ඒ කොටසේ ගල්පුවරුවල සලකුණු හෝ නොම්මර යොදා තිබුණේ නැති නිසා ප්‍රතිසංස්කරණය වැඩට එය බාධාවක් විය. ගරාවැටුණු බිත්තියට තවත් හානි සිදුවීම වලක්වන පිණිස මුක්කු ගසා ආරක්ෂාසංවිධාන යොදනලදි.

කොටුවේ දකුණුපැත්තේ පිටඅගලට වැලිපස් පිරි තිබුණෙන් ඒ ගොඩදමා දිය අගල පිරිසිදු කළාය.

පැරැණි ගොඩනැගිලි මංමාවත් හා අධිපාරවල් සියල්ලක්ම හොදින් පිරිසිදුව තබනලදි. යාපහුවේ වැඩ ගිණුව නිසි ආකාර කිරීමට පුරුදු කම්කරුවන් අනුරාධපුරය ආදී නැන්වලින් ගෙන ඊමට තාවකාලික කම්කරුවන්වාසද තනනලදි.

මැදිරිගිරිය

පාර.—මැදිරිගිරියට යන්නට වාහන ගෙන ගියහැකි පාර කිටුණේ හිඟුරක්ගොඩ සිට යෝදැල ඔස්සේ වාරිමාර්ග දෙපාර්තමේන්තුවේ පාරේ ගොස් එතැන් සිට පුරාවිද්‍යාදෙපාර්තමේන්තුව විසින් කරනලද පාරකින් ය. මෙම පාරෙන් හැකැප්ම 3.9 ක් ඉඩම් සහ ඉඩම් සංවර්ධන ඇමැති තුමාගේ නිවේදනය අනුව 1959 ගේ පෙබරවාරි මාසේදී වාරිමාර්ගදෙපාර්තමේන්තුවට බාරදෙන ලදී. තවත් කොටසක් සැප්තැම්බර් මාසයේදී එසේම එම දෙපාර්තමේන්තුවට පවරනලදින් අවුරුද්ද අන්තිමට පුරාවිද්‍යාදෙපාර්තමේන්තුව ගණනේ ඉතුරුව තිබුණේ කටුටුටියේ පාලම ලග සිටත් මැදිරිගිරියේ වටදගෙය ලඟට පාර පමණකි.

කැණීම්.—වටදගේ ඉදිරිපිට පසින් යට්ටි තිබූ පැරණි ගොඩනැගිල්ලක පදනම හා ගේෂයන් මතුකරනලදී. බොරදම් බෙරු ගල්පුවරු ඒ ගොඩනැගිල්ල සෑදීමට යොද තිබුණාය. බෙදුම් දෙකකින් යුත් ඒ ගොඩනැගිල්ලේ මැනුම් මෙසේය :—

- පහළ කොටස—දිග අඩි 44, පළල අඩි 11, උස අඩි 2යි, අඟල් 2 යි.
- ඉහල කොටස—දිග අඩි 42, පළල අඩි 19, උස අඩි 4 යි.
- මේ ගොඩනැගිල්ලේ ඉතුරු දේ තහවුරුකිරීමට කටයුතු කරගත යනවාය.

තලාකොලවැවේ පරීක්ෂණ.—මැදිරිගිරියට නුදුරින් පිහිටි තලාකොලවැව නම් ස්ථානයේ පරීක්ෂණවලදී කැඩී බිඳී තිබුණු බෝධිසත්වරූප දෙකක් සම්භව්ය. (පින්තුරය අංකය 2) ඒ පිළිම තිබුණු භූමිප්‍රදේශය කැණීමෙන් ප්‍රතිමාවන්ගෙන් වෙන්ව යට්ටි තිබූ කැබලිද සොයාගන්නට පුළුවන්විය. ප්‍රතිමා එතනම නගා සිටුවා වෙන්ව තිබූ කැබලි මැදිරිගිරියේ බඩු ගබඩාවට ගෙනාවාය.

ඉද්ධ පවිත්‍ර කිරීම.—වටදගේ අවට අක්කර 20 ක පමණ කැලයේ වනලැහැබ එළිකොට උද්‍යානයක ශ්‍රීස්වභාව ගෙනදෙන අයුරින් සකස් කරනලදී. සෑම පැරණි වස්තුවක් හා තහනම් ඉඩමද ආරක්ෂිතවද ඉද්ධපවිත්‍රවූ තබනලදී.

යාපනේ

අවුරුදු ගණනක් කම්කරුවන් සමූහයක් යාපනේ කොටුවේ නඩත්තු කිරීමේ වැඩට යොද තිබුණේය. එහෙත් ඒ නඩත්තු වැඩ ක්‍රමානුකූලව හොඳින් නොකෙරෙන බව පෙනීගියෙන් රයායනික ක්‍රම යොදවා කොටුබැම්මේ පැලෑටි, මුල් ආදිය ඉවත් කරනලදී. මේ කාණිය ඒ සඳහා යාපනේට ගිය (රසඟ) සහකාර කොමසාරිස් ආර්. එච්. ද සිල්වා මහතාගේ පරිපාලනය යටතේම කරවනලදී. ඉන්පසු යාපනේ කොටුවේ කම්කරුවන්ගේ සංඛ්‍යාව අඩුකරන්නට පුළුවන්විය.

කසිටස් වරායේ පිහිටි හැමන්හීල් බලකොටුවේ පැරණි නිර්මාන ක්‍රමවලට වැඩි උවදුරක් නොවන සංරක්ෂණ වැඩ ආණ්ඩුවේ වැඩ දෙපාර්තමේන්තුව ලවා කරවනලදී.

පඩුවස්තුවර

පරාක්‍රමපුරයේ හා අවට පිහිටි පැරණිවස්තුවන්ද එසේම එම පැරණි ආයතනයන් කරා යන පාරවල්ද පෙර සෙසින්ම ඉද්ධපවිත්‍රකොට තබනලදී. සංචාරක බංගලාව පිටිපස භූමියද කැලෑව කපා ඉද්ධපවිත්‍ර කළාය.

දිලුලාගල

මෙහි පැරණි භූමියේ මිටියාවන කරා වාහන ගෙනගිය හැකි පාර හා සිද්ධස්ථානවලට යන අඩිපාරවල් ඉද්ධකර රැකබලාගන්නා ලදී. කොස්ගහඋල්පත සිට පුල්ලිගොඩට නගින පාරද සාදනලදී. පසුගිය අවුරුද්දේ නාමල්පොකුණේ එළිකළ පෙදෙය නඩත්තු කළා පමණක් නොව තවත් අක්කර පහක් කැලෑවද එළිකළාය.

වෙල්ගම (පෙරියකුළම)

පෙරියකුළම යන නමින් හඳුන්වන වෙල්ගම්වෙහෙර සිට අනුරාධපුර ත්‍රිකුණාමලේ මහ මාර්ගයට එන පිණිස මායිම්කර තිබූ පාර වැහිකාලයට මඩවගුරු වන බිම් පෙදෙසකින් ආ නිසාද එහි වංගු වැඩිවූ නිසාද අමුතු පාරක් මායිම් කරනලදී. මෙය සැතපුමක් පමණ දුරින් අඩුවුණාය. වැඩපොළේ සිට සැතැප්මක් පමණ දුර පාර ගෙනයන්ට ගස් උදුරා එයින් තුන් කාලක් පමණ දුරට පාරද සාදනලදී.

ආලින්දයකින්ද ගෙයකින්ද උයනගෙයකින්ද යුක්තවූ කම්කරු නිවාස පහළොහක් වර්ෂ 1959 තුළදී සාදනලදී.

පැරැණි දඟැබ ගොඩනැගිලි ආදියේ කරනලද්දේ ශුද්ධකිරීම් හා කැඩී නොවැටෙන්නට බලා ගැනීම පමණකි.

දූද්ගම

කොටවෙහෙරයයි වර්තමාන නම් ලත් සූතිසරවෙනියෙහි මේනාක් උතුරුපැත්තේ ඉතිරිව තිබූ ගරාවැටුණු පස් හා ගඩොල්කැලි ඉවත්කර මළුව පළල්කර වීට පැරැණි ගඩොල් පෝරණුවක් මතුවිය. ඒ පෝරණුව තිබුණු තත්ත්වයට තහවුරුකරනලදී. එසේම මළුවේ නැගෙනහිර පැත්තේද පස්කන්ද ඉවත්කිරීමේදී ලැබුණු පෝරණුවක් තහවුරු කළාය

වෛත්‍යයේ උතුරු අංශයේ මෙතෙක් කල් කටුකොහොල් නැර තිබූ කොටසක් ශුද්ධකර තහවුරු කිරීමට පටන්ගත්තාය.

කොටවෙහෙරෙහි නැගෙනහිර පැත්තේ ඊට යම්පුර්ණයෙන් ඇතුළුකරනලද කුඩා ස්ථූපයක් මහ වෙහෙරේ බැමී තහවුරු කිරීම පිණිස ශුද්ධ කරනවිට පැදුණේය. කොටවෙහෙර නම් ලත් වීභාල වෛත්‍යය බඳිනට පූර්වයෙන් මේ කුඩා ස්ථූපය බැඳ තිබුණු බවට සැකයක් නැත. ප්‍රධාන වෛත්‍යයේ මේ අංශයේ බැඳීම් නිසිආකාර කිරීම පිණිසත් කුඩා ස්ථූපයේ අභ්‍යය කාලය අර්න්ථ ආදී කරුණු පරීක්ෂණ පිණිසත් එය ශාස්ත්‍රානුකූලව කැණබැලීම අවශ්‍යවූවත් ඒ කටයුත්ත ඊළඟ වර්ෂයට ඉතුරුකළාය

වෙනත් තහනම් ඉඩම්වල වැඩ

බටහිර පළාත

කෝට්ටේ.—පිටකෝට්ටේ බැද්දේගාණේ වෛත්‍යවල ගඩොල්බැමී සෙවෙල් බැඳීම වලක් වන පිණිස ක්‍රම පරීක්ෂා කරනලදී. ඇතුල් කෝට්ටේ අලකේශ්වර සොහොනද මුරකරුවකු විසින් බලාගන්නා ලදී.

දකුණු පළාත

තිස්සමාහාරාමය.—ගල්කණුමණ්ඩිය සහ අකුරුගොඩ යන තහනම් ඉඩම් දෙකේම වැටවල් සාදවා ශුද්ධපවිත්‍ර ලෙස තබන අතර අකුරුගොඩ ඉඩමේ පසින් යටවී තිබුණු ගල්ටැඹද නැවත පාදගන්නාය.

රම්බාවිහාරය.—කතරගම ආදී සිද්ධස්ථානවලට වන්දනාවට යන පිරිස මේ ස්ථානය බැලීමට නතර වන නිසා පැරැණි ස්ථාන සියල්ලටම අඩිපාරවල් සාදනලදී.

කිරිින්ද.—පුරාවිද්‍යා ඉඩමේ බලහත්කාරයෙන් ඉන්නා අය තවම අස්කරගන්නට බැවිනි නිසේ.

කුෂ්ටරජාගල—බෝධිසත්ව රූපය හා ස්ථානය හොඳින් බලා ගන්නාය.

සබරගමු පළාත

සීතාවක.—නල්දුවේ බැඳුන්ඩිකෝවිලද මානියන්ගම රජමාලිගාභූමිය නොහොත් බණ්ඩාර වන්තද පළමුවෙනි රාජසිංහ රජුගේ සොහොන පිහිටියේයයි සම්මත කිකිලිබිත්තරයාවෙලද ශුද්ධපවිත්‍රව නැඹු අතර මහපාෂේ සිට බැඳුන්ඩිකෝවිලට යන පාර නිතර මඩවගුරුක්ව තිබූ නිසා එය ගල් අතුරවා සාද කෝවිල්වත්තට ඇතුල්වන නැත ගේට්ටුවක්ද සවිකරනලදී.

රුවන්වැල්ලේ මුනානා කොටුව.—කොටුවේ කැලෑවෙන් වැසි තිබුණෙන් ඒ කැලෑව කපා ඉද්ධ කරනලදී. දෙහිගම්පල්කෝරලේ ගම්සභාකාර්යාලයේ ගොඩනැගිල්ල සාමාන්‍ය කොන් දේසි යටතේ මෙහි සෑදීමට අමාත්‍යාංශය එකඟවී ඇත.

පදිංචිමපොල.—පැරැණිගල්මැස්ස පිහිටි භූමිය ඉද්ධකොට කැඩගිය වැටද සවිකරනලදී.

මධ්‍යම පළාත

නාලන්ද.—දඹුල්ල සිට මාතලේට යන ප්‍රසිද්ධ පාරෙන් නාලන්දවෙ ගෙඩිගේ ළඟට යන දෙපාර්තමේන්තුවේ පාර සම්පූර්ණයෙන්ම අළුත්වැඩියා කර ගෙඩිගේ භූමියට ඇතුල්වන තැන ගේවටුවක්ද සවිකරනලදී. ගෙඩිගේ ඇතුළේ තිබුණු දේවරූප ආදියද නිසි ආකාර පිහිටුවන ලදී.

මැණික්දෙණ.—ගම්සභාපාරේ සිට මැණික්දෙණ පුරාවිද්‍යා ඉඩමට අමුතුපාරක් ලකුණුකරන ලදී. ප්‍රසිද්ධ පාරේ සිට මේ පාර ළඟට පැරැණි පාර අළුත් කිරීමට සටහන් ගන්නා ලදී. තනනම් භූමිය ඉද්ධකර එක් එක් පැරැණි ගොඩනැගිල්ල කරා පාරවල් එළිකළාය. මේ ස්ථානයෙන් සෙල්ලිපි තුනක පිටපත් ගන්නා ලදී. අවුරුද්ද අවසන්වනවිට මැණික්දෙණ පුරාවිද්‍යා වැඩපළකට පත්කරනට ක්‍රියා යොදවා තිබුණාය. මේ ස්ථානය එහි ඉතිහාසය හා නටබුන් ආදිය පිළිබඳ විස්තරයක් වර්ෂ 1960 වේ වාර්තාවේ ඇතුළත්වේ.

කුණ්ඩසාලේ.—පසුගිය මහායුද්ධකාලයේදී යුදකටයුතු සඳහා පුරාවිද්‍යා ඉඩමේ තනනලද ගොඩනැගිල්ලක් දෙපාර්තමේන්තුව භාරගන්නාය. මධ්‍යමපළාතේ පුරාවිද්‍යාගවේෂණයන්ට කුණ්ඩසාලය මධ්‍යස්ථානයක් කරගන්නා අදහසින් සුළුප්‍රතිසංස්කරණ කොට මේ ගොඩනැගිල්ල ජරාපත්වීමෙන් වළකාගන්නාය.

සිංහපිටිය.—ගම්පොළ සිංහපිටිය නම් පැරැණි බිම්පෙදෙස ආරක්ෂාකිරීමේදී ඇතැම් කරදර පැමිණුණාය. කම්බිකණු සමග කම්බිවැට භොරකම්කර ගන්නාලදී. ඒ නිසා මේ ස්ථානයට මුරකරුවෙක් යොදවනට සිදුවී තිබේ.

ගුරුදෙණිය—පැරැණිදගැබ හා ගොඩනැගිල්ල ආරක්ෂිතව තබාගන්නාලදී.

බලනේ කොටුව.—ඉතිහාසයේ ප්‍රසිද්ධ යුද්ධයක් කෙරුණු තැනක් හෙයින්ද ස්වාභාව සෞන්දර්යා නිසාද පාඨශාලාශිෂ්‍යයන් ඇතුළුව බොහෝ අමුත්තන් මේ ස්ථානය බැලීමට එන බව පෙනීගියෙන් ඒ තැන එළිපහළි කර තබනට සටහන් කරගනුලැබුවාය.

වයඹ පළාත

අරුකැලේ.—හිපව්ව නම් ගම ඔස්සේ යන මහපාරෙන් දැනට පුරාවිද්‍යා ඉඩමට යනට ඇති පාර ඉතා දුර්ගමය. එම නිසා කුරුණෑගල දිසාපතිතුමාගෙන් දැන් පාරට වඩා කොටවුද පුරාවිද්‍යා ඉඩම ඇතුළට වාහන ගෙන එන ලෙස සකස්කළ හැකිවූද මාර්ගභූමියක් වෙන්කර දෙන ලෙස ඉල්ලා තිබේ. එබඳු පාරක් වෙන්කර පෙන්වාදී ඇත.

රාජගණේ.—පුරාවිද්‍යා තනනම් භූමියේ මායිම් නැවත ඉද්ධකර බලාත්කාරයෙන් එය අල්ලාගන හිටි අය ඉවත්කරනලදී. අවුරුදු ගණනකට පෙර කැණීමෙන් පාදනලද විශේෂ ලකුණු ඇති වටදගෙය ඇතුළුව අතිකුත් පැරැණි ගොඩනැගිලි සංරක්ෂණය කරණු පිණිස මෙහි අමුතු වැඩ පොළක් දැනී කිරීමට විධිවිධාන සලස්වාගෙන යනවාය.

ඌව පළාත

ගලේබැද්ද.—ගලේබැද්දේ පුරාවිද්‍යා ඉඩම් සියල්ලම බලාගන්නා අතර සංරක්ෂණය කරනලද ක්‍රියාපුෂ්කරණයද ආරක්ෂාවෙන් තබාගන්නාය.

බුදුරුවගල.—බුදුරුව පිහිටි ගලට යන පාර අවුරුද්ද තුළ හොදින් රැකගන්නාය. නුදුරුව පිහිටි ගල්බුදුන්තැන් නැමැති තැනක් බුදුරුවගල මුරකරුවන් විසින්ම බලාගන්නාලදී.

හල්දුම්මුල්ලේ.—හල්දුම්මුල්ලේ කොටුබිම් ආරක්ෂාකරනලදී.

හැබැස්ස මාලිගාවල දංඹගොඩ.—මේ නැන්වලට යන පාරවල් වැසි ගොහින් තිබුනෙන් හැබැස්සට පමණක් ජීප් රථ වැනි වාහන ගෙන ගිය හැකි පාරක් නතනලදී. අනිත් නැන් දෙක ආරක්ෂා කළා මිස පාරවල් සෑදීමට අවකාශයක් නොලැබුණාය.

නීතියෙන් ආරක්ෂාකළ ගොඩනැගිලි ආදිය

මැදවල රජමහාවිහාරය.—හන්කෝරලේ හතරකෝරලේ තුම්පනේ භාරසියපත්තුව ආදී පළාත්වල එක් කාලසීමාවකදී බොහෝසේ ප්‍රචාරයට පැමිණ නොයෙක් විසිතුරු අන්දමින් කරනලද විහාරගෙවල් විශේෂයක්වූ භූමියෙන් උස්වනු මාලයක ගල්කණු සිටුවා ඒපිට දැව බාල්ක ඈද ලැලි තට්ටුවක් ගසා ඒ පිට බිත්ති බැඳ කරනලද වැම්පිටවිහාරේ නොහොත් වැම්පිටපිළිමගෙය නම් නිර්මානවිශේෂය ගැන පරීක්ෂණයෙහි හා ඒවායින් කීපයක් සංරක්ෂණය කොට නැතිවන්ට නැර හා අමුතු කරන්ට නැර ආරක්ෂාකිරීමෙහි දෙපාර්තමේන්තුව නියුක්තවූ වාය. (පින්තුර අංකය 3). එබඳු විහාර ගෙවල් රාශියක්ම රට සශ්‍රීකව තිබූ අවුරුදු ගණන තුළදී නොයෙක් අන්දමින් විරූපභාවයට පෙරළා අළුත්වැඩියාකර නවකම් කිරීමට භාජනයවී ගියාය. එසේ වෙන්ට ඉඩනැර පුරාවිද්‍යා ආඥපණතේ 18 වෙනි වගන්තිය යටතේ ආරක්ෂිත භාවයට පමුණුවන්ට ලැබුණු වැම්පිට විහාරගෙයක් නම් මහනුවරදිසාවේ භාරසියපත්තුව බද කුළුම්මනසියපත්තුවේ මැදවලනම් ගමේ පිහිටි රජමහාවිහාරයයි.

මෙම විහාරයේ ඉතිහාසය මැදවල රජමහාවිහාරාධිපතීන්වහන්සේ ළඟ තිබෙන සංකඩගල පුර කීර්තිශ්‍රීරාජසිංහ මහරජ විසින් ශකවර්ෂ 1677 තේ උඳුවප් මස එනම් ක්‍රිස්තු වර්ෂ 1756 සේ දෙසැම්බර් මස පමණේදී දෙනලද තඹපත් සන්නසක එයි. එහි පෙනෙන හැටියට මැදවල පුරාණ සිඬසානායකි. එහි දෙමාල් පිළිමගෙයක් දැදිගම රජකළ රජකෙනෙක් විසින් කරවන ලදී. ඒ දිරාපත්ව ගිය කල්හි කීර්තිශ්‍රීරාජසිංහ මහරජ විසින් දැන් තිබෙන වැම්පිටවිහාරගෙය කරවනලදී.

මෙම සන්නස සම්පූර්ණයෙන් මතු ප්‍රසිද්ධකරන්ට අදහස් කරමු. දැන් වනාහි ඉතිහාස ප්‍රවෘත්තිය කියන කොටසින් තැන් තැන් උපුටා දක්වමු. “කුරුනෑගලේ නුවර පරාක්‍රමබාහුසාමීන්ට බෝදමාපාණන්දා සදිකළ තැන ඒ නුවර වැඩිඋන් මහසංඝායාවහන්සේ ඒ ඒ අත වැඩගෙසින් නාගල වනරත්න මහකෙරසාමීන්වහන්සේ මෙම බලවිටට වැඩිපසු . . . . . මැදවෙල්පිටියේ ලැගුම්ගෙවල් කොට පිළිගන්වා දන්පින් දෙන ප්‍රයාචට මෙනන පෙත්මන්සටහනකුත් ඇතුළු තෙල උස්තැන විහාරභූමියක්දැයි විවාළකල එසේය විහාරභූමියකැයි කියා ගම්වැඩිමහල්ලන් විසින් මුල ප්‍රවෘත්තිය දැන්වූ කල . . . . . පත්හසුන් ලියා දැදිගම්නුවරට යවූ තැන ගෙන ගිය පත් අස්න රජසඟයෙදී අසා සතුටුව සාරසියපත්තුවට ඇමදෙනා අපගේ සාමීන් කරවන පින්කමට ආලිස්සම් නොවී විහාර සමුර්ධවන තෙත් අයබදු ආදී රාජකාරියෙහි ප්‍රමාදනොවී පින්කමට සහායවන්ට එවා වදල සන්නස අසා පිලිගෙන හැමදෙනා විසින් දඬුපත් බාවා දැව තිබෙන මඩුල්ල පිහිටුවන නොයෙක් මහල්ලාහවල දුනාමනා සමන්කවටු පඩි පිරිමස්වා යන්රියන් දෙමාල්පිළිමගෙයි දඬුකර්මාන්ත ඉක්බිති චිත්‍රකර්මාන්තයට සිත්තරුන් ගෙන්නා ” . . . . . (මෙහි පැරණි විහාරගෙයි පිළිම හා චිත්‍රයන්හි විස්තරයකි. ඒ චිත්‍ර දැන් නැත.) . . . . .” දෙපට ගජසිංහදෙන්නකු හා කිබ්බිලියවැලි කර්මාන්ත සදකඩපාන සහිත අගණා පිළිමගෙට නැගෙන ගල්පඩිය ඇතුළු සියල්ල සමුර්ධවූ පසු සෙනවිරදුන් අවුත් සියළු කර්මාන්ත දැක සතුටුව . . . . . මෑතභාගයෙහි ප්‍රතිකාලශස්ත්‍රාන්ගෙ වියවුලින් විහාරයන් නටඹුන්ව ගමන් පරාධිනව තිබෙන කල්හි . . . . . කීර්තිශ්‍රීරාජසිංහදෙවස්වාමීන් . . . . . දවසෙක මෙම විහාරය නටඹුන්ව තිබෙන බව අසා වදරා මෙහි නවකර්මාන්ත කරවන ලෙසට වදලපනන මුදුනෙන් පිළිගත් මෙම රට ලැබී තිබෙන දුනුවලමුදලි යහ රටෙට සැමදෙනා විසින් විහාරභූමිය කටුකොහොල් හරවා පවුරු පදනම බදවා දැව ගොනැස් සහිත කොට වැම්පිටපිළිමගෙයක් කරවා එහි මිලිතොරණ සහිත වජ්රයනාරාධිව වැඩවුන් පිළිමසාමීන් ඇතුළුවූ සක්‍රමුත්වසුසාමයනකුමිනාදී දෙවනාරූප හා ශාරිපුත්‍රාදී මහාශ්‍රාවකරූපපන්තීන් හා උරභජනකවිශ්වන්තරාදී ජාතක කුමිනහවනයෙහි වැඩවුන් මෙත්‍රිනාචරූප හා නොයෙක් වර්ණසමලංඝ්‍රන වියන් සිත්තම් හික්කි සිත්තම් ආදීන්

නිවහා පිටත උභයපාර්ශවයෙහි බඩගහසොපලක්ෂිතවු භූතරූපයුග්මයක් හා නානාවර්ණ විත්‍රකර්මාන්තයෙන් බබුලුවා තදසන්නයෙහි ශාරීරිකධාතූ වඩා කළ උස දෙළොස් රියන් ශෛල මය වෛත්තාසක් හා උපොසථමාලකයක්ද කරවා . . . . .”

දැනට තිබෙන පිළිමගෙයි පදනම අඩියකුත් අහල් අටක් උසට ගල්කැටවලින් ගොඩකර ඇත. ගල්කණු පිට අහල් 10 X අහල් 10 ලොකු දූව දෙපැත්තට ඇද අහල් හතරක් සනකම ලැලිවලින් තට්ටුව දමා තිබේ. මේ තට්ටුව පිට වටේට අඩිතුනක ගැලරියක් සහිතව දිගින් අඩි 13 කුත් අහල් 9 ක් හා පළලින් අඩි 9 කුත් අහල් 6 ක්වූ පිළිමගෙය වේ. පිළිමගෙයි බිත්ති වර්වච්චාලිගසා කරතිබේ. මූලදී පිළිමගෙට නැඟුණු පඩිපෙළ සඳකඩපහණකින් පටන්ගෙන කිබ්සිලියවැල් කෙටු පඩිවලින් යුක්තවිය. ඒ දෙපැත්තේ ගජසිංහරූපයෙන් කළ කොරවක් ගල් දෙකක් විය. පිළිමගෙට ඇතුල්වන දෙරටුව දෙපැත්තේ භූතරූප දෙකය. පිළිමගේ ඇතුළේ වජ්රායනාරූඩවූ පිළිමවහන්සේ මකරතොරණ යට වැඩ ඉදිනාසේක. ලියෙන් කළ තොරණෙහි බදුම ගා පින්තාරුකර තිබේ. බිත්තිවල දෙවරූප හා වෙස්සන්තර හා උරහ ජාතකයේ කථා දක්වන සිතියමය (පින්තූර අංකය 4 සහ 5).

දැන් පවතින පිළිමගෙයි පිළිමවහන්සේ සහිත තොරණද දේවරූපද දැදිගම් කාලයට අයිතිවිය හැකිය. එම කාලයේ කරනලද වියන් සිතියම් හා හික්තිසිතියම්වලින් යමක් ඉතුරුව ඇතැයි කිය නොහැකිය. විහාරභූමියේ අළුත් පිළිමගෙට ගොඩවන දෙරක් ළඟ පිහිටුවා තිබෙන සඳකඩපහණ ගල්පඩි හා ගජසිංහකොරවක්ගල් දැදිගම් කාලයට එනම් ක්‍රිස්තු වර්ෂයෙන් දහ හතරවන ශතවර්ෂයේ අවසානයට හෝ පහළොස්වන ශතවර්ෂයේ මූලට අයිතිවිය යුතුයි.

දෙපාර්තමේන්තුව විසින් මෙම පිළිමගෙයි සංරක්ෂණය හා ප්‍රතිසංස්කරණය ආරම්භකරන විට එය නිසියේ කිසිවකු විසින් රැකබලාගෙන නොතිබුණු නිසා පිළිමගේ ජරාවාසව දූවදඬු දිරාගොස් තිබුණාය. බරාදයෙහි ලීකණුවල ආධාරයෙන් සවිකොට තිබුණු ගරාදිවැටකින් ඉතුරුව තිබුණේ එක්කොණක ඉතා කුඩා කැල්ලක් පමණකි. ඒ කුඩා කැල්ලේ ආධාරයෙන් සැලැස්ම පිළියෙළ කොට එම බරාදය සම්පූර්ණයෙන්ම සාදනලදී. වහලේ ලීදඬු සියල්ලම වාගේ දිරාගොස් තිබුණෙන් ඒ සියල්ලම ඉවත් කොට අමුතු ලියෙන් වහලය සාදනලදී. ප්‍රති සංස්කරණය ආරම්භයේදී වහල හෙවිල්ලා තිබුණේ සිංහල වටලුප හා පැනැලිලුප මිශ්‍රයෙන්ය. නැවත සෙවිලිකරනවිට තනිකර පැනැලි උලින් සෙවිලිකොට ඒ විහාර ගොඩනැගිල්ලේ පැරණි ශෝභාව නැවතත් ගෙන හැර පෙන්වනලදී. වේයන් බෝවීම වළක්වන පිණිස මුළු ගෙ පදනම සිමෙන්ති කොන්ක්‍රීට්වලින් සවිකරනලදී. ලීදඬුවැඩ සියල්ලම පැහැයක් නොමැති සොලි ග්‍රෑම් විශේෂයකින් ආලේපකරනලදී.

පැරණි විශේෂ ලක්ෂණයන්ගෙන් යුක්තවූ මේ පිළිමගෙයට අල්ලා වාගේම ඉතා මෑත කාලයේ අළුත් එක්මහල් විහාරගෙයක් කරතිබෙන්නෝ එයින් පැරණි ටැම්පිට්පිළිමගෙයි දෙරටුවද අවහිරවී තිබේ. දැදිගම්කාලයේ කරනලද සඳකඩපහනින්ද ගල්පඩිවලින්ද ගජසිංහ කොරවක් ගල් දෙකින්ද සමන්විතවූ දෙරටුව මහනුවරසමයේ ටැම්පිට්පිළිමගෙයටද යෙදුවට සැකයක් නැත. නුමුත් අළුත්විහාරගෙයි දෙරටුවක් ළඟ තිබෙන මේ කැටයම් කළ ගල් දැන් ටැම්පිට් පිළිමගෙට යොදවනට ඉඩක් නැතිවිය.

දෙපාර්තමේන්තුව විසින් මැදවල රජමහාවිහාරයේ කරනලද්දේ පුරාවිද්‍යාත්මක සංරක්ෂණ වැඩ පමණක් නොවේ. මෙය තවමත් බොධජනනාවගේ පූජනීය ස්ථානයක් නිසා එහි නවකම්ද කරනට සිදුවිය. මෙම නවකම් කිරීමේදී යටත්පිරිසයෙන් ලීදඬු වැද්දීමට කට්ට කැපීමේදී පවා පරණ වැඩ ඉතා සුක්ෂම ලෙසට අනුගමනය කළාය. මෙය සාමාන්‍යයෙන් වර්තමාන කාලයේ පුරාවිද්‍යාත්මක සංරක්ෂණ කළයුතු ක්‍රමයන්ට වෙනස්ව මෙයේ කළ බව සැලකිය යුතුයි.

මැදවල රජමහාවිහාරස්ථානයේ සවිස්තර වර්ණනාවක්ද ඒ සම්බන්ධ ඉතිහාස ප්‍රවෘත්තියද එහි ඇති හා ඒ සම්බන්ධවූ රූපකර්ම කැටයම් ආදියෙහි විස්තරද ඒ ස්ථානයෙහි ඇති ශිලාලේඛන හා ස්ථානය පිළිබඳ සන්නසද මැදවල සම්බන්ධවූ ග්‍රන්ථයකින් පළකිරීමට දෙපාර්තමේන්තුව අදහස්කරයි.

මැදවල පැරණි පිළිමගෙඩි වැඩකටයුතු කරනලද්දේ දෙපාර්තමේන්තුවේ සැලසුම්කරුවන් ගෙන් එවකට පළමුවෙනියාවූ එල්. කේ. කරුණාරත්න මහතාගේ සැලසුම් අනුව හා ඒ මහතාගේ පරීක්ෂණය උඩය.

කතරගම කිරිවෙහෙර

කතරගම කිරිවෙහෙර ප්‍රතිසංස්කරණය කිරීමේ නියුක්තවූ සමිතියක් අළුතෙන් බිඳින්නට අදහස් කරන දැනට සැලසුම් පිළියෙල කිරීමට උදව් දෙපාර්තමේන්තුවෙන් ඉල්ලීය. මෙම පිඹුරු ඇදීම පිණිස විස්තර සැපයීමට ප්‍රතිසංස්කරණ සමිතියේ නියෝජිතයෙක් දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරීන්ගේ සහායයෙන්ද එසේම දෙපාර්තමේන්තුවේ කම්කරුවන්ද යොද වර්ෂ 1959 ය මැදභරියේදී කැණීම් කළාය. මේ කැණීම්වලදී දිග අඩි 200 ක් හා පළල අඩි 200 ක්වූ අභිනව දැනටමත් තුන් පැත්තක් කොටස් වශයෙන් හාරා බලා තිබුණේය. මඵවේ අන්තිවාරමේ යට සොයන්නටදෝහෝ එහි උතුරු පැත්තේ වළවල් කීපයක් භාරාද තිබුණි. එයින් එකක් ගඩොල් බැම්මක් කපාගෙනද ගොස් තිබුණි. එහෙත් ඒ බැම්මේ අර්ත්ථය සොයාගත් බවක් සඳහන්වී තිබුණේ නැත.

අවුරුද්ද අන්තිමේට ප්‍රතිසංස්කරණ සමිතිය ඔවුන් සැපයූ සැලසුම් පරීක්ෂාකරන මෙන් දෙපාර්තමේන්තුවෙන් ඉල්ලීය. එසේම දැනටමත් අළුතෙන් බැඳු කොටස් හා බුරුල්ව තිබූ පැරණි කොටස්ද ගලවා දෙන මෙන් ඉල්ලීය. දැනටමත් ධාතුගර්භයක් පරීක්ෂාකරනු පිණිස කැණීම් පටන්ගැනීමද දෙපාර්තමේන්තුවට භාරවීය.

කැණීම් ආරම්භකරන විට දැනටමත් විෂ්කම්භය අඩි 90 ක්ද උස අඩි 54 ක්ද විය. අළුතෙන් ඉන්දිනේරු ගඩොලින් බිඳිනලද පිටාතර බැම්ම අඩි තුනක් ගැඹුරු ඉතාම උස් තැන්වලදී අඩි 20 ක් උසද විය. දැනටමත් වර්ගප්‍රමාණය අඩි 200 x 200 ක්වූ වතුරග්‍ර මඵවක් පිට පිහිටියේය. දැනටමත් ගර්භයේ දකුණු හා බටහිර පැති තරමක් කඩාවැටී ගියෙන් දකුණු පැත්ත පමණක් අළුත් ගඩොලින් පිළියම්කර තිබුණේය. දැනටමත් මුදුන ගස්ලැහැබකින් හා භානාවාරිය වැල්වලින් ගහනවිය. දැනටමත් අඩි 2 x 2 x 2 ක් මහන්වූ භනරැස් කොටුවක් වැනි බැම්මක් අළුතෙන් බැඳ තිබුණේය. ඒමත්තේ අඩියක සනකම ඇති කොන්ක්‍රීට් කැටයක් උඩ ගැල්ව නයිස් පයිප්ප බටයෙන් කළ අඩි 12 ක් උස කොඩිගහක් විය. පුරාණ ගඩොල් කැලි අළුත් බැම්මේ තැන් තැන්වල ගොඩකර තිබුණි.

කොඩිගහ පාදමත් සමගම අස්කරනලදී. ඉන්පසු අළුත් භනරැස් කොටුව කැඩුවාය. උස අඩි 44 සිට අඩි 38 මට්ටම දක්වා පිරී තිබූ ද්‍රව්‍ය ඉවත්කළාය. මේ බෙහෙවින්ම පස් හා ගඩොල්කැලි විය. එම ගඩොල්කැලි අතර පැරණි බ්‍රාහ්මීඅක්ෂරයෙන් ලකුණුකළ ඒවාද විය.

යටකී කොටසේ හරිමැද ධාතුගර්භයක ලකුණු පෙනුණේය. එබඳු ගැබක බෙදුම් බිත්තියයි අනුමානකළ හැකි කොටස්ද යම්තමින් නොකැඩී තිබුණාය. මෙතෙක් දුරට කැණීමේදී ලැබුණු භාණ්ඩ මේවාය :—

- (1) ආසනය හා සිරස්පොත සමග අහල් 9½ ක් උස්වූ ලෝකඩින් කළ හිටි බුදුපිළිමයක් කොඩිකණුවේ මුළු තබා තිබුණේය.
- (2) මඵවෙන් අඩි 42 ක් උස ප්‍රමාණයේ අහල් 6½ ක් ප්‍රමාණවූ තොරණ යට වැඩලන් බුදුපිළිමයක්. තොරණ කැලිවලට කැඩී තිබුණාය.
- (3) කොන්කැරැල්ලට අඩිතියයි කියහැකි අහල් 16 ක විෂ්කම්භයවූ ගල්පුවරුවක්.
- (4) ලන්දේසි ආදී කාසි.

එක් එක් කොටසින් ගත් ගඩොල් වෙන්කර තබන ලදී. විශාලම ගඩොල්වල ප්‍රමාණය අහල් 18 x 9 x 2½ යි. ප්‍රමාණයෙන් අහල් 12 x 12 x 2½ වූ හුලස් කැපු ගඩොල් අඩි 35-38ට උස ප්‍රමාණයදී ලැබුණාය. බොරදම් කැපු ගඩොල්ද ලැබුණාය.

ප්‍රතිසංස්කරණ ඒලැන් පැරණි දැනටමත් හැකි පමණ සමාන විය යුතු වූ නිසා දැනටමත් හා දැනටමත් මඵව පිළිබඳ සියළුම කරුණු සොයා බලන්නට සිදුවිය. මේ නිසා දැනටමත් මඵවද පරීක්ෂා කිරීමට වළවල් හා අහල් කපන අතර දැන් මඵවේ අග සිට අඩි 40ක් දැනටමත් පැරණි මඵවක බැම්ම

සම්භවය. සමිතිය එවූ කණින්නා මඵවේ උතුරු අංශයේදී කඩා දමා තිබුණේද මේ පැරැණි උඩමඵවේ අග බව පෙනී ගියේය. එම උඩමඵවේ ගිණිකොණ මුල්ල ඉතා හොඳින් යථා තත්ත්වයෙන් තිබුණේ එහි සුදු බදුමද අද දින කළ දෙයක් මෙන් පෙනුණේය. නිරිතදිග කොණේද බැමීම පාදන ලදී.

මෙපමණ දුරට කළ මඵවේ කැණුම්වලින් පෙනුණේ පැරැණි දගැබට උඩමඵවක් නොහොත් සලපතරමඵවක්ද ඊට අඩි 9කට පහළින් අඩි 40ක වැලිමඵවක්ද තිබුණු බවයි. යටමඵවේ වැලිද පෙනෙන්නට තිබුණේය. පාතමඵව වටේට ප්‍රාකාරයක් විය. මැත කාලයේදී වැලිමඵවේ ප්‍රාකාරය දක්වා පුරවා උඩමඵවද වැලිමඵවද එක් කර එක මඵවක් බවට පත්කර තිබෙන බව පෙනෙනවාය.

වෙනත් ආරක්ෂිත තැන්

පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුවට පැරැණි දේ පිළිබඳ ආඥපණතේ 23 වෙනි වගන්තිය අනුව වියදම් කර අවුරුදු පනා සංරක්ෂණය කළ හැකි වන්නේ ආරක්ෂිත ගොඩනැගිලි සාල්පයක් පමණයි. එහෙත් වර්ෂ 1959ය තුළදී බලපිටියේ සුභද්‍රාරාමයේද තොටගමුවේ රත්පත්විහාරයේද ප්‍රතිසංස්කරණ සාල්පයක් කරනු ලැබුවාය.

යාපහේ අර්ධද්විපයේ ආරක්ෂිත ගොඩනැගිලිවල පාසි බැඳීම් වැලැක්වීම රසායන පිළිබඳ සහකාර කොමසාරිස්තුනගේ පාලනය පිට විශේෂ කම්කරුවන් ලවා කරවන ලදී.

මහනුවර දිසාවේ දෙඩන්වල දේවාලේ පාරේ නාගස් මණ්ඩිය පුරාවිද්‍යා තනනම් ඉඩමක් කිරීමට කටයුතුද කරන ලදී.

**පුරාවිද්‍යාත්මක ගවේෂණ
බටහිර පළාත**

මැදදේගම.—කොළඹ දිසාවේ නැගෙනහිර සියනෑ කෝරළේ ගහබඩ පත්තුවේ මැදදේගම නම් ගමේ පුරාණ සිද්ධසානායක් සහිත වූ කන්ද පිහිටියේ වෑකේ-පුගොඩ පාරෙන් හැරී යන හිස්සැල්ල පාරේ සැතැප්මක පමණ දුර ගියාමය. හිස්සැල්ල බලා යන්නෙකුගේ දකුණු පසින් කටාරම් කෙටු ගල්ලෙන්ද තවත් සිද්ධසානායන්ද පිහිටි කන්ද දකුණුපසේය. වම් පැත්තෙන් කන්ද පාවුල අළුත් පත්සලය. කන්ද උඩ ගල්ලෙන් අතරේ සමතලා භූමියක බෝමැඩ පිහිටියේය. බෝ අතු කඩා වැටීම වළක්වනට රුකුල් දී ඇත. බෝ මඵවේ බෝ පැල තිබේ.

කන්ද මුදුනේ ගල් පර්වතයේ පැරැණි ශිලා ලේඛනයක් තිබූ බවට ලකුණු ඇත. කටාරම් කෙටු විශාල ගල්ලෙන්ක පිහිටි ගල්විහාර ගෙයක් අළුත්වැඩියා කර තිබේ. බෝමැඩ පහතින්වූ තවත් ගල්ලෙන්කට බිත්ති බැඳ ඇත.

කන්දට නහින පාරට අළුත් ගල්පඩි අල්ලා ඇත. ඒවා ප්‍රදනකළ අයගේ නම්ද කොටා තිබේ. “ අමරසිංහ ” යන නාමය ප්‍රමුඛය.

සානාධිපතිවූ පනාගොඩ වජිරඤ්ඤාඤ්චිරයන්වහන්සේ නඩුවක් කියා අක්කර දෙළභක පමණ පොල් හා රබර් වැවූ ඉඩම් තමා යන්තකවූ බව කීවාය.

මැදදේගම නමින් බොහෝ ගම් ලැබෙන නිසා මේ සානාය මහාබෝධිවංසයේ හා වූලබෝධි වංසයේ සඳහන් තැනායයි කීම උගහටයි.

වර්ෂ 1959 යේදී මේ සානායේ පිහිටි බෝධිත්වහන්සේ පැරැණි දේ පිළිබඳ නීතිය යටතේ “ ආරක්ෂිත ” සානායක් හැටියට ගැසට් කරන ලදී.

කැරගල.—මැදදේගමට යන ගමනේදී එම පත්තුවේම පිහිටි භංසසන්දේශයේ වර්ණනා කරන ලද කැරගල විහාර භූමියද පරීක්ෂා කරන ලදී. එම සානායේ සෙල්ලිපි ඇති ගල් පුවරුව දිරායන බව පෙනී ගියාය.

මොට්ටුන්ත (සිතියම L 2/14).—කොළඹ දිසාවේ බටහිර සියනැ කෝරළේ මැදපත්තුවේ මොට්ටුන්ත නම් ගමේ පිහිටි කිරිචාරාමය නම් ටැම්පිට විහාරයක් පිළිබඳව මොට්ටුන්තේ ඉන්දසාර සභාවරපාදයන්වහන්සේ වර්ෂ 1958 වේදී දෙපාර්තමේන්තුවට දන්වා තිබුණාය. උන් වහන්සේගේ එම විහාරයේ විද්‍යාමානවන බිතු සිතියම අවුරුදු 150ක් පමණ පරණයයිද කියා තිබුණාය. 1959යේ සැප්තැම්බර් මාසයේදී මේ විහාරය පරීක්ෂා කළ විට පෙනී ගියේ එය යටකී මැදවල රජමහාවිහාරය ආදී ගණයට අයත් ටැම්පිට පිළිමගෙයක් බවත් යටත් පිරිසෙයින් පැරැණි කිරිචාරාමය දහනව වන ශතවර්ෂයේ මුලදී කරනලද සිතිය හැකි බවත්ය. බිතු සිතියමද පළමුවෙන් ඒ කාලයේ කරන ලද්දේ විය හැකියි.

මොට්ටුන්තේ අළුත් පන්සලට එපිට වෙලේ පිල්ලැවක ඇළක් අහබඩ බෝගස් යට මොට්ටුන්තේ දේවාල පිහිටා තිබේ. මේ බෝධිවාක්ෂයන් හා දේවාලවල මුල් පිහිටීමද යටත් පිරිසෙයින් මහනුවර සිංහල රජ කාලයේදී බව කිව යුතුයි. ඒ සථානයේ වැළුම් පිදුම් ලබන දෙව්වරු අතර බණ්ඩාර දේවනාවහන්සේ කෙනෙක්ද වෙත්. මේ දෙවියන්ගේ නමද, දෙවියන් පිළිබඳ පවතින පුද වාරිතූද උඩරට අතික් සිංහල දෙව්වරුන් සම්බන්ධව කරන පිළිවෙත්වලට බොහෝ සේ සමානය.

මොට්ටුන්තේ පන්සල හා දේවාලය පිහිටි පෙදෙසේ ගම්වැසියෝ සිය නම් වලින්ද, සිරිත් විරිත් ආදියෙන්ද කපා කරන භාෂාවෙන්ද, සංකර සංස්කෘතියෙන් පිටත්වූද පරාධීන සමයට පූර්වවූද සිංහලේ වැසියන් සිහි කරවත්.

සීමන්ත.—කඵතර දිසාවේ පිහිටි මේ ඉඩම මෙහි ග්‍රාම සංවර්ධන සමිතිය බදු ගැනීමට ඉල්ලන ලදී. ඒ ඉඩමේ පැරැණි නටබුන් දේ තිබෙන බැව් අනුමාන කරන බැවින් කඵතර දිසාපති කුමාගේ ඉල්ලීම පිට එය පරීක්ෂා කරන ලදී. එහි කිසි පැරැණි දෙයක් නොතිබුන බැවින් බදු දීමට අවසර දෙන ලදී.

දකුණු පළාත

උණවටුන දේවාල.—උණවටුනේ මුහුදු වෙරළබඩ මේ දේවාලය පිහිටියේය. එහි වන ගොඩනැගිලි සියල්ලම වර්තමාන කාලයෙහි තැනූ ඒවාය. පුරාවිද්‍යාව අතින් වැදගත් පැරැණි දෙයක් එහි නැත.

අත්ගබෝධි විහාර (සිතියම O 24/30).—වැලිගම සුප්‍රසිද්ධ කුෂ්ඨරජාගල බෝධිසත්ව රූපය පිහිටි තැන සිට සැතපුම් කාලක් පමණ දකුණෙන් වන යපෝක්ත විහාරය කුෂ්ඨරජාගල හා සම්බන්ධයක් තිබේයැයි විශ්වාස කරනවා. විහාරයෙහි වන බෝධි වෘක්ෂයන් බෝධි සත්ව රූපය නෙලන ලද කාලයෙහිම රෝපණය කළ වූවක් බව ප්‍රකටය. එහෙත් ඒ අදහස් සනාථ කිරීමට කරුණු නොපෙනේ. විහාරභූමියෙහි වන ගොඩනැගිලිද වර්තමාන කාලයෙහි ඉදි කළ ඒවාය.

දම්වැල්ලියාය.—මේ ඉඩම පිහිටියේ හම්බන්තොට දිසාවේය. එය බදු ගැනීමට වැසියන් විසින් කරන ලද ඉල්ලීම දිසාපතිකුමා මෙම දෙපාර්තමේන්තුවේ සැලකිල්ලට යොමු කළා. එහි කැඩුණ පැරැණි ගල් කුළුණු කිපයක් හා එහි අවට පැරැණි ගඩොල් හා උළු කැබලිද තිබේ. මේ නටබුන් දේ කැණ පරීක්ෂා කිරීමෙන් පුරාවිද්‍යාව පිළිබඳ වැදගත් කරුණු සොයාගැනීමට හැකි වේ යන බලාපොරොත්තුවෙන් එම ඉඩම බදු දීම ප්‍රතික්ෂේප කරන ලදී.

සබරගමු පළාත

කන්දේකැටිය (සිතියම P 6/43).—සබරගමුපළාතේ රත්නපුරදිසාවේ පනාමුරේ නම් ගමේ කන්දේකැටිය නම් පැරැණි බෞද්ධාරාමයක නටබුන්දේ තිබේ. මේ ජරාවාස අතර සොරු හාරා තිබෙන නරමක් විශාල දැගැබකි. ගඬොලින් නිමි මඵවක එය ඉදිකර තිබේ. එහි සතරැස් ගොඩැල්ලක් වේ. එහි පැරැණි ගොඩනැගිල්ලක ඉතුරු කොටස් වැසි පිහිටි බැව් නොඅනුමානය. ටැම්ලිපයක කොටසක්ද එහි තිබේ.

බඹරගල සේනාසනය (සිතියම P 1/26).—පල්ලේවෙල නම් ගමේ කඩමණ්ඩියෙන් සැතපුම් 4½ ක් පමණ උතුරුදිගින් කැලාවෙන් වැසුණු කඳුගැටයක බැවුමෙහි බඹරගල සේනාසනය නම් පුරාණ ආරාමය පිහිටියේය. එහි බ්‍රාහ්මීලිපි කෙටු කථාරම් සහිත ගල්ලෙන් කීපයක් තිබේ. කන්ද පාඩුල ගලෙහිද බ්‍රාහ්මී ලිපියක් කොටා තිබේ. ලිපිය පසෙක දුන්නක හා ඊ තලයක සටහනක්ද කොටා තිබෙනවා. මීට දකුණෙන් කැලාවෙහි මතුපිට ගල්කුළුණු කැබලි හා හිය කොටස කැඩුණු බුඩප්‍රතිමාවක්ද පිහිටි සතරැස් පස් ගොඩැල්ලක් තිබෙනවා. මේ ගොඩැල්ලෙහි පිළිමගෙයක නටබුන්දේ වැසී පැවති බැව් සිතිය හැකිය.

තෙරුන්නාන්සේගම (සිතියම P 12/9).—ඇඹිලිපිටියේ කඩමණ්ඩියෙන් සැතපුම් 4½ ක් පමණ ඊශාන දිගින් වළවෙහෙ වම්ඉවුර අසබඩ තෙරුන්නාන්සේගම නම් පාළු ගමක් තිබේ. එහි සන වනාන්තරයේ පුරාණ බෞද්ධාරාමයක ජරාවාස තිබේ. ඒ සියල්ලම අද පසින් යටවී ඇත්තේය. ඒ ගොඩැලි මත ගල්කුළුණු පමණක් පේනවා. මෙහි නිදන් සොරු භාරණ ලද වළක තිබී වාමනරූප පෙළක් නෙළු ගල්පුවරුවක් හා හිය කොටස කැඩුණු බුඩප්‍රතිමාවක්ද සොයාගන්නට ලැබුණා.

දුටුගැමුණුරජමහවිහාරය (සිතියම P 6/43).—රත්නපුරදිසාවේ පනාමුරේ දුටුගැමුණු රජමහවිහාර නමැති පැරණි බෞද්ධාරාමයක් තිබේ. එහි අද හික්ෂුන් සිටිනවා. පුරාණ දගැබ අළුත්වැඩියාකර තිබෙනවා. එසේ කරද්දී ලැබුණු කැටයම් බොරදම් ආදීන්ගේ කැඩුණු කොටස් සමුහයක් එහිම ගොඩගසා තිබෙනවා. අඩි 6 ක් උස ගිහිගලින් කළ හිය කොටස කැඩුණු බුඩප්‍රතිමාවක්ද තිබුණා.

උතුරුමැද පළාත

අකරහඬුව (සිතියම I 10/30).—අකරහඬුව පිහිටා තිබෙන්නේ අඹන්ගමේ දකුණු ඉවුර අසබඩය. මෙහි ප්‍රාකාරයකින් සීමාවූ පැරණි ආරාමයකි. ගඩොලින් නිමි ජරාවාසවූ දගැබක් ගල්කුළුණු රැසක් හා ඔපමට්ටම් කළ ගල්පුවරුවක්ද මෙහි දකින්නට තිබේ.

වයඹ පළාත

බලවත්තල (සිතියම I 9/64).—බලවත්තල පිහිටා තිබෙන්නේ කුරුණෑගල දිසාවේය. එහි කන්දක් උඩ බොහෝමේ දිරාපත්වූ පැරණි ස්ථූපයක් තිබේ. පුරාවිද්‍යාව අතින් එහි කිසි වැදගත්කමක් නොපෙනෙන බැවින් මේ ඉඩම බදුදීමට අවසර දුන්නා.

හාලියාල (සිතියම I 18/48).—අඹදෙණියේ කඩමණ්ඩියට සැතපුම් 1½ ක් පමණ උතුරෙන් හාලියාල නම් ගමක් තිබේ. එහි පුද්ගලික ඉඩමක ගඩොලින් නිමි කුඩා ස්ථූපයක ජරාවාසද ගල්කුළුණු කීපයක් හා “ නොසිට් ” ගල් කීපයක්ද තිබේ.

රජල්ලේගම.—මෙහි පිහිටි පැරණි ස්ථූපයට දකුණෙන් වන පොකුණ අසල බොහෝ ගෙවි ගිය සෙල්ලිපියක් තිබේ. අළුත්වැඩියාකර ඇති මේ දගැබ විගොඩක හැඩයෙන් යුක්තය.

තලකුරුකැටියාව (සිතියම F 17/54).—පුත්තලම් දිසාවේ තලකුරුකැටියාව නම් ගමේ වැව් කණ්ඩිය අසබඩ තරමක් විශාල පැරණි ස්ථූපයක් තිබේ. ඒ අසල ගල්පදනමකින් යුත් පුරාණ ගොඩනැගිල්ලක ජරාවාස හා ගල්පුවරු රැසක්ද පෙනේ. වැඳුම් පිදුම් සඳහා කිට්ටුව පාත පුජනීය ස්ථානයක් නැති හෙයින් මේ පුරාණ ආරාමය ප්‍රතිසංස්කරණය කරගැනීමට එහි ගම්වැසියන්ට අවසර දුන්නා.

පොට්ටුකුලම (සිතියම I 6/8).—මේ අවට කැලාව එළිකරලා දෙපාර්තමේන්තුවට ගන්ට වුවමනා තරමේ කොටසක් මායිම්කර එහි කටු යටහතක් ඇද ඒ කොටස මැණ වෙන්කිරීම පිණිස දිසාපතිතුමාට යැව්වා.

අඹගස්වැව සහ පලුගොල්ල (සිතියම F 20/50 සහ F 23/17).—මේ දෙපොළෙහිම පිහිටි ගලේ ලිපියක් බැගින් තිබුණා. ඒ ලිපි අසල නටබුන් දේද තිබේ.

ඌව පළාත

බලහරුව.—වැල්ලවාමේ ආදයම් පාළක නිලධාරීතුමාගේ කොට්ඨාශයෙහි බලහරුව නම් ගමක් ඇත. එහි ඉඩමක ගඩොලින් නිමි ගරාවැටුණු කුඩා ස්ථූපයක්ද ගල්පදනමකින් යුත් ජරාවාසවූ ගොඩනැගිල්ලක් හා අඩි 150 ක් අසම්චිතරින් යුත් මළුවක ගොඩැලි කීපයක්ද තිබේ.

රහත්ගල.—මධ්‍යම පුද්ගලයන්ගේ රහත්ගල නම් පුරාණ බෞද්ධාරාමයකි. අදත් එහි ස්ථාපයක, පිළිමගෙයකද හා වෙනත් පිරිවර ගොඩනැගිලිවල ජරාවාසද පෙනෙන්නට තිබේ. මේ ස්ථානය අධිකාරිකරගැනීමේ බලාපොරොත්තුවෙන් ඇතැම් අය ඒ ඉඩමෙන් කොටසක බලයෙන් පදිංචිවී ඉන්නවා. එවැනි අයවලුන්ගේ අදහස් මුදුන්පත්කරගැනීමට ඉඩනොදී මෙහි පිහිටි නටබුන් ගොඩනැගිලි තහවුරුකර ආරක්ෂාකිරීමට දේපාර්තමේන්තුව කටයුතු කරගෙන යනවා.

ගල්මය මිටියාවන.—මේ වාර්තාව සපයන තැනැත්තා ගල්මය මිටියාවනේ පුරාවස්තු ගවේෂණ සංචාරයක යෙදුනා. නවකිරිය සංචාරක බංගලාව හා ජීප් මෝටර්වාහන දෙකක් දීමෙන් ගල්මය සංවර්ධන මණ්ඩලය අපේ සංචාරක තඩයට උදව්කළා. මණ්ඩලයේ පුරාවිද්‍යා වැඩ කරන පී. සී. දබරේ මහතාද ඇතැම් ගවේෂණයන්හිදී අපට එක්ව වැඩකළා. පහත සඳහන් තැන් පරීක්ෂණයන්ට භාජනය වුනා :—

රජගල්කන්ද.—නො. 33 ගම අසල පිහිටි තේක්කවත්තක් හරහා වැටී ඇති අඩිපාරකින් රජගල්කන්ද නමැති කැලැබිහිවූ කන්දකට පැමිණේ. කන්ද පාවුල ගල්පඩිපේළි කීපයක් තිබේ. ඉන් සමහරක් ගල්ලේ කොටා තිබේ. කඳුමුදුනේ වන අක්කර 300 ක් පමණ තලාවෙහි විශාල බෞධාරාමයක නටබුන් දේ විසිරී තිබේ. කිසියම් ඇවිස්සීමට ගොදුරුවී නැති මේ නටබුන් ආරාමයෙහි කඩවසම පවා සිහිගන්නා සුළුය. එහි නටබුන් දේ අතර වඩා සැලකිය යුතුවන්නේ ස්ථාපයක හා වටකුරුගොඩනැගිල්ලකද ගල්කුළුණු සහිත සතරැස් පාසක හා නෙලා අවසන් නොකළ විශාල සෙල්වුවා බුදුපිළිමයකද නෂ්ටාවශෙෂයෝ වෙන්. අඩි 19 ක් උස ඇති මේ බුදුරුව සුප්‍රසිද්ධ අවුකණ ප්‍රතිමාව සිහිපත් කරවයි. උඩබැලී අතට හෙව තිබුණු මේ ප්‍රතිමාව නිම නොකොට එහි අතහැර ගිය බව පෙනෙයි. මේ කායභීය නිම නොකොට නවත්වා ඇත්තේ ප්‍රතිමාව නෙලීමේදී ඇතිවුණු වරදකින් නොවෙයි. මේ කරුණ නිසා දුර් භික්ෂයක්, ජලගල්ලක් හෝ යුදබියක් වැනි මහා ආපදවක් කරණකොට ගෙන ශිල්පියාගේ ආයුධ ඔහු අතින් ගිලිහෙන්නට ඇති සැටි අපට සිතාගත හැකිය.

කන්දේ බැවුම්වල ආදිකල්පික යුගයට අයත් ගල්ලෙන් කීපයක්වේ. මේ බැව එහි වන ආදිකල්පික මිනිසුන්ගේ සිතූමවලින් පෙනෙනවා. (පින්තුර අංකය 6) මේ කඳු මුදුනේ වන ලිපි කීපයක කටුසටහන් ලබාගන්නාලදී.

බලගල්ලවැව.—බලගල්ල වැවේ හොරොච්චකට අල්ලතලද කැටයම් කළ ගල්පුවරු තුනක් මේ වැව අසලින් සමහවුනා. එහි කැටයම් අතර වාමනරූපයක් හා ද්වාරපාලරූපයක්ද වී. මෙතැන් සිට යාර සියක් පමණ දුරින් කැලැවේ අඩි 14 ක් පුළුලින් යුත් පැරැණි මාර්ගයක් සැතපුම් බාගයක් පමණ දුරට තිබුණා.

කොණ්ඩවටවන වැව.—1949 හා 1950 වැන්නේ පුරාවිද්‍යා පාලන වාර්තාවන්හි සඳහන්වී ඇති මේ ස්ථානයෙහි අඩි 50 ක මළුවක් මත තැනූ ස්ථාපයක් තිබේ. මෙතැන තුබුණ පැරැණි ලිපියක සටහනක්ද ගත්තා.

වාචින්න.—මේ අවට ඇති ඉඩම් ජනපද ව්‍යාපාරයන් සඳහා එළිපහළිකර තිබුණත් මේ පැරැණි දේ තිබෙන අක්කර කීපයකින් යුත් ස්ථානය ඇවිස්සීමක් කර නැත. මෙහි ස්ථාපයක හා පිළිම ගෙයක ජරාවාස තිබේ. ස්ථාපය පිහිටි ස්ථානයේ භංසරූප පෙළකින් සමන්විත ගල්කුළුණු හිසක් වේ. හිරිගලින් නිමී බුදුන්ගේ හිටි පිළිමයක්ද මෙතැන තිබුනා.

මුවන්ගල.—මේ ඉඩම පිහිටියේ අතිනව සිනිකම්හල සීමාව තුළ විශාල පර්වතයකය. එහි පැරැණි ලිපි දෙකක් තිබේ. ඉන් එකක් පර්වත පාර්ශවයේද අනික එහි පිහිටි ගල්ලෙණක කටාරමට පහළින්ය. කටාරම පහළින්වූ ලිපිය පසුව කළ ප්‍රතිසංස්කරණයකදී ගඩොලින් නිමී බිත්තියකින් වැසී තිබේ.

නො. 5 ගමේ පුරාවස්තු.—මෙයද තවත් පර්වත ආශ්‍රිත ස්ථානයකි. එහි ගල්කුළුණු කැබැලි කීපයක්ද ස්ථාපයක හා බෙහෙත් ඔරුවක ජරාවාසද තිබේ.

කුකුළුවමහාවිහාර.—මේ ඉඩම තෝටටම නම් ගම අසල තිබේ. මෙහි කටුමැටියෙන් කළ ගෙයක භික්ෂුනමක් පදිංචිව ඉන්නවා.

ඇලහැර.—එක්ගල්ආරු ඇළ අයිනේ පිහිටි ගරාවැටුණු පැරැණි ස්ථාපයක කොටසක් ට්‍රැක්ටර් වලින් සැලකලාකර තිබේ. ස්ථාපයෙහි ශෛලමය වක්‍රය දැගැබී පාදය ළඟ වැටී තිබුණා.

දීසවාසී.—සුප්‍රසිද්ධ දීසවාසී දගැබට සැතපුමක් පමණ දුරින් වනාන්තරයෙහි නටබුන්දේ පිහිටි විශාල බිමක් තිබේ. එහි වන නොයෙකුත් ගොඩැලි හා ගල්කුළුණු කැබලිවලින් පෙනෙන්නේ ඒ භූමිය හොඳින් පරීක්ෂාකර බැලියයුතු බවය. එම භූමිය පැරණි වෙදගලකට සම්බන්ධ යක් තිබෙන බවට එහි වන ගලින් නිමි බෙහෙත් ඔරුවක් සාක්ෂිදරුවා (පින්තුර අංකය 7).

අම්පාරේ.—මෙහි ප්‍රධාන වැඩපොළ පිටුපස භූමිය කැණීමෙන් කළ මූලික පරීක්ෂණයේදී සතරැස් මඵවක් මත ඉදිකළ පැරණි දගැබක ජරාවාය මතු වුණා. මඵවේ පදනම ගල්පුවරු අතුරන ලද්දකි. එක් දෙරටුවක වැලිපුරවන ලද කලහෙඩියක් වළලා තිබුණා (පින්තුර අංකය 8). සමහර විට මේ වැලි සෞභාග්‍යය පැමිණවීම පිණිස පිරිනිත් පුරවනලද වැලි විය හැකිය. කුඩා සතරැස් පැරණි කාසි කැබැල්ලක්ද එතැනින් සම්බවුණා.

යාපනේ අධිවිපය හා අවට කොදෙව්

දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරීන් යාපනේ අර්ධද්වීපයෙහි හා නාගදීපයෙහි පුරාවස්තු සෙවීමේ ප්‍රාථමික සංචාරයක යෙදුණා.

පැරණි කාසි

මැදහිරිය අසල ජනපදයකින් පැරණි කාසි 359 ක් සම්භවුණා. ඒවා පහත සඳහන් වකවානුවලට අයත්වේ :—

සාහසමල්ල	...	...	...	311
ධර්මාගෝකදේව	...	...	...	22
ලීලාවතී	...	...	...	26
				359

අක්කරදෙළහේ ළිද අසලින් පැරණිකාසි පහක් ලැබුණා. ඒවායේ විස්තර මෙසේය :—

- (1) එක් පැන්තක කෙසරු නැති සිංහයකුගේ රූ සටහනක්.
- (2) මලබැඳුණු සතරැස් කාසියක්. එක් පැන්තක දකුණේ සිංහයකි. අනික් පැන්තේ වෘත්තයක සටහනකි. කොඩිරන්ටන් 19 වැනි සිතියම.
- (3) බොකුභැඩයෙන් යුත් කාසියක්. දෙකොණක් මොටටය. අනිත් දෙකොණ මහාකෝණ යන්ගෙන් යුක්තය.
- (4) තදින් මලබැඳුණු සතරැස් කාසියක්. දැන් තිබෙන පරිදි හඳුනාගැනීමට බැරිය.
- (5) රෝමකාසියකට සමාන කුඩා කාසියක කැල්ලක්. තදින් ගෙවී ඇති හෙයින් හඳුනා ගැනීමට බැරිවේ.

රසායනික පිළියම්

රසායනික අංශයේ සහකාර නිලධාරී කේ. ඊ. විජේසිංහ මහතා මෙසේ වාර්තාකරයි: සහකාර කොමසාරිස් (රසාය) 1959 වැන්නේ අගෝස්තු 6 වැනි දින දිවයිනෙන් බැහැර යෑමට පෙර පහත සඳහන් වැඩ අවසන් කළා :—

ගඩොල් බැම්බලින් දියසිරාව වළක්වාලීම පිණිස බී. පී. ඇල්. ආලේපය කෙතරම් සාර්ථක වේද යනු දැනීම කොටුවෙහෙරේ ගඩොල් බැම්බල ආලේපකිරීමෙන් අන්හද බලනලදී.

ගල්බැම්බල පාසි පහකරන ආලේපයක් තවරා ගඩළාදෙණිවිහාරයේ ගල්බැම් ආරක්ෂා කරනලදී. යාපනේ ජුම්නාරිපොකුණේ වැව් තිබුණ වල් පැලෑටි උදුරාදමා වඩාලොකු මුල් රසායනික ආලේපයන් යොදවා විනාශකර දමනලදී.

වන්කාණේ දෙවමැදුරේ වහලේ වැව් තුබුණ පැලෑටි ආදිය ඉවත්කර බිත්තිවල වැව් තිබුණ පාසි ආදිය ඉද්ධකර බුරුල්වී තිබුණ බදුමය සවිකරවිණ. බිත්තිවල පාසි වැවීම වළක්වාලීම පිණිස සිලිකෝර්ෆ්ප්ලාරයිඩ් ආලේපය ගල්වනලදී. එසේම අවිච්චේලි හා මයිලිඩ්ඩි දේවස්ථාන හා පුනරින් බලකොටුවද රසායනික පිළියම් යොදා ආරක්ෂා කරවිණ.

දෙගල්දෙරුව විහාරයේ බිතුසිතුවම් පිහිටි බදුමේ තන්හි තන්හි බුරුල්වී තිබුණ තැන් ඒවායේ කඩනොඵවල සෙලුලෝස් බදුමේ යොදා තහවුරු කෙරිණ. එමෙන්ම මැදවල විහාරයේ බිත්ති වල සිතුවම්කළ බදුමේද තහවුරු කරනලදී.

සිහිරියේ සිතුවම් පිහිටි කුඩා ගල්කුහරයේ බඳුමෙද රසායනික ක්‍රමානුකූලව නැහැවීරිණ. ලෝහමය වස්තූන් වසා බැඳෙන කාරම ඉවත්කිරීම සඳහා එම කාරම ද්‍රව්‍යයන් අස්කරණු පෙර ජාරයනට (to oxides) පෙරළන ඉලෙක්ට්‍රොලයිට් ක්‍රමය අත්හදා බලා සාර්ථක බව දැනගන්නා.

පහත සඳහන් බොහෝ වශයෙන් ලෝහමය වූ වස්තූන් රසායනාගාරයෙහිදී පරීක්ෂා කළා හෝ ශුද්ධකළා :—

- (1) අහල් 2 ක් උස්වූ වැඩ හිඳිනා බුදුපිළිම පිංචක්.
- (2) අහල් 5 ක් උස්වූ බුදුන්ගේ සිටි පිළිමයක්.
- (3) කුඩා ලෝකඩ බුදුපිළිම පිංච තුනක්.
- (4) මෙමන්ඩිබන්ධනවයින්ගේ පිළිම පිංච දෙකක්.
- (5) නෙළුම් දණ්ඩක ආකාරයට නිමි ගල්එබූ ලෝකඩ කුරක්.
- (6) නෙළුම්ලක හැඩයෙන් යුත් ලෝකඩ හෙප්පුවක කැබලි.
- (7) ලෝකඩ පහන්කඳන් හතරක්.
- (8) අහල් 4 ක් උස්වූ ධනානිමුද්‍රාවෙන් වැඩසිටිනා ලෝකඩ බුදුපිළිමයක්.

කොළඹ ජාතික තෞතුකාගාරයේ පුද්ගලික කර තිබෙන සෙල්ලුවා ප්‍රතිමා කීපයක අනුකරණ යාදු කුරුණෑගල නගරසභාව මගින් 1959 වැන්නේ ජනවාරි මස පැවැත්වූ මහාපුද්ගලයකට යැව්වා.

අවුකණ පිළිමවහන්සේ අවුරුද්ද තුළදී කීපවිටක්ම ක්‍රමානුකූලව ශුද්ධ කරනලදී. පිළිමයෙහි බැඳුන ලවනයන් කඩදසිහපය (Paper pulp) හා රසායනයන් යොදා ඉවත් කරනලදී.

පොම්පරිප්පුවේ කැණීමෙන් හා දිවයිනේ අතිකුන් පෙදෙස්වලින් ලැබුණු වලන්කැබලි රසායනාගාරයෙහිදී එකතුකරනු ලදුව සම්පූර්ණ බඳුන් කීපයක් සාදගන්නා ලදී.

සෙල්ලිපි

සහකාර කොමසාරිස් (ශිලාලෙඛන) මේ අවුරුද්ද මුළුල්ලේම දිවයිනේ සිටියේ නැත.

අවුරුද්ද තුළදී සෙල්ලිපි එකතුකරන්නා පහත සඳහන් ශිලාලිපිවල ස්පර්ශලාඤ්ඡන ගන්නා. :—

- (1) වාරියපොළ කැබැල්ලුලෙනෙන් එක් සෙල්ලිපියක්.
- (2) පරාක්‍රමසමුද්‍රයේ වැකණ්ඩියේ පොළොන්නරුවටත් දුඹුටුලුවාවටත් අතර පිහිටි වැම්ලිපි හතරක්.
- (3) මැදවිච්චියෙන් පුවරුලිපියක් (එක පැත්තයි.)
- (4) දෑන් ශ්‍රී මලියදේව රජමහවිහාරය යයි කියනු ලබන අලවුවේ කපුවරල ගමේ පූරිය විහාරයෙන් වැම් ලිපියක්. (තුන්පැත්තක්)
- (5) අම්පාරේ උක්වගාව අසල මුවන්ගලින් එක්ගිරිලිපියක්. (එක පෙළයි)
- (6) අම්පාරේවැව ඉස්මන්තෙන් ගිරිලිපියක්.
- (7) කෝන්වැව අසල අඹගස්වැව ගමේ මඩුවේගල ගල්වළක් අසළින් සෙල්ලිපි දෙකක්. (එකක් එක පෙළකින්ද අනෙක දෙපේළියකින්ද යුක්තය.)
- (8) පලුගොල්ලගම අසල දෙවරම්වෙහෙරින් ලැබුණු යාබදව පිහිටි ගිරිලිපි දෙකක්.
- (9) පඬුවස්නුවර ගල්කැබැල්ලකින් ලැබුණු ලිපියක්. (එක පේළියයි)
- (10) කුරුණෑගල දිසාවේ නලව නම් ගමේ පෙරියකඩුවිහාරයෙන් ගිරිලිපි දෙකක්.
- (11) මහනුවරදිසාවේ මධවල ගල්ගෙන් විහාරයෙන් වැම්ලිපියක්.
- (12) මැණික්දෙණින් පුවරුලිපි තුනක්.

අළුතෙන් සටහන්ගත් ලිපිවල වැඩි විස්තර නො. II දරණ උපග්‍රන්ථයේ සඳහන්ව ඇත.

1959 වැන්නේ ස්පර්ශ ලාඤ්ඡනගත් සෙල්ලිපිවල විස්තර—සම්බන්ධයි

අංකය	පිටපත් කළ දිනය	පිහිටීම	රජ	වකවානුව	භාෂාව හා අක්ෂර	වෙනත් කරුණු	
9 ...	4. 8.59 ...	කුරුණෑගලදිසාවේ තන්ගම දසල පලුගොල්ල ගම ළඟ දෙවර්ෂවෙහෙර ගලක	—	... ක්‍රි.ව. 4 වැනි සියවස පමණ	පුරාණ සිංහල මූර්තී	... ළඟම පිහිටි එකම පිටපත් කළ ලිපි දෙකකි	
10 ...	5. 8.59 ...	කුරුණෑගලදිසාවේ හෙව්වි පොළ අසල පඬුවස්තුවර ගල්පුවරු කැල්ලක	—	... ක්‍රි.ව. 10 වැනි සියවස පමණ	වැනි සිංහල සිංහල	... අකුරු හයක් පමණයි	
11 ...	14.10.59 ...	මහනුවරදිසාවේ ගල්ගණේ විහාරේ ගල්වැඹක	මෑදවල වික්‍රම විහාරේ බාහු	ක්‍රි.ව. 17 වැනි සියවස පමණ	සිංහල	... ශ්‍රීභගබෝවි නමුත් බාහුගේ 8 වැනි වස	
12 ...	15.10.59 ...	මාතලේදිසාවේ ලෙණදෙවින් ඔබ්බෙනි පිහිටි මැණික් දෙණ ගල්පුවරුවක (1)		ක්‍රි.ව. 9 වැනි සියවස පමණ	සිංහල තන මූර්තී	පරිවර ගල්පුවරුවක යුගයේ කොටසක්	
13 ...	15.10.59 ...	එම (2)	...	එම	...	එම	... එකක් උඩ එකක් කෙටු ලිපියකි. මනාහරිත ලද මුල්ලිපියේ වකවානුව ක්‍රි.ව. 4 වැනි සියවස පමණය
14 ...	15.10.59 ...	එම (3)	...	එම	...	එම	... බොහෝ ගෙවි ඇත. අකුරු කිපයකට වඩා නොනියවේ. මකනලද මුල් ලිපියේ වකවානුව ක්‍රි.ව. 4 වැනි සියවස පමණ

චිත්‍ර විස්තරය

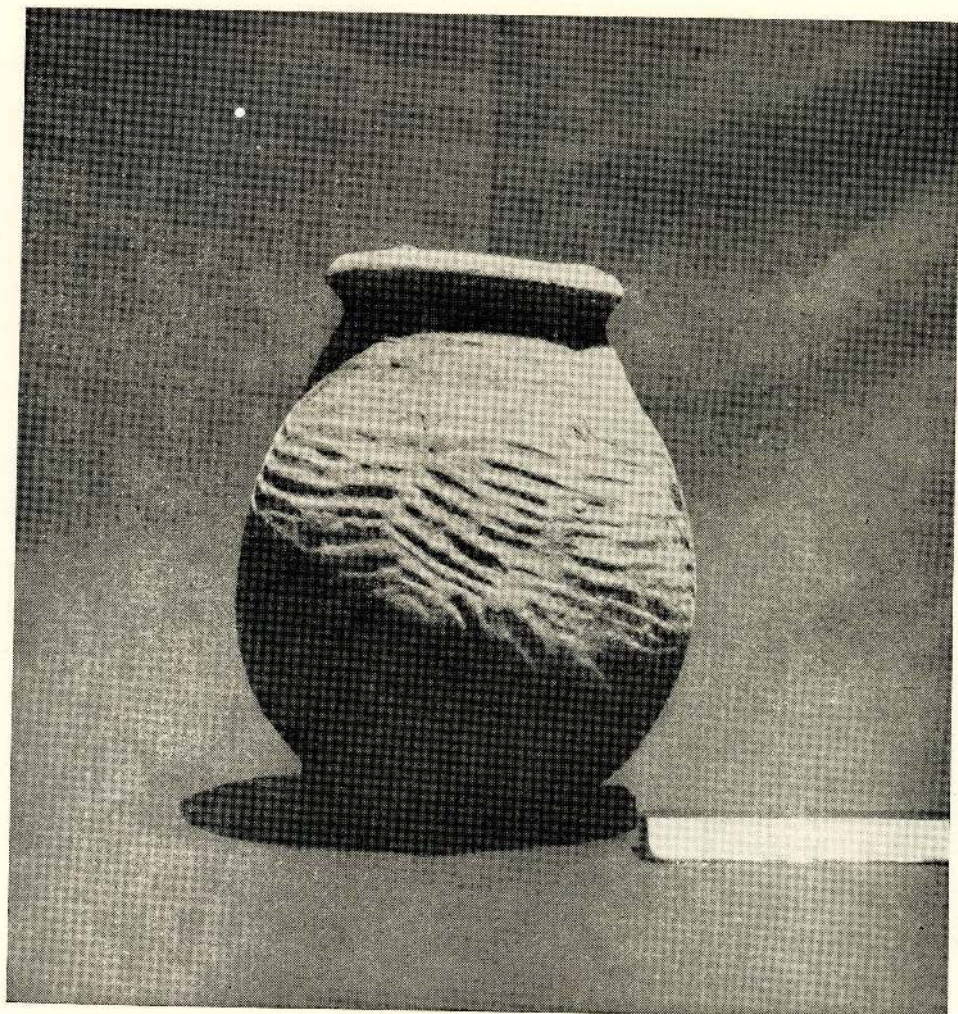
LIST OF ILLUSTRATIONS

1. a. b. අනුරාධපුරයේ, අක්කර දෙළහ නම් ස්ථානයෙන් ලැබුණු මැටි බඳුන්.
Earthenware pots from Akkaradoḷaha, Anuradhapura.
- c. අනුරාධපුරයේ, අක්කර දෙළහ නම් ස්ථානයේ කළ කැණීමේ කඩවැසුම.
Drawing of excavation at Akkaradoḷaha, Anuradhapura.
2. මැදිරිගිරිය අසල තලාකොළවැව නම් ස්ථානයේ තිබී හමුවුණු පද්මාසනයක් මත පිහිටි බෝධියන්ත්ව රූපය.
Bodhisattva image on lotus pedestal from Talākoḷavāva near Mādirigiriya.
3. a. මැදවල වැම්පිට විහාරය තැහැවීම්මට පෙර.
Image house on pillars, Mādavala before conservation.
- b. මැදවල වැම්පිට විහාරය තැහැවීම්මෙන් පසු.
Image house on pillars, Mādavala, after conservation.
4. මැදවලින් බිතුසිතුවම, උරගජාතකය.
Uragajāṭaka, Mādavala, wall painting.
5. මැදවලින්, නෙමැ ගජසිංහරුවක්.
Gajasimha sculpture, Mādavala.
6. රජගල් කන්දෙන් ලැබුණු ගුහා සිතුවම්.
Cave paintings from Rajagalkanda.
7. දිසවාපිය අසලින් බෙත් ඔරුවක්.
Medicinal trough from Dighavāpi area.
8. a. අම්පාරේ කැණීමෙන් ලැබුණු මැටි බඳුන—පිහිටි හැටියට.
Pot from excavations at Ampārē in situ.
- b. අම්පාරේ කැණීමෙන් ලැබුණු මැටි බඳුන ඉද්ධකළ පසු.
Pot from excavations at Ampārē after cleaning.

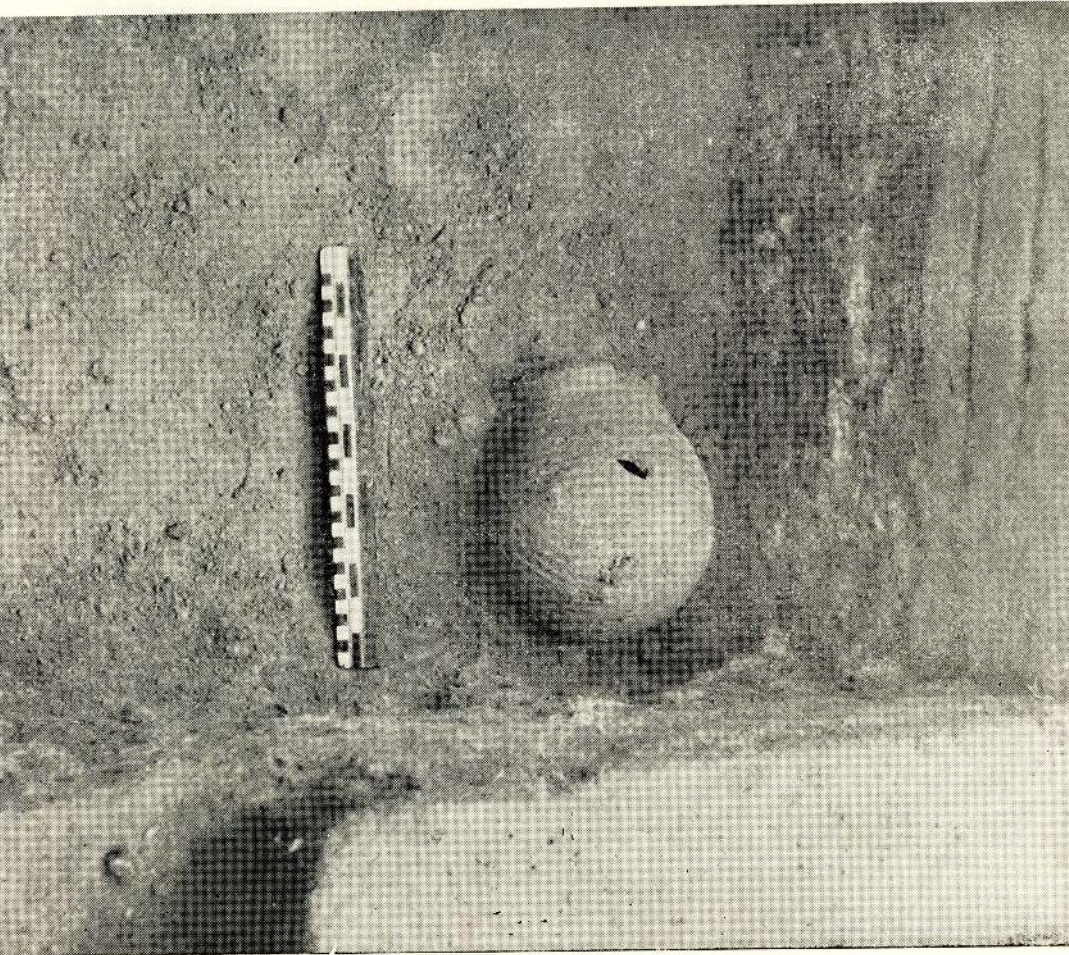

1a. අනුරාධපුරයේ, අක්කරදෙලහ නම් ස්ථානයෙන් ලැබුණ මැටි බඳුන.
EARTHENWARE POT FROM AKKARADOLAHA, ANURADHAPURA.

1b. අනුරාධපුරයේ, අක්කරදෙළහ නම් ස්ථානයෙන් ලැබූ මැටි බඳුන.
BARTHENWARE POT FROM AKKARADOLAHA, ANURADHAPURA

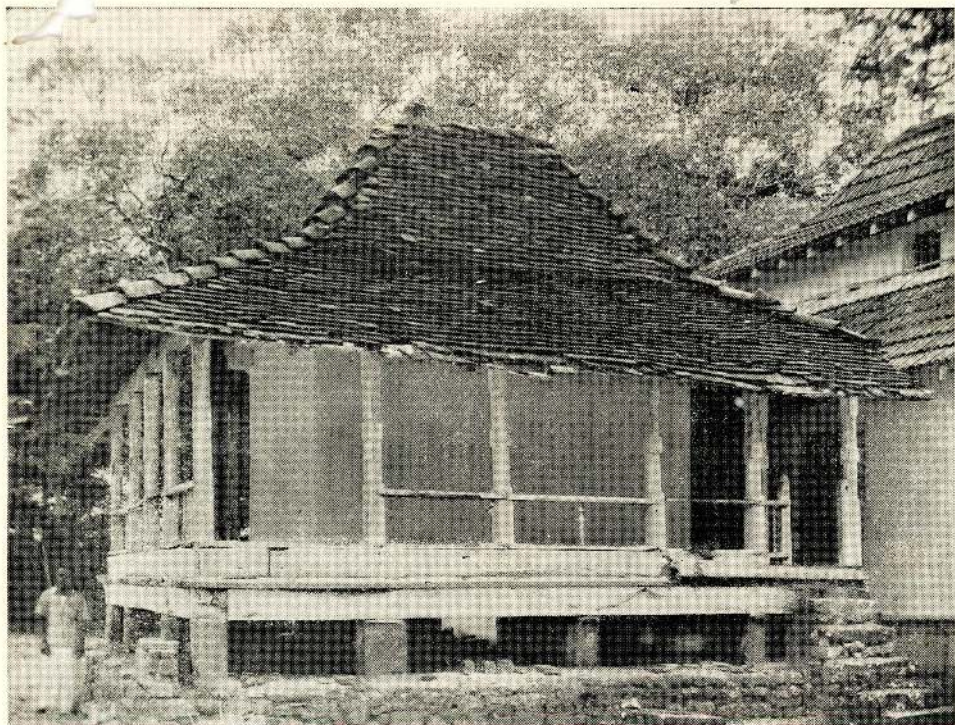

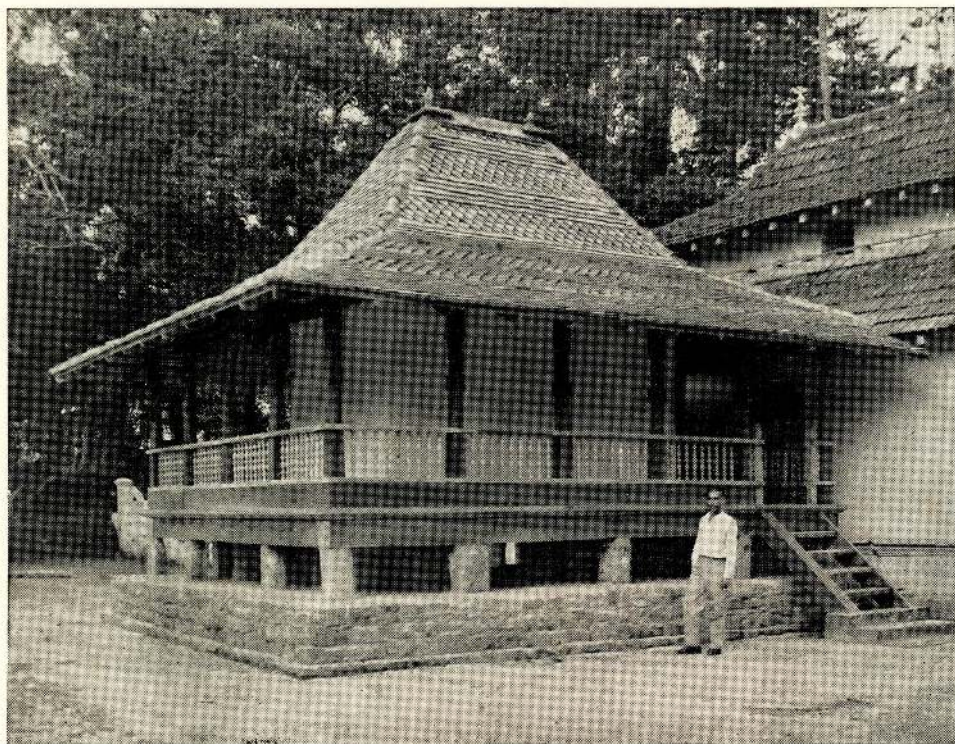
2. මැදිරිගිරිය දසල තලාකොළවිට නම් ස්ථානයේ නිසි හමු වුණු පද්මාසනයක් මත පිහිටි බෝධියන්ත්ව රූපය

BODHISATVA IMAGE ON LOTUS PEDESTAL FROM TALĀKOḶAVĀVA NEAR MĀDIRIGIRIYA

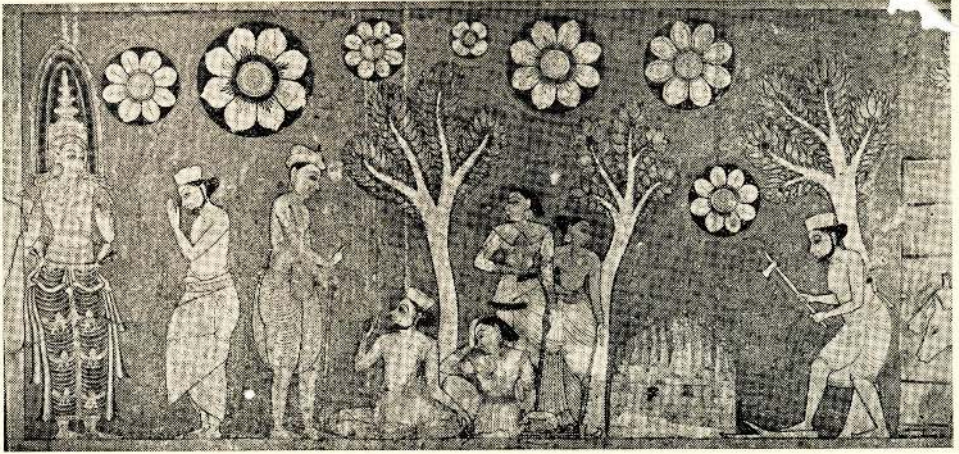

3a. මැදවල වෘමසිටචිභාරය නැහැවිවීමට පෙර.
 IMAGE HOUSE ON PILLARS, MĀDAVALA, BEFORE CONSERVATION.

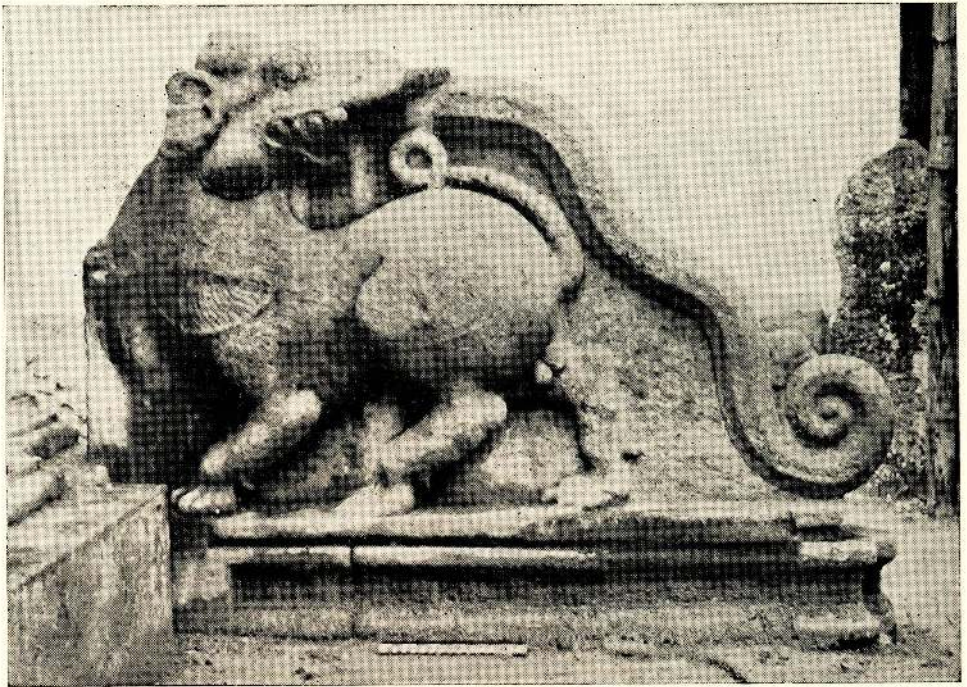

3b. මැදවල වෘමසිටචිභාරය නැහැවිවීමෙන් පසු.
 IMAGE HOUSE ON PILLARS, MĀDAVALA, AFTER CONSERVATION.

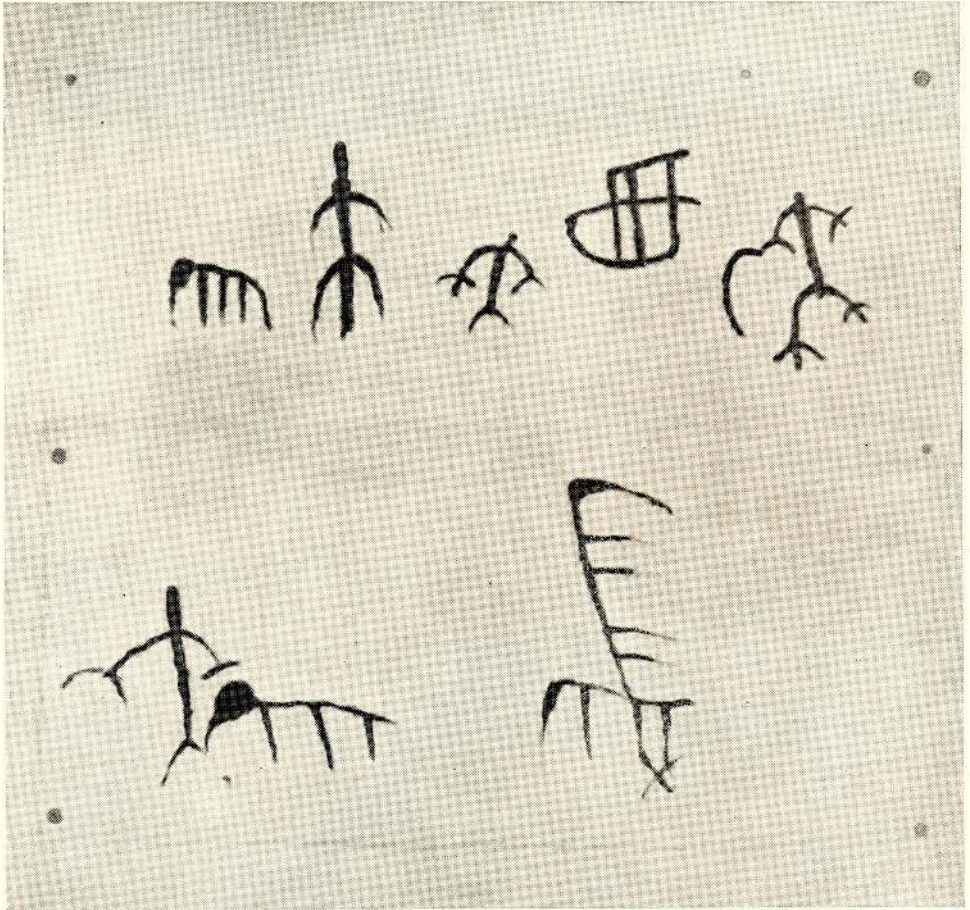

4. මැදවිලින් බිතුපිටුවම්, උරගජාතකය.
 URAGAJĀTAKA. MĀDAVALA, WALL PAINTING.

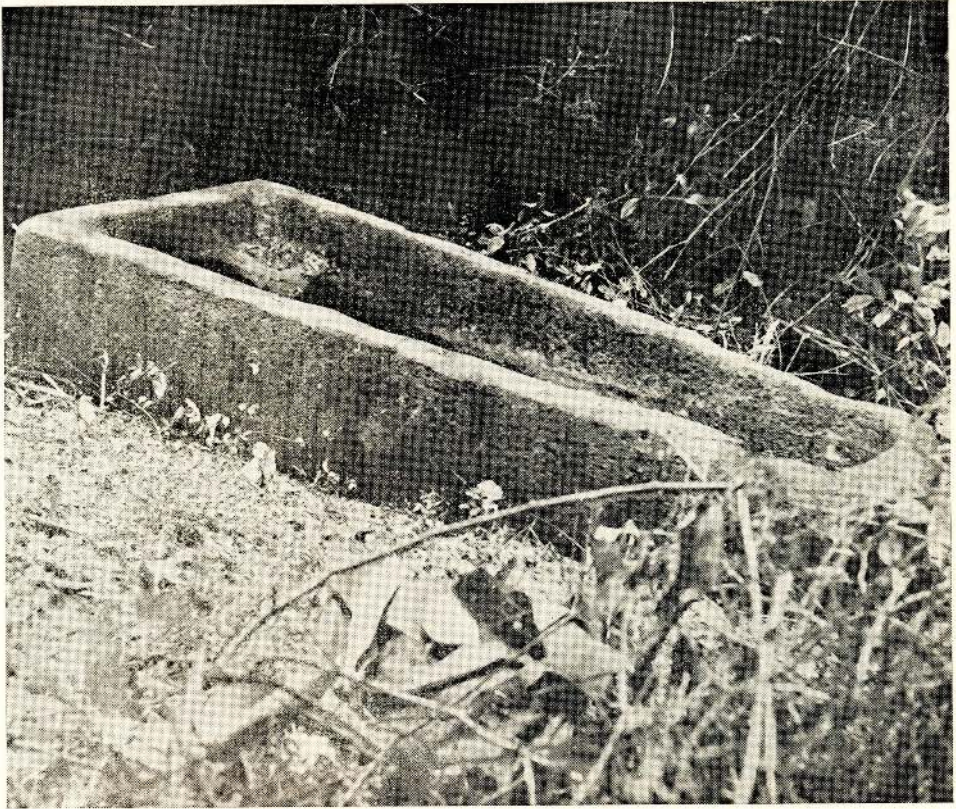
5. මැදවිලින්, ගොළු ගජසිංහරුවක්.
 GAJASIṂHA SCULPTURE MĀDAVALA.

6. රජගලකන්දෙන් ලැබුණු ගුහා සිතුවම්.
 CAVE PAINTINGS FROM RAJAGALKANDA.

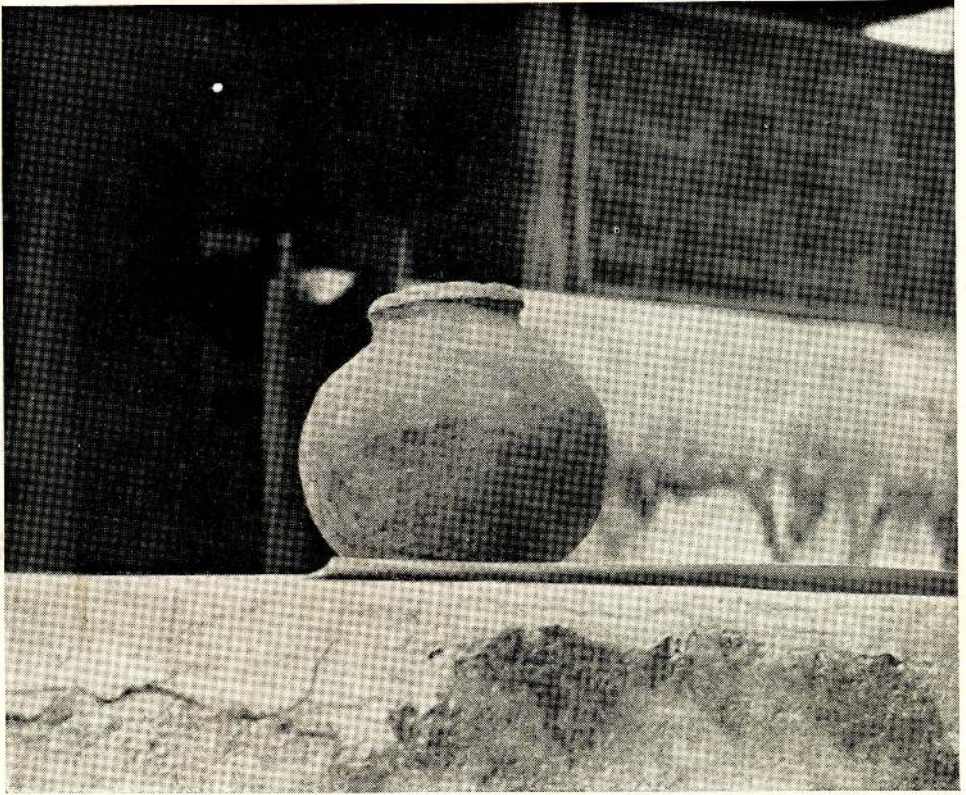
7. ദിഘവാപിയിലെ മരുന്നിടം.
MEDICINAL TROUGH FROM DĪGHAVĀPI AREA.

8a. අම්පාරේ කැණීමෙන් ලැබුණු මැටි බඳුන—පිහිටි හැටියට.
POT FROM EXCAVATIONS AT AMPĀRĒ—IN SITU.

8b. අම්පාරේ කැණීමෙන් ලැබුණු මැටි බඳුන ඉදිකළ පසු.
POT FROM EXCAVATIONS AT AMPĀRĒ AFTER CLEANING.

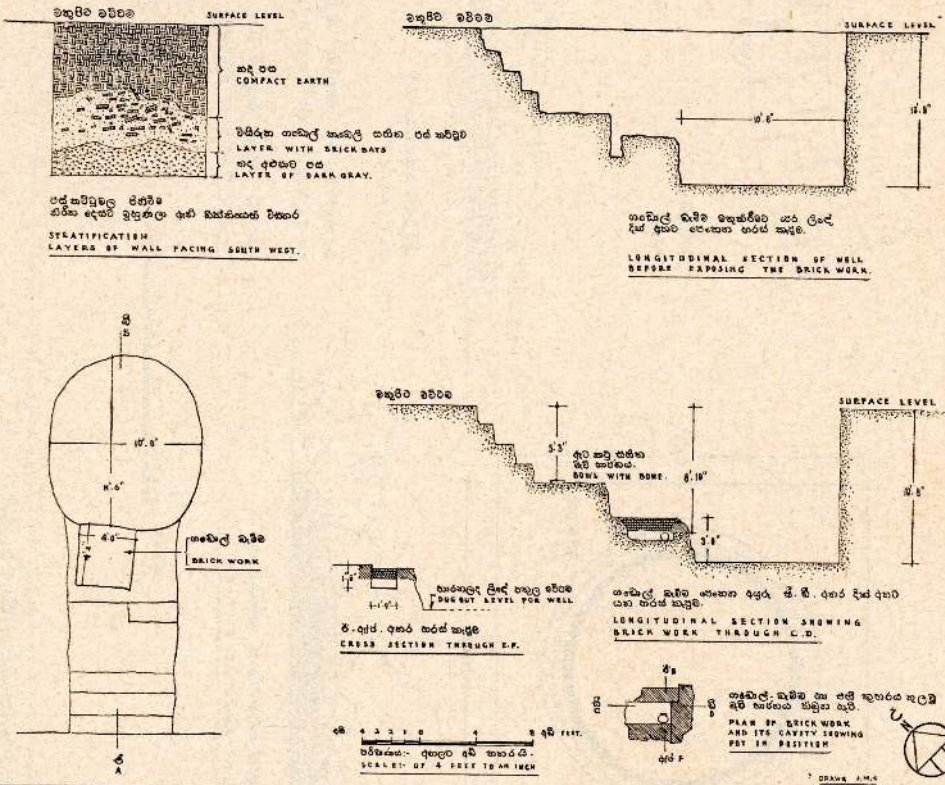

අනුරාධපුර - යාපනයේ හඳිගෙන බිහිවෙති අක්කරදෙලහ නමැති
 ස්ථානයෙහි නානිභූ ලැබූ නැත දැනවෙන සැලසුම්

DRAWINGS OF EXCAVATED PIT AT AKKARADOLAH.
 OFF JAFFNA JUNCTION ANURADHAPURA.

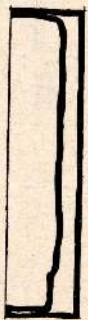
1 C. අනුරාධපුර-අක්කරදෙලහ නමැති ස්ථානයෙහි කැණීමේ සැලසුම්.
 Drawings of excavations at Akkaradolaha-Anuradhapura.

ദിഗ്ഗമിയിലെ ദൃശ്യങ്ങൾക്ക് രേഖപ്പെടുത്തൽ

ഓർമ്മിപ്പാത്രം
SECTION

MEDICINE BOAT FOUND
NEAR DIGNA VAPI VINARA.

താഴെ ചിത്രം
STONE CHATRA.
ചാർജ്ജ് പാത്രം
SECTION

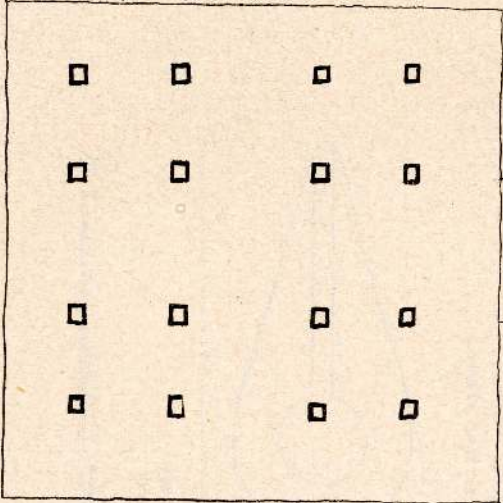

മുദ്രിത പേജിംഗ് പാത്രം
ELEVATION

ചിത്രം
PLAN

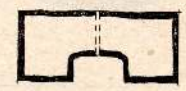
കുറുപ്പു കല്ലിന്റെ പേജിംഗ് പാത്രം
PLAN OF BUILDING AT
KUKULVAMMAH VINARA

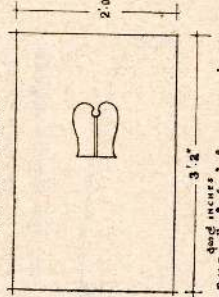
മുദ്രിത
ORIGINAL STONE

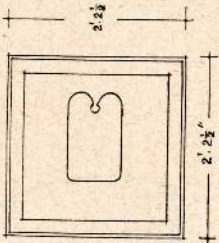
ചാർജ്ജ് പാത്രം
SECTION

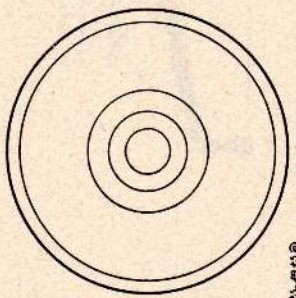
ചാർജ്ജ് പാത്രം
SECTION

ചിത്രം
PLAN

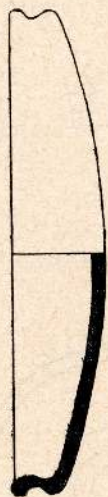
ചിത്രം
PLAN

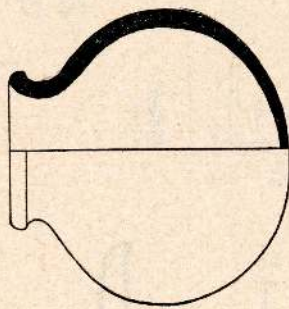
ചിത്രം
PLAN

മുദ്രിത പേജിംഗ് പാത്രം
Drawings of Archaeological site and objects from Gal-Oya.

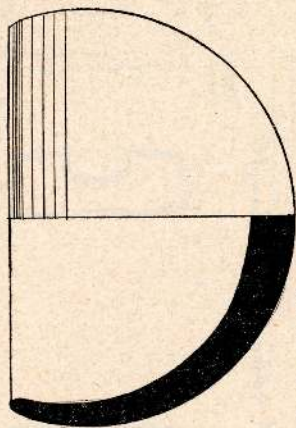

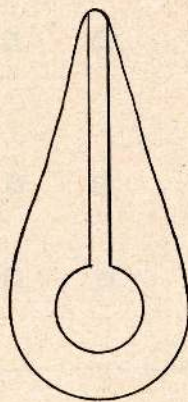
කැහිනි පෙරෙහිත් ලද ඉඩ බඳුනක් ඉපුරුණි
*RECONSTRUCTED FROM A POTSHARD FOUND
 AT SITE.*

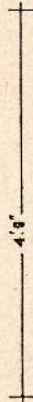
පදනමෙන් ලබාගත් බඳු බඳුනක්
POT FOUND AT THE FOUNDATION.

ලොකු හල් කැහිනිය
LARGE STONE VESSEL

මුඟු හල්
ORIGINAL

ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF CEYLON ANNUAL REPORT FOR 1959

FROM the time the former Archæological Commissioner, Dr. S. Paranavitana (now Professor), retired in September, 1956, the Department has had no permanent Head up to the time of writing this report. As was inevitable under such conditions the administration and work of the department had gradually fallen below the standard. It was, therefore, necessary to see that conditions improved. The staff had been depleted, some posts suppressed and vacancies left unfilled, while the duties of the Department had increased due to the lively interest evinced by the general public in their past culture, and to the creation of a new Ministry of Cultural Affairs under which the Archæological Department was placed. Furthermore, the subject of Archæology was added to the curricula of the University of Ceylon and other higher educational institutions of the Island.

Notwithstanding the new interest growing in the country over the subject, it was found that in certain quarters the maximum effort was not being made to meet the demands of the day. The first task in improving the conditions of the Department was to make the best use of the officers and workmen. Most field officers were reluctant to undertake duties in places which were not regular stations, and work had been almost confined to Anuradhapura, Mihintale, Sigiriya and Polonnaruwa. Numerous places which had been opened up had gone back to jungle and roads and paths opened at these sites, and leading to them, had been neglected and sometimes had gone out of use completely. Worse still was that unique monuments excavated in such places had been left unconserved, at the mercy of the elements, and allowed to moulder away.

The administration of the Antiquities Ordinance had also gone by default, particularly in regard to protected monuments. New buildings had been put up in close proximity to "protected" ones, even those to which the rules under the Antiquities Ordinance had been applied. One glaring instance is the erection of a new *dēvālu* at the southern entrance of the Kirivehera at Kataragama. The rules had been flouted by some of the owners of the "protected" Portuguese and Dutch churches in the Jaffna Peninsula.

The workmen of the Department had not even begun to realize the importance of the work they performed in discovering the ancient culture of their land, and were despising the most important work in this respect, namely, taking part in excavation. To them the excavation party was the "earth-party" (Sinhalese: *Pas-pāṭiya*). There was a scramble among workmen for assignments such as temporary Guards, Watchers and Bungalow-Keepers. It is gratifying to note that most of the labour units have now realised the importance of the services they are called upon to perform, and, in fact, at least some of the men realise that it is a privilege to serve in a Department that fosters and preserves the culture of their land.

All workmen who were in comparatively comfortable posts, which could not be justified, have been reverted to their former places. Several workmen had grievances—some of these quite justified—that no system had been adopted in grading them. The system of grading workmen into skilled (Grades I and II), semi-skilled and unskilled, according to their abilities, is now being strictly adhered to, so that a workman in the lowest grade has every chance to earn his promotion provided he makes himself efficient and suitable in other ways.

Two workmen, one a Guard, Mr. H. A. Sirisena, and the other a Kangany, Mr. S. Ratnapala, both of whom have passed the Senior School Certificate examination, while serving in the Department were in temporary charge of stations. In course of time, if found suitable, they could be graded as Supervisors of Works and made eligible for promotion as Overseers, Inspectors, &c.

Consequent on the placing of workmen on monthly pay arrears of salary had to be paid to some of the men. It was very difficult to attend to the demands of nearly 800 persons inclusive of field officers and office staff. The administration had given the workers new privileges such as salary advances, distress loans, advances for the purchase of bicycles, &c., and the staff had to cope with this additional work without any addition to its number. The preparation of History Sheets for the labourers also was an urgent matter. The Establishments Branch at the Head Office consists of only one E.C.C., Grade II Clerk, three G.C.C. Clerks and one temporary clerk. However, most of the History Sheets were completed before October 1, 1959. The Finance Branch consists of one E.C.C., Grade II Clerk, four G.C.C. Clerks and one Q.C.S. Clerk. Of these the Q.C.S. Clerk is only a drag in the office as he is under treatment for a neurotic complaint. Despite these handicaps payments to the regular working staff have been made before the end of each month. Increments to workmen, involving a sum of Rs. 30,000 for the financial year, have been granted and payments made at the new rates. It also must be mentioned that the Establishment Branch at the Head Office, has, in addition to dealing with matters regarding staff, also to deal with all ancient monuments, antiquities and other matters of archaeological and cultural interest throughout the Island.

LIAISON WITH OTHER DEPARTMENTS

Anuradhapura New Town Advisory Committee

Anuradhapura is at the moment the chief centre of archaeological activity. The decision of the Government which was made as early as 1940, to remove the accumulation of modern buildings and free the sacred city, if given effect to, should have afforded the department a great opportunity for exploration and excavation leading to valuable knowledge regarding the plan of the old City. The department, however, had not been able to benefit by this move as the building of the New Town had progressed too slow for the removal of modern activity, such as trade and administration, from the old city. The little development which had taken place also had been planned without due regard to archaeological interests. No action had been taken to deviate the roads which passed through archaeological reserves. There was in fact the likely danger of some of them being improved.

The Archaeological Commissioner had not been a member of the New City of Anuradhapura Advisory Committee. Nor was there any authority for co-ordinating the work of different departments in the old city. In early 1959, the Archaeological Commissioner was co-opted to the Advisory Committee of the New City of Anuradhapura. A separate Committee was formed for the co-ordination of the work in the Sacred City, with the Government Agent, Anuradhapura (Chairman); the Special Commissioner, Anuradhapura; the Government Town Planner; the Archaeological Commissioner and a representative of the Director of Public Works. The Archaeological Commissioner or his representative attended all meetings of these Committees. During the year under discussion steps were taken to make a beginning in the removal of the centre of activity by the closing of roads that converged in front of the Sacred Bo-tree. In these matters the Archaeological Department received the co-operation of most other authorities concerned. The acting Archaeological Commissioner or his representative has attended almost every meeting of the following sub-committees:—

- (a) Sub-committee for the naming of roads in the Old Town and New Town.
- (b) Sub-committee for the clearing of the Sacred City of unwanted buildings.
- (c) Sub-committee for the preservation of the Sacred City of Mihintale.

Other Committees

The present writer was appointed a member of the Advisory Committee on Changes of Names of Villages and Towns and he has attended its meetings. He was also co-opted to the UNESCO Commission of Ceylon.

THE SPECIAL COMMITTEE ON ANTIQUITIES

The Special Committee appointed by the Minister of Local Government and Cultural Affairs a few years ago to report on the affairs of the three departments, namely, the Government Archivist's Department, The Department of National Museums, and the Archæological Department, issued their report about the middle of 1959. The acting Head of the Archæological Department was called upon by the Ministry of Cultural Affairs and Social Services under which the Archæological Commissioner came as from July 12, 1959, to comment on the references of the Special Committee's report specially on those findings which affected his Department. A statement running to twenty-five typed pages was submitted by the present writer early in 1960.

ANTIQUITIES ORDINANCE

The Legal Draftsman had been advised during the previous year to have the *Antiquities Ordinance* amended so as to bring under the control of the Archæological Commissioner all ancient monuments in private land whether gazetted as "protected monuments" under Section 18 of the existing Ordinance and its Amendment or not, and also to bring all historical sites under the control of the department. The difficulties in administering such a great number of monuments and such a vast acreage of land, were pointed out to the Ministry by the acting Head of the department. The Ministry decided to lay by for the time being, any change of legislation likely to cause complications.

Permits and Licences

During the year the following permits were issued for photographing monuments and antiquities :—

Permits for still photographs and non-commercial cine-films with 16 mm. cameras	453
Permits for photographing objects in departmental Museums	2
Permits for cine-films with 35 mm. cameras	5
Total	460

Eighteen export licences under the Antiquities Ordinance were also issued during the year.

ADVISORY COMMITTEES

Neither the Advisory Committee on Protected Monuments nor any of its panels met during the year. A committee, however, had been appointed by the Permanent Secretary to the Ministry of Local Government and Cultural Affairs to go into the question of restoring the Mahāsāya at Mihintale. This committee, which consisted of (1) Mr. A. N. S. Kulasinghe, Chief Assistant Harbour Engineer, Colombo Port Corporation; (2) Mr. K. Ramanathan, Chief Engineer, Designs, Public Works Department; and (3) Mr. W. E. Fernando, formerly Chief Draughtsman, Archæological Department met several times.

No definite proposals or plans for the rebuilding of the monument had been forthcoming until the end of 1959.

DISTINGUISHED VISITOR

Dr. Rajendra Prasad, the President of the Indian Republic, when on a state visit to Ceylon expressed his keen desire to see the remains of the ancient civilisation of Polonnaruwa. The present writer conducted the President and his party through Polonnaruwa on the morning of Thursday, June 18, 1959, through Anuradhapura on the evening of the same day, through Mihintale and Sigiriya on Friday, June 19, 1959.

**FINANCIAL STATEMENT FOR THE YEAR ENDED
SEPTEMBER 30, 1959**

Revenue

A sum of Rs. 1,661.44 was received from the sale of publications, photographs, picture post cards, maps, &c. A further sum of Rs. 3,994.80 was received in respect of postal and telephone revenue, interest and annuities and rent of quarters. With miscellaneous receipts the total amounted to Rs. 14,480.74.

Expenditure*Administration*

	<i>Rs.</i>	<i>c.</i>	<i>Rs.</i>	<i>c.</i>
(a) Salaries of staff paid from P. E.	198,379	31		
(b) Cost of living and special living allowances	179,069	8		
(c) Other allowances	21,515	53		
(d) Travelling	33,852	86		
				432,816 78
Exploration, Excavations and Conservation of ancient sites				997,595 80
Publications and Exhibitions				42 75

Miscellaneous

(a) Stationery, office furniture and office requisites	6,985	94		
(b) Incidental expenses	3,194	39		
(c) Construction of semi-permanent quarters for labourers, maintenance of existing quarters and purchase of equipment	6,736	41		
(d) Library	3,862	35		
(e) Purchase of chemicals and materials	5,210	96		
(f) Grants	1,950	0		
(g) Archaeological Museums	5,911	62		
(h) Maintenance and running expenses of departmental motor vehicles	11,128	89		
(i) Uniforms	1,811	53		
(j) Awards to informants and finders of antiquities	150	0		
(k) Photography	4,519	12		
(l) Electric current	4,874	90		
(m) Epigraphy	20	50		
(n) Scholarship in archaeology	14,796	40		
(o) Scholarship allowances to Assistant Commissioner (Chemist)	401	67		
				71,554 68
				1,502,010 01

A sum of Rs. 647.88 was expended on the item Restoration of Mahāsāya, Mihintale, and this expense was charged to the Loan Fund Vote.

The expenses under Popular Publications, Guide Books, and Picture Postcards were charged to the Advance Account Vote.

Personnel

Up to the beginning of 1959 the following have successively attended to the duties of Archaeological Commissioner, which post was rendered vacant by the retirement of Professor S. Paranavitana who went on leave preparatory to retirement on September 26, 1956.

W. S. Karunaratne, Esq., Assistant Commissioner (Epigraphy) from September 25, 1956, to January 24, 1957.

J. H. Lanerolle, Esq., C.C.S., January 24, 1957 to February 21, 1957.

P. E. P. Deraniyagala, Esq., Director, National Museums, February 21, 1957, to May 1, 1958 (Acting Archæological Commissioner).

Prof. P. C. Sestieri, loaned to the Government of Ceylon by the UNESCO, May 1, 1958, to February 17, 1959 (Acting Archæological Commissioner)

Prof. P. C. Sestieri, who came to the Island to advise the Government on Archæology and acted for the Archæological Commissioner for a period, left the Island on February 17, 1959.

Dr. C. E. Godakumbura who was Senior Lecturer in Oriental Languages in the University of London on secondment by the Government, resumed duties as Assistant Archæological Commissioner on January 26, 1959. From February 17, 1959, Dr. Godakumbura has been attending to the duties of the Archæological Commissioner.

Mr. R. H. de Silva, Assistant Commissioner (Chemist), left Ceylon on August 8, 1959, for a three-year course of study at the Oxford University.

Mr. P. K. Silva, Clerk, G.C.C., was transferred to this Department on April 26, 1959, in place of Mr. S. D. A. Gunasekera Appuhamy who left the Department to take up appointment as Public Health Inspector in the Department of Health and Sanitary Services.

Mr. M. H. D. Fernando, Clerk, G.C.C., was transferred to this Department on January 8, 1959, in place of Mr. P. P. Thangaraja who was transferred to the Department of Inland Revenue on the same date.

Mr. W. B. M. Fernando, Superintendent of this Department was successful at the London M.A. Examination of 1960, offering Sinhalese as his main subject. His special subjects for this examination were (a) Art and Architecture of Ceylon, and (b) Sinhalese Palaeography and Numismatics.

Mr. J. S. A. Uduwara, the Keeper of Museums of the Department, obtained a Diploma in Museography with specialisation in Archæology issued by the Museums Association of Great Britain. On the strength of above diploma Mr. Uduwara has been made an Associate of the Museums Association of Great Britain.

Mr. P. T. Madawala, Clerk, Q.C.S., was transferred from the Department of Education to this Department on December 16, 1959.

PHOTOGRAPHY

383 new negatives were added to the Department's collection during the year. 1,042 prints were made, out of which 124 were sold to the public. Thirty-seven enlargements were made for the Archæological Department's stall at the Exhibition held at Kurunegala, arranged by the Municipal Council of the City.

LIBRARY

During the year 1959, 74 books including the complete set of volumes of the English Translation of the Mahābhārata were added to the Library by purchase. 167 miscellaneous journals and periodicals were received in exchange from foreign and local institutions, and a work entitled "Tamil and Ceylon" was kindly donated to the Library, by its author Mr. C. S. Navaratnam of Jaffna.

The use of the Library was allowed for some time to University and Pirivena teachers and students, External students preparing for University degrees, Staff Officers of other departments engaged in research work and other advanced students, but this practice had to be severely curtailed owing to lack of space for reference work and the fact that there was no guarantee from those loaning books for the safe and prompt return of the books. Attention to the needs of such persons also made a heavy demand on the time of the Librarian who works single handed.

Sometime ago we had to give up the use of closed shelves in the Library as this led to the deterioration of the books for lack of ventilation and sun-light. This created another problem—the damage to books by rats. When remedies such as fumigation and the use of rat traps and rat poison failed we engaged the services of a cat. Although at the start we seemed to have solved the problem we are now wise to the fact that given the time, even a rodent could foil the ingenuity of both men and cats. The rats have, in their own way, made use of no less than 300 volumes, while we are at our wits end how this menace could best be combatted.

PUBLICATIONS

The English Guide Book to Sigiriya published in the latter part of the previous year had a good sale during the year under review. The Sinhala version of the same, however, has not yet been released for sale as copies of the old issue are yet in stock.

5,000 copies of a new Sinhala Guide Book to Mihintale, priced at 50 cents a copy, were printed. The sale of this issue commenced during the year.

Mr. J. S. A. Uduwara, Keeper of Museums, Anuradhapura, contributed an article on the Kucevali Buddha to the *Museums Journal*: "A Buddha Image" with figures. *Museums Journal*, Vol. 58, March, 1959, pp. 274-276.

ARCHAEOLOGICAL MUSEUMS

Anuradhapura

Lack of space for exhibiting objects has hitherto been a serious handicap at the Archæological Museum, Anuradhapura, and the Department has for some time been obliged to stow away much of the finds. The Government Agent, Anuradhapura, decided to hand over to the Department the buildings of the Old Kachcheri, in order to house the Archæological Museum. Financial provision has now been made and plans are afoot for housing this museum in these buildings.

The following objects have been added to the collection of the Archæological Museum at Anuradhapura during 1959 :—

1. Ancient agricultural implements from Perimiyankulama,
2. A frieze of *ganas*,
3. Two sedant Buddha figures in *dhyānimudrā* from Nadumaḍuva in Koddigar Pattu.
4. Sherds from the excavations at Geḍigē reserve, Anuradhapura.

The Department participated in an exhibition sponsored by the Kurunegala Municipality. The Keeper of Museums of the Department, Mr. J. S. A. Uduwara, was responsible for the organization of the Archæological stall at this exhibition.

Dadigama

Steps were taken during the year to arrange the finds at this site-museum so that they may illustrate the work of the archæologist at the site. It was found necessary to re-label several finds, and provide descriptions for objects which were not described.

CIRCUIT BUNGALOWS

The departmental Circuit Bungalow at Polonnaruwa which was taken over by the Military at the time of the communal disturbances in 1958 was not available to the Department during the year under review. This made the supervision of work in the station extremely difficult.

The lack of houses for occupation at Anuradhapura compelled the Department to do away with the Circuit Bungalow of the junior staff. The Circuit Bungalow of the senior officers had, therefore, to be shared by all officers. Officers of other departments and members of the public were making constant requests for the use of our Circuit Bungalow at Anuradhapura, and the administration of this Circuit Bungalow has taken a great deal of time of the Head office and the Acting Head of department himself. This also has greatly inconvenienced departmental officers lodging at this Circuit Bungalow. The Circuit Bungalow at Yapahuva which had been in a state of neglect was extended and repaired fully, as important conservations had to be undertaken at the station.

Arrangements were also made to re-open the Circuit Bungalow at Pañduvasnuvara. It is from this station that conservation of the unique " temple on pillars " at Dorabāvila has to be directed.

The Circuit Bungalow at Sigiriya was repaired.

WORK AT REGULAR STATIONS

Following is a brief statement of work carried out at regular stations during the year 1959 :—

Anuradhapura

EXCAVATIONS

Citadel.—The excavations in the southern part of the citadel which were conducted by Professor P. C. Sestieri were suspended at the beginning of the year prior to his leaving the island. Professor Sestieri desired that this site be left undisturbed as he hoped to resume the excavations on a subsequent visit to the Island which he was hoping to arrange with his government, or an institution in Italy.

Mahāvihāra.—The investigation regarding the ancient Mahāvihāra area in the sacred city had been already begun in 1949, when excavations were made at the foundations of the Lōvāmahāpāya, in the area between the latter and the new wall of the Sacred *bō*-tree grounds. In order to facilitate these excavations the part of Dickson Road which ran between the *bō*-tree Temple and Lōvāmahāpāya was closed, and traffic from the centre of the city diverted. By 1959, however, the area had already been encroached upon by various traders. Steps were taken with the co-operation of the authorities concerned to clear this area. Trial excavations had been done in 1950 to the west of the *bō*-tree and a part of the old wall of Devānampiyatissa had been uncovered. The *Mahāvamsa*, and its commentary, and other literary works such as the *Mahābōdhivamsa-gūṭapadaya* state that the oldest Buddhist Monasteries of Anuradhapura were located to the west of the western entrance of the *bōdhi*-tree. The modern shops by the Kurunegala-Anuradhapura road which had come up on this site had been demolished, but excavation work could not be properly started because all roads still converged at a point just north of this area. In order to have the centre of activity in the old city removed from this area, the department with the co-operation of the Government Agent, Anuradhapura, and the Special Commissioner, Anuradhapura, began the construction of a road to connect the Kurunegala road with a road leading to Dickson Road. At the same time the removal of the foundations and floors of the modern buildings in the site west of the *bō*-tree was started. It involved much labour to remove the concrete and cement of these modern foundations, but good use of the debris from this site was made for construction work of the road just referred to. Thereby the Department also avoided piling up heaps of debris which might have later on appeared as sites of ancient buildings as it happens in other parts of Anuradhapura.

Kuṭṭam-pokuṇa.—The outlet channel of Kuṭṭam-pokuṇa traced some time ago through privately owned property was covered up after drawings and photographs of same were made. The channel, originally a surface drain provided on the bare ground and not built up, was found buried well under the present surface level. At one point were found, alongside the channel and lying in the same direction, two short pieces of *terracotta* piping which, however, did not appear to have any relation to the channel.

Akkaradoḷaha.—The most fruitful excavation for the year at Anuradhapura as far as finds are concerned, was accidently started by a private individual, Mr. W. M. Mudiyanse, Process Server, Fiscal's office, Anuradhapura. Mr. Mudiyanse was digging a well in a land called Akkaradoḷaha off Jaffna Junction when at a point about 8 feet from the surface he came across a brickwork. He had not obtained the permission of the Local Authority for sinking this well, but brought the matter promptly to the notice of the Superintendent of this department at Anuradhapura.

The department stepped in immediately and conducted a scientific excavation. The excavation exposed an intriguing structure built of brick in which deposits had been made with some particular purpose in view, and yielded some pots and ancient coins as the principal finds. Photographs and drawings have been made at this site and the finds taken over by the department. Plates 1 *a* and *b* and Plan 1 *c*.

The following small finds were discovered at a depth of between 5½ and 6½ feet below present ground level at this site :—

- Piece of bronze rod
- Beads of coral and other material
- Pieces of quartz and chalcedony
- Fragments of glass
- Piece of blue glazed porcelain
- Corroded iron object resembling a nail
- Piece of copper wire
- Piece of bone and two red-slipped *terra cotta* dishes, one inverted over the other and enclosing a bone.

The coins found at the site are enumerated below in the relevant section.

CONSERVATION

The work on the old stone wall running southwards from the structure at the entrance of the Kapārārāma complex, the conservation of which was already under way, was continued this year. During the year the stones on this wall were laid and fixed to a length of 195 feet and a height of 5 feet.

MAINTENANCE

“ Pointing ” was done at all the important monuments under the control of the department at Anuradhapura. Among the monuments which received attention were the Dakkhiānthūpa, Nakhāvehera, structures in the vicinity of Thūpārāma, Jētavanārāma and Abhayagiriya, Khujjatissa-vihāra, Pācinattissapabbatavihāra, the palace of Vijayabāhu I and the palace of the Āpa at Basavakkulama.

Mihintale

CONSERVATION

The ancient retaining wall near Ambasthala dāgāba was found crumbling and steps had to be taken for its conservation. Fallen bricks and about 70 cubes of debris were removed from this site with a view to its conservation.

The conservation of *Mihindusāya* is in progress. The brickwork at the base of this *dāgāba* has been re-done in keeping with the old work. Two of the basal terraces have been completed.

ROADS

The mortar joints of the flagstones in the paved road leading to the *Dānasālāva* were being washed away by the flow of water during rainy weather. Hence joints of the flagstones were re-done in cement mortar resetting the stones where necessary. An area of 7062 square feet was dealt with in this manner during the year.

Since the balustrades on either side of the main flight of steps at *Mihintalē* were tending to get washed off, a cement concrete was laid on the top of both these to a breadth of about 3 feet. The length involved in each wall was 290 feet.

MAINTENANCE

Other roads, paths and the reserves were kept in good repair during the year.

MAHĀSĀYA

As reported above the Ministry of Cultural Affairs had appointed a panel of Engineers to report on the work proposed to be done at *Mahāsāya*, *Mihintale*. As required by the panel of Engineers this Department obtained and forwarded soil samples from the radial sections of the foundations of the *dāgāba*. For this purpose an operator and a boring instrument were kindly loaned to the Department by the Chief Engineer (Bridges), Mr. M. Chandrasena.

Polonnaruva

The work at this station had to be reduced to the barest minimum owing to the difficulties involved in supervising the station since the departmental Circuit Bungalow there was occupied by the Military the whole year.

CONSERVATION

The old brickwork of structures near *Ālāhana Piriveṇa* was exposed and conserved with a cement lime mortar. The portion of the brickwork involved was 246 feet $\times$ 8 feet $\times$ 4 feet.

MAINTENANCE

The important monuments, reserves more frequented by visitors, and foot-paths in them, were well maintained during the year.

Sigiriya

EXCAVATIONS

Paths.—Excavations were conducted in order to trace the ancient path from the western gate to the gallery, and paths that lead to the buildings which existed on the cave-boulders at *Sigiriya*. These paths are elaborate, at places hemmed in on either side by retaining walls built of rubble or brick and at others provided with steps. Sometimes a path belonging to one period is intersected by another of a different period. This shows that the paths, and hence the buildings of *Sigiriya* do not belong to one reign, but are of various periods. The investigation of this system of paths has already thrown some light on the dating of the different architectural features at *Sigiriya*. The finds at the excavation include some interesting types of pottery which have been carefully collected. Problems connected with the construction of these paths are being studied.

Summit.—On the summit of the Sigiriya rock, at a point where supposedly was the arched lintel of a doorway, a shaft was sunk for the purposes of investigation. The investigations, however, revealed that what appeared to be an arched lintel was actually part of a brick retaining wall built on filling which had subsequently settled on either side.

CONSERVATION

Conservation of brickwork on the summit started during the previous year was completed in 1959. By way of preparation for the conservation of the large pond on the summit its limestone paving slabs were dismantled but the rest of the work could not be taken up for want of funds.

A brick wall exposed sometime ago at the “Lion’s plateau” was conserved. The main path referred to under excavations was conserved to a length of 150 feet. This also involved the conservation of the brick sidewalls found thrown askew and the resetting of 83 limestone steps found broken or thrown out of position. The gateway leading south from the main path of cave No. 5 was fully conserved.

NEW ROAD

The modern flight of steps and the paths that lead to the gallery and the summit of the rock of Sigiriya do not follow the ancient path. The present entrance is through a breach in the rampart at its south eastern end. In order to give the visitor to Sigiriya a correct perspective of the gallery and the rock, a road has been planned branching off from the Ināmaḷuva-Sigiriya Road at the Rāma-kālē *dāgāba* to the Western Gate, which was the original main entrance to the fortress. From here the visitor will go along the ancient paths through the pleasure gardens viewing the ponds and the summer houses. He will then climb up to various buildings and finally to the gallery through the paths that are being now excavated.

MAINTENANCE

All roads and foot paths and the pleasure garden were properly maintained during the year.

Yapahuva

The rubble retaining wall of the terrace of the cave shrine room at Yapahuva, which had collapsed, was rebuilt providing a flight of steps, and the terrace was once more filled in and levelled up. The dimensions of the portion rebuilt are 154 feet × 5 feet 7 inches × 2 feet.

In the course of the work of exposing the inner rampart wall on the North-Western side a find, shaped very much like a modern steel helmet used by the military, came to light. It is made of bronze (with a high percentage of lead) and is wasted in parts. The evidence available suggests that it was meant to be used as some sort of container with its concavity held upwards and precludes its having been anything like a helmet. This has been brought to the department’s laboratory for inspection.

The department had already gone through a good deal of preliminary work in connection with the conservation of the ornamental gateway at Yapahuva, when heavy rains resulted in the collapse of a section of this monument. The stones on the portion thus suffering damage happened to be unnumbered at the time. Hence the problems we already had in connection with this work increased manifold. The walls of the monument were shored up and all other precautions taken to arrest further damage.

The outer moat on the south side of the citadel which was badly silted up was dredged.

A new set of labour lines consisting of five rooms was constructed in order to bring departmental labour on transfer to begin the urgent conservation works.

Conserved ruins, roads and paths were kept in good repair during the year.

Mādirigiriya

GENERAL

Part of the departmental road from Yoda-āla to Kavḍulu-āla measuring approximately 3.9 miles was handed over to the Irrigation Department on the instructions of the Hon'ble Minister of Lands and Land Development in February, 1959. In September, 1959, also on the instructions of the Minister, much of the remainder of this road was handed over to the Irrigation Department.

EXCAVATIONS

The remains of a structure with moulded blocks of granite situated opposite the Vaṭadāgē at Mādirigiriya were unearthed and details recorded. The dimensions of this structure are as follows :—

Lower half 44 feet × 11 feet × 2 feet 2 inches.

Upper half 43 feet × 19 feet × 4 feet.

The conservation of this ruin will be undertaken in due course.

EXPLORATION

Two stone statues in secular garb were found at a site called Talākolaṅṅa off Mādirigiriya. An excavation was conducted at the site and severed portions of the statues were recovered. The statues have been erected on the same site and the odd fragments removed to the store at Mādirigiriya. (See Plate 2.)

MAINTENANCE

An extent of about 20 acres of jungle around the group of ruins at Mādirigiriya was converted to park land by the removal of its brushwood.

The reserve and its group of ruins were properly maintained during the year.

Jaffna Peninsula and Islands

The labour unit at the archaeological station at Jaffna was reduced in April, 1959, after the Ramparts were completely weeded and urgent conservation work attended to. The roots of the more deep rooted plants were killed chemically by a gang of men working under the direct supervision of Mr. R. H. de Silva, Assistant Commissioner (Chemist), in May and June.

At Fort Hammenhiel, in Kayts Harbour some repairs, which did not much affect the architectural features, have been attended to by the Public Works Department.

Paṅḍuvasnuvara

All conserved ruins, roads and footpaths at Paṅḍuvasnuvara have been maintained during the year.

Part of the jungle behind the Circuit Bungalow was cleared and arrangements were made to fence in a part of the reserve.

Diṁbulāgala

During the year the jeep tracks and footpaths leading to the ruins here as well as those at Kosgaha-ulpota and Pulligoda have been maintained. The area around Nāmal-pokuna cleared during the previous year was maintained this year. A further tract of about 5 acres of jungle in the area was cleared.

Velgama (Periyakulam)

The departmental road connecting Periyakulam to Anuradhapura-Trincomalee road has been retraced in order to shorten it. The new demarcation has made this road shorter by about a mile. This road has been already made upto a distance of about $\frac{3}{4}$ mile and four causeways have been provided. Trees have been removed for a distance of about another $\frac{1}{4}$ mile for this road.

The temporary labour lines here were converted this year to semi-permanent quarters. On the monuments themselves no work has been done this year except for the maintenance.

Dadigama

The debris which had not been so far removed from the northern side of the *maḷuva* of the Sūtighara-cētiya (Koṭavehera) was removed during the year in order to make the *maḷuva* more spacious.

An old brick kiln exposed in the course of this work was conserved. A similar kiln on the eastern side near the road too was conserved. Part of the *cētiya* on the northern sector hitherto unexcavated was exposed and conserved during the year.

A small *stūpa* was found on the eastern fringe of the Koṭavehera and completely encased in it. It was evident that this *stūpa* was built earlier than the larger one, popularly called Koṭavehera. In order to carry out the conservation of the main *stūpa* at this point on proper lines, and also to understand the meaning and purpose of this smaller *stūpa* it was found necessary to carry on an excavation of this structure. This work, however, is to be left over for the next year.

WORK AT OTHER ARCHÆOLOGICAL RESERVES**Uva Province**

Galabādda.—This reserve was kept clean and the conserved bathing pond kept in good condition.

Buduruvagala.—The road to the sculptured rock was maintained during the year. The site called Galbuduntānna nearby was also maintained.

British Fort at Haldummulla.—The reserve was kept in good condition.

Hābāssa, Māligāvila, Daṁbēgoda.—Since there was not even a jeepable road to the reserve, a jeep track was provided from Okkampitiya to Hābāssa. The roads to the other two reserves are yet in jungle and could not be opened up due to financial restrictions.

Sabaragamuwa Province

Sitāvaka (Bārāṇḍikōvil, Baṇḍāravatta and Kikiḷibittarayāvela).—These reserves in Sitāvaka were cleared of weeds. The approach road to Bārāṇḍikōvil was made motorable and a wooden gate provided at the entrance to the site.

British Fort at Ruwanvālla.—The rank vegetation on this monument was removed and the reservation maintained satisfactorily. The Ministry decided to allow the Village Committee of Dehigampalkōraḷē to build their Headquarters at the site subject to certain restrictions.

Padaviḡampola.—The site of the prehistoric dolmen at Padaviḡampola was weeded and its barbed wire fence repaired.

Central Province

Nālanda.—The road leading to the Geḍiḡē at Nālanda from the Dambulla-Matale P. W. D. Road was fully repaired. A new gate to the reserve was provided. The sculptures at the shrine which had been misplaced were re-arranged. For instance, a Guardstone was used here as the central object of worship.

Māṇikdeṇa.—A new road was traced to the site from the Village Committee Road and a camp established for commencing work at this site. The site was cleared and paths provided to the various monuments. Three inscriptions were copied from this site. (See section on Epigraphy). Action was taken by the end of the year to open a regular station at Māṇikdeṇa. A detailed account of the site and monuments will appear in the Report for 1960.

Kuṇḍasālē.—A building occupied by the Military during the war, situated on departmental land at Kuṇḍasālē had been taken over by the department. As it was considered that this place being situated within easy access of all sites of archaeological interest in the Central Province, would be of immense use in connection with the department's work a start has been made to effect some minor repairs to this building to make it serve as a centre of operation.

Siṃhapīṭiya.—The barbed wire fence here was damaged, and its barbed wire and wooden fence posts stolen. It is now proposed to appoint a caretaker at this site after repairing the fence.

Gurudeṇiya.—The reserve was kept clean during the year.

Fort at Balana.—This being the site of a well known battle is very popular and is often visited by parties of school children and other interested persons. Hence measures have been taken to enclose this reserve and to keep it clean.

North-Western Province

Arankāle.—The present road to this reserve from the public road through the village of Hipavva is over a hill and then along a village tank bund. It is, therefore, difficult to make this road motorable. The Government Agent, Kurunegala, has been requested to provide an alternate road which could be made motorable. A trace of a much shorter approach road has been already pointed out.

Rājanganē.—The boundaries of this reserve were re-opened and encroachments stopped. Arrangements were done to make the site a regular station and conserve the monuments including the remains of the *Vaṭadāgē* with special features, which were excavated some years ago.

Southern Province

Tissamahārāma.—The fences of the reserves at Tissamahārāma, Galkanumandiya and Akurugoḍa were repaired and the reserves kept in good condition. The inscribed pillar at Akurugoḍa which was covered with earth was cleared once more.

Rambāvihāra.—The paths to various buildings in the site were cleared. The site is now frequented by visitors.

Kirinda.—The Department has not been able to get the encroachers ejected so far.

Kuṣṭarajāgala.—The site has been kept clean and the sculpture has been looked after.

Western Province

Kōṭṭe.—The ancient sites at Kōṭṭe, the tomb of Alakēsvara in Ātul-Kōṭṭe, and Bāddegānē site in Piṭa-Kōṭṭe were looked after by a caretaker.

A problem noted was the occurrence of fungi growing on the brick work of the monuments at Bāddegānē.

PROTECTED MONUMENTS

Mādavala

Rajamahāvihāraya.—The department was engaged for a number of years in the study of a special kind of shrine built on pillars of stone called in Sinhalese *ṭam-piṭa-vihārē*, or *pilimagē* many examples of which are found in the Kurunegala and the Kandy Districts. Most of these edifices have been renovated, sometimes very grotesquely during the recent opulent years of the Island, and all their ancient and artistic value lost. It was considered therefore desirable to apply Section 18 of the Antiquities Ordinance to 'protect' a small number of these buildings, each with different architectural features and to conserve them. (Plates 3a and 3b.)

The first edifice of the type taken in hand was the *ṭam-piṭa vihāragē* attached to the Rajamahāviharē, Mādavala in the Kulugammanasiyapattuva of Hārasiyapattuva in the District of Kandy. This building, is a very good example of this type of ancient Sinhalese architecture. It contains artistic ornamentations and wall paintings typical of the 18th century, the period of its earlier restoration.

The building is reared on stone pillars 1 foot 9 inches high set on a foundation of rubble 1 foot 8 inches high. This foundation and pillars may be remains of the earlier edifice constructed in about the 15th. century by a King of Dādigama. The stone pillars support a grid work of substantial wooden beams (10 inches × 10 inches) and floor boards (4 inches thick) are fixed on to this. On this floor rises the shrine room 13 feet 9 inches × 9 feet 6 inches with a gallery 3 feet wide round it. The walls of the shrine room are of wattle and daub. The stairway leading to the entrance to the shrine-room had originally been a flight of stone steps, beginning with an ornamental moonstone, and flanked by balustrades with *gajasimha* (elephant-lion) sculpture. The frame of the huge wooden door is elaborately carved. In front as one enters is a sedant Buddha statue with pedestal, and over it is a *makara-toraṇa* in high relief. The *toraṇa* is carved in wood and finished with plaster and paint. The figures of a pair of door keepers guard the entrance.

Among the wall paintings are scenes from the Vessantarajātaka and the Uragajātaka (Fausböll, No. 354 = Sinhalese *Jātaka-pota*, printed by Munasingha, pages 604-606). (Plate 4.)

The history of the site, the story of building the shrine, some of its architectural features, details regarding the statues and subjects of the wall paintings are described in a copper plate grant dated December A.D. 1756. (Month of Uṇḍuvap, Śaka Year 1677) issued by King Kīrti Śrī Rājasimha of Kandy (A.D. 1747-1782). The copper plate is with the chief incumbent bhikkhu of the Rajamahāvihāraya.

An extract from that portion of the grant which describes the renovations effected during the reign of King Kīrti Śrī Rājasimha is as follows:—"The Mudali of Dunuvila, the lord of this district, accepted the royal command . . . , and with the help of the people of the district removed the overgrowth from the *vihāra* site and constructed walls and buttresses. He also constructed an image house (*tām-piṭa-vihārageyak*) seven cubits in length, placed on pillars, and supported by beams with decorated ends. In it they made an image of the Buddha in the *vajrāsana* attitude, seated under a *torāṇa* of *mī* wood (wild *sapota* tree: *bassia longifolia*): and also figures of gods of the Śakra, Brahma, Suyāma and Santuṣita worlds. On the ceilings and the walls they made variegated pictures of the great disciples such as Śāriputra, stories from *jātakas* such as the Uraṅga and Visvantara, the figures of the Bodhisattvas Maitrī and Nātha who are in the Tusita abode. Outside the two flanks of the door were adorned by a pair of goblins with sword in hand . . . "

When the department undertook the conservation and the renovation of this *tām-piṭa-vihāragē*, the whole structure was in a very bad state of neglect and disrepair. Almost the entire woodwork was decayed. A railing fixed to the wooden posts had run round the gallery serving as a support. This had disappeared but for a small remnant in one solitary corner. Following the model of this piece of work the entire railing was fully restored, according to the old pattern. The decayed timber of the roof was replaced. There was a mixture of old flat tiles and round ones when the roof was dismantled. The replacement of tiles was done entirely with flat tiles of the old type, and this has brought back its original grace to the building. The foundation was set in cement mortar to prevent the formation of white ant nests. The entire woodwork was coated with colourless solignum wood preservative.

A modern shrine room has been built alongside and almost adjacent to the *tām-piṭa-vihāragē*, obstructing its entrance. The sculpture which decorated the entrance to the original shrine of the 15th century, —according to the grant cited above—namely the moonstone, the stones of the steps, and the *gajasiṃha* balustrades (Plate 5), which may have been used for Kīrti-Śrī Rājasimha's building also, are utilized very crudely at one of the entrances of the modern image house. These pieces of beautiful sculpture, though found at the site, could not be used in their proper place at the conserved shrine, as there is no room to place them properly.

In its work at Mādavala the department was engaged in the preservation of a building which is yet being utilized for religious purposes and therefore a great deal of rebuilding and renovations had to be done. In the reconstruction, the old work had to be very faithfully reproduced wherever the old material had to be replaced with new ones. This was done to very minute detail even with regard to the cuts at the joints of timber work.

The conservation and rebuilding was done under the supervision of Mr. L. K. Karunaratne, the then first Draughtsman.

A full account of the place, the history of the shrines, the inscription found at the site, the work of conservation and renovation will appear in a separate monograph which is being prepared.

Kataragama

Kirivehera.—A private society which had embarked upon the re-construction of the Kirivehera approached the department for help in the preparation of the restoration plans. In order to find data for this purpose excavations were made at the site by representatives of the society with the help of the staff of the department and employing departmental labour during the middle of the year under review (1959). During these operations the retaining wall of the modern *maḷuva* (200 feet × 200 feet) was partially exposed on three sides. Furthermore, pits were dug in the *maḷuva*, evidently to locate the depth of the foundation. One of these pits on the northern section of the *maḷuva* which was left uncovered was found to cut through built brickwork. The significance of this brick structure had, however, not been found out.

Towards the end of the year the Restoration Society requested the department to examine their plans for the restoration of the *dāgāba*. They also requested the department to dismantle all the new accretions on the old structure, and remove its loose portions. It also became necessary to undertake an excavation to locate the relic-chambers.

The *dāgāba*, as it stood at the commencement of the excavation, was 90 feet in diameter and 54 feet high. The recent outer casing, about 3 feet in depth, built of modern engineering bricks, rose to a height of 20 feet at its highest points. The *dāgāba* stood on a square *maḷuva* 200 feet × 200 feet. The western and southern side of the dome had partially collapsed. The southern side had been partly repaired with modern bricks. The top of the dome was covered with debris, on which were growing creepers and bushes. On the top of this debris was a structure of recent origin, purporting to appear like a *hatarāskoṭuva*. This was somewhat like a cube, nearly 2 feet × 2 feet × 2 feet. On the top of this structure was a concrete cube 1 foot × 1 foot × 1 foot, and it served as the base of a flag-staff of galvanized pipe about 12 feet high. Brickbats, of the ancient type were heaped up on the north-western sector of the new casing.

The flag-staff was removed with its base. The new *hatarāskoṭuva* was then dismantled. Debris on the level 44 feet—38 feet was removed. This consisted of earth and brickbats. Some of the bricks were marked with Brāhmī *akṣaras*.

In the centre of the above region were the signs of a relic-chamber. Two division walls of such a structure were in a state of partial preservation. Finds at this part of the excavation were:

- (1) A modern standing Buddha statue of metal, 9½ inches high with pedestal and *siraspoṭa*, placed on the concrete cube on the summit.
- (2) Seated Buddha statue with *torāṇa*, metal, 6-8 inches on debris at 42nd foot from the *maḷuva*. The *torāṇa* was in pieces.
- (3) Circular slab of stone, radius 8 inches, possibly fallen from the pinnacle.
- (4) Coins, V. O. C., etc.

The bricks from the various levels were sorted. The measurements of some of the full bricks are 18 inches × 9 inches × 2.5 inches, 12 inches × 12 inches × 2.5 inches (chamfered) found at 35 feet-38 feet of dome. Few moulded bricks were also found in the debris.

As the restoration plans had to follow the pattern of the ancient edifice as far as it was possible, it was found necessary to collect all information regarding the platform (*maḷuva*) and the entrances to it. With this purpose in view, trial pits and trenches were made on the existing *maḷuva*. During this process an inner *maḷuva* was uncovered

about 40 feet from the edge of the present platform. The excavator of the society in fact had dug through the edge of the upper *maḷuva* on the northern side when he cut through the brick structure which was referred to earlier. At the south-eastern end the mouldings of the inner or upper *maḷuva* were found in a very fine state of preservation, even its plaster coating being intact.

From the trial diggings made on the *maḷuva* it was possible to say that there were two terraces, the upper paved one (*salapatara-maḷuva*) and the lower processional path (*vāli-maḷuva*). The present retaining wall of the modern *maḷuva* is the parapet wall (*prākāra*) of the old lower *maḷuva*. The lower *maḷuva* at some date has been filled up to the level of the upper *maḷuva*, and thus the two terraces connected into one large platform.

Other Protected Monuments

The Archæological Department due to lack of personnel and funds is restricted in the undertaking of conservation or repair of protected monuments under Section 23 of the Antiquities Ordinance, No. 9 of 1940. However, the department saw to repairs at the Śrī-Subhadrārāmaya at Balapiṭṭiya and Toṭagamuva Ratpat-vihāraya at Telvatta in the Western Province. Action has been taken to constitute the grove of *nā* trees at Doḍanvala dēvālē in the Kandy District into an Archæological Reserve.

The protected monuments in the Jaffna Peninsula received attention at the hands of the Assistant Commissioner (Chemist) and his skilled workers.

EXPLORATION

Western Province

Māddēgama.—About one mile on Hissālla Road, branching off from Vākē (Weke)—Pūgoḍa Road, is the ancient site of Māddēgama of Gaṅgabaḍa Pattu in Siyanā Kōraḷē East, Colombo District. As one goes towards Hissālla the rock containing ancient caves with drip-ledges on them is on the right hand side of the road, and on the left the modern temple. On a plateau located amidst the caves on the summit of the rock is a *bō*-tree. An old *bō*-tree is on a rectangular platform, and its branches weighted down with age are propped up. All over the *maḷuva* are *bō*-saplings which can well be those of the older tree.

At the summit of the rock are found the traces of an ancient inscription. The modern *vihāragē* built in one of the drip ledged caves is below the *bō*-tree. Another cave below the *bō*-tree platform is supplied with enclosing walls.

New stone steps have been furnished on the path from the road to the rock. The names of the donors, that of one "Amarasiṃha" conspicuous among them, have been incised on these steps.

Rev. Panāgoda Vajirañāna Thero, the resident bhikkhu of the temple, informed the writer that there are about 12 acres of temple land planted with coconut and rubber, which have come back to him as the result of a law suit with another bhikkhu.

Since there are several places known by the name of Māddēgama one cannot be quite certain whether or not this Māddēgama is the one referred to in the *Mahabōdhivamsa* and the *Cūlabōdhivamsa*.

The *bō*-tree at the site was gazetted as a "protected monument" during the year.

Moṭṭunna in the Mādapattuva of Siyanā Kōraḷē West, Colombo District (Map reference L2/14). The Venerable Moṭṭunne Indasāra Thero had informed the department in 1958 about the *vihāragē* on pillars and beams known as Kiritārāma in Moṭṭunna, and the wall paintings of this temple, stating that he considered them to be

about 150 years old. The site and the *vihāragē* were inspected in September, 1959. The *vihāragē* was found to be one of the variety known as the *tāmpitavihāra* (see above under Mādavala, in the section on PROTECTED MONUMENTS). The building may go back to early 19th century, and the paintings on the walls may have been originally done during the same period.

Here, close to the modern temple of Mottunna is also a well known *dēvalē* situated beside a stream, on a tract of highland in a paddy field. This too was inspected. One can be certain that the foundation of this group of temples, as well as the *bō*-trees in whose shade the temples nestle, go back to the time of the kings of Kandy. The local god venerated at this shrine is a Baṇḍāra god. His name and attributes and the rites and observances at his shrine all indicate that he, like the other gods of the Kandyan times, is the apotheosis of a local chieftain.

Here, the names of the people, the language they speak, their customs and manners and in fact the very locality itself preserve to this day reminiscences of times prior to the British period.

Kāragala in the Gaṅgaboḍa-pattuva of Siyanā Kōralē East which is described in the *Haṃsasandēsaya* was visited during the early part of the year in connection with the inspection of Māddēgama. It was noted that the slab containing inscriptions at the site was deteriorating and needed attention.

Ōmatta in Kalutara District. A site supposed to be containing some ancient remains which the local Rural Development Society wanted to obtain on lease, was inspected at the request of the Government Agent, Kalutara. The transfer has been recommended by the department as there are no ancient remains here.

Southern Province

Unavatuna dēvāla is situated along the sea coast in the village of Unavatuna. The buildings on this site are modern and there is nothing of archaeological interest.

Aggabōdhi-vihāra at Vāligama (Map reference 0 24/30) was inspected in order to find out whether it has any connection with the Kuṣṭarajāgala statue which is about $\frac{1}{4}$ of a mile south of it. Though it is believed that the *bō*-tree at this site is contemporary with the statue at Kuṣṭarajāgala there is nothing to prove the tradition. The buildings at the site are modern.

Damvālyāya. The Government Agent, Hambantota, sought the advice of the department in connection with the application for the lease of lot 27 in F.V.P. 318. An inspection of the site revealed several stone pillar stumps in an area strewn with brick bats and broken tiles. The lease therefore was not recommended.

Sabaragamuwa Province

Kandēkāṭiya in the village of Panāmurē is about $1\frac{1}{4}$ miles south of Duṭugāmūṇu Rajamahāvihāra. (Map reference P6/43.) This site is in private ownership. The remains here are (1) A fairly large *dāgāba* built on a brick platform which seems to have been rifled by robbers, (2) The fragment of a pillar inscription, and (3) A rectangular mound in which another ancient structure is obviously buried.

Baṃbaragala Sēnāsanaya is situated in the slopes of the wooded hill $4\frac{1}{2}$ miles north of Pallevāla bazaar. (Map reference P 1/26.) Here there are a number of rock caves at least three of which contain drip ledges and Brāhmī inscriptions. On the natural surface of the rock at the base of the hill is a Brāhmī inscription beside which the likeness of a bow and arrow is incised. In the jungle, to the south of this, is a rectangular mound with projecting stone pillars on it and the torso of a Buddha statue.

Terunnansēgama.—An abandoned village on the left bank of the Valavēgaṅga situated about $4\frac{1}{2}$ miles north-east of Āmbilipitiya bazaar. (Map reference P. 12/9.) The ruins here are in dense jungle and are marked by several mounds with pillar stumps showing out of them. An unauthorised excavation here, has brought to light a sculptured stone with a frieze of dwarf. on it, and the torso of a Buddha statue.

Dutugāmuṇu Rajamāhavihāra.—This is in the village of Panāmurē in Ratnapura district (Map reference P. 6/43.) The site is occupied and the *dāgāba* renovated. There is a heap of fragments of sculptural and architectural remains collected from the site in the course of this renovation. In this collection was found the torso of a dolomite Buddha statue 6 feet high.

Central Province

Akaraḥaḍuva is situated on the right bank of the Aṃbangaṅga (Map reference I.10/30.) At this site there are the remains of a parapet wall on three sides, a brick built *dāgāba* in ruins, several stone pillars and a dressed stone slab.

North-Western Province

Balavattala is in Kurunegala District. (Map reference I. 9/64.) The department has approved the lease of Lot 67 in P.V.P. 1148 the only remains in which are a circular mound with brickbats and rubble in it, situated on the summit of a hill.

Hāliyāla is situated $1\frac{1}{2}$ miles north of Dambadeniya bazaar. (Map reference I. 1848). This is in a privately owned estate and the remains here are a small circular mound of brick and a few stone slabs and spur stones.

Rajallēgama. Near a pond to the south of the *dāgāba* here was found a badly weathered inscription. The *dāgāba* though renovated is an example of the paddy-heap shape dagobas.

Talakurukūṭiyāva in Puttalam District (Map reference F. 17/54) has a medium-sized *dāgāba* on its tank bund. Close by were found a ruin with stone revetments and a few scattered stone slabs. The department has given its approval for the release of this site for restoration by a society of the villagers, since there is no place of worship in the neighbourhood.

Pottukulama (Map reference I. 6/8). The jungle in and around the area was cleared, and the area required for an Archæological Reserve here was demarcated in order that a sketch plan be supplied to the Government Agent for a requisition survey.

Ambagasvāva and Palugolla. An inscription was found on the bare rock surface at each of these sites, in the vicinity of each of which there were ancient remains. (Map reference F 20/50 and F 23/17 respectively.)

Uva Province

Balaharuva is in Vāllavāya D.R.O's division (Map reference M. 22/54). The remains at this site are (1) a small brick mound, probably the remains of a *dāgāba*, (2) a stone revetted ruin, and (3) several mounds in a square enclosure of side 150 feet.

Eastern Province

Rahatgala in Batticaloa District. This is the site of an ancient Buddhist monastic establishment still containing the ruins of a *dāgāba*, an image house and a number of other ruins. As is to be expected on a site such as this, there is also a tank nearby. On this site is a recent encroachment by persons desirous of using this as a place of worship. Action has been taken to conserve the ruins early without allowing interested parties to continue any further the vandalism which is already apace.

GAL-OYA BOARD AREA

An exploration of the Gal-oya Valley was undertaken during the year by the present writer. The Gal-oya Development Board placed two of the Land Rovers belonging to the Board and the Navakiriya Circuit Bungalow at the disposal of the officers of the department during this circuit. Mr. P. C. Dabare, the Archæological Officer of the Board, joined our party in some of the explorations. The following sites were explored:—

Rajagal-kanda. A footpath across a tea plantation near village 34 leads to this hill. Almost as soon as the ascent to this wooded hill commences one comes across a flight of steps, some built in stone and some cut on the living rock. On the flat summit of this hill are the remains of a monastic establishment. This area, about 300 acres in extent contains a number of undisturbed ruins, the layout of which itself is interesting. Among these are a circular building, a rectangular pillared hall, a *dāgāba* and a large unfinished Buddha statue 19 feet long, which recalls the famous colossal statue of Avukana. This statue is lying prone on the ground, its face upwards probably in the same position as the sculptor left it in its unfinished state. The work has not been abandoned for any mistake arising in its execution, and one could visualize how some calamity like flood, pestilence or war had wrested the chisel from the sculptor's hand.

On the sides of this hill are a number of caves which must have been inhabited in pre-historic times, to judge from the primitive drawings in one of them. (Plate 6.) Eye copies of a few inscriptions found on this hill have been made.

Balagalla tank site.—Three slabs of sculptured stones consisting of a dwarf and a fragment of a guardstone, set into the head wall of a sluice were found near this tank. At a point about 100 yards away in the jungle is a 14 feet wide stone paved ancient road which extends nearly half a mile.

Knoḍavatavana tank.—At this place, referred to in the Reports of the Archæological Survey of Ceylon, 1949, 1950, is a *dāgāba* built on a terrace 50 feet square. A rubbing of an inscription at this site was prepared.

Vāvinna ruins.—Although the land around here has been cleared for colonization purposes this site covering a few acres has been left undisturbed. Here there are the ruins of a *dāgāba* and a shrine room. At the *dāgāba* site is a solitary stone pillar capital with a sculptured frieze of geese. A standing lime-stone Buddha statue has been brought to light here.

Muvangala ruins.—This site is on a large rock in the area of the new sugar farm. There are two inscriptions here, one on the face of the rock and another below the drip ledge of a cave. The latter is now covered by a brick wall of later date built against it.

Ruins in village 5.—This is another rocky site where there were a few pillar stumps, ruins of a *dāgāba* and the fragments of a medicine trough.

Kukulūva Mahavihāra.—This site is close to the old village of Tōṭṭama. A priest is in occupation of a wattle and daub building of recent construction on this site.

Ālahāra ruins.—A portion of the remains of a *dāgāba* situated alongside the Ekgal-āru channel has been levelled up by tractors. Fallen at the base of this *dāgāba* was found a stone umbrella (*chatra*).

Dīghavāpi.—About a mile off the well-known *dāgāba* here, is a large area of ruins covered by jungle, which contains a large group of buildings worthy of further investigation as is evinced by a study of the contours and the pillar stumps which jut out. A medicinal trough found at the site indicates that the site is connected with an ancient hospital (Plate 7).

Ampārē.—A trial excavation carried out at a site behind the base workshop revealed the remains of a *dāgāba* built on a square platform. The terrace had been paved with slabs of stones. Among the finds was a fragment of a rectangular coin. At one of the entrances was a pot filled with river sand, possibly sand over which charms had been repeated, placed there as a portent of luck (Plates 8a and 8b).

Jaffna Peninsula and the Islands

A preliminary short exploration for ancient sites was made by the department in the Jaffna peninsula and Nāgadīpa.

ANCIENT COINS

A hoard of 359 coins was found in a "colony" near Mādirigiriya. They are grouped as follows :—

Sāhassa-malla	..	311
Dharmāsōka-dēva	..	22
Līlāvati	..	26
		—
		359
		—

The following five coins were also found at the site of the well at Akkaradoḷaha :

1. Coin with maneless lion to right.
2. Mineralised rectangular coin, obverse : head of lion to right recognisable, reverse : circle. Codrington Plate 19.
3. Coin greatly corroded, with two corners where the angles are slightly obtuse, rest roughly circular, one side concave and the other slightly convex.
4. Corroded rectangular plaque. Not identifiable in present state.
5. Major fragment of a small coin similar in size to Roman coinage. Too far corroded to be identified.

Chemical Treatment of Antiquities

Following is the report of Mr. K. E. Wijesinha, Technical Assistant in Chemistry.

"The following works have been attended to by the Assistant Commissioner (Chemist) before he left the Island on August 6, 1959, as is indicated in the various files.

The efficiency of B. P. L. Water-repellant solution was tried out at Dädigama for the treatment of ancient brick-work.

Three of the wooden pillars of the Mādavala vihāra were treated with chlorinated phenol wood preservative. An experiment was conducted on the timber floor boards in this vihāra to test the usefulness of plastic wood for the treatment of decayed timber.

Sections of the image house at Gadālādeniya were treated with acquaristo-water-repellant by way of experiment. The rank vegetation, trees and plants in Junāri Pond at Jaffna were cleared and the more deep-rooted plants were killed with Tree-killing solution.

Vegetation on the roof of the Church at Cankānai, and moss on the side walls of the same church were removed and loose sections of plaster consolidated. Silicofluoride solution was applied on the walls of this church to check the growth of moss, etc.

The rank vegetation on the walls of the churches at Accuvēli and Myliḍḍi and on the Fort at Pūnarin (Pooneryn) was removed.

Portions of the painted plaster at Degaldoruva Temple which were getting loose were consolidated by filling the broken edges of the plaster with a cellulose plaster. The painted plaster on the walls of Mādavala vihāra was also consolidated.

Loose sections of plaster in the small fresco pocket at Sigiriya were strengthened. Electrolyte removal of verdigris from bronze objects and coins, a method by which the corrosion products are reduced to the oxides before removal, was tried out and found to be successful.

The following antique objects, chiefly of bronze were examined and or treated at the Laboratory : (1) One seated Buddha statuette, height 2 inches, (2) One standing Buddha statuette, height 5 inches, (3) Three small bronze Buddha statuettes, (4) Two bronze statuettes of the Maitri Bodhisattva, (5) One studded bronze rod depicting a lotus stem, (6) One bronze tray (shaped like a lotus flower) in fragments, (7) Four bronze lamp stands, (8) One bronze Buddha statuette in *dhyanī-mudrā*, height 4 inches.

Models of several stone statues from the Colombo Museum were prepared by this department for an exhibition to be held at Kurunegala in January 1959.

The statue at Avukana was treated during the year. The encrustations of salts on the statue were dealt with by the use of paper pulp and chemicals.

Potsherds recovered from the excavation at Pomparippu and from various other parts of the Island have been put together in the laboratory and several complete vessels (with a minimum of supplied deficiencies) have been reconstituted."

EPIGRAPHY

THE Assistant Commissioner (Epigraphy) was not in the island during the whole of the period under review.

The Collector of Inscriptions has procured estampages of the following inscriptions during the year:—

1. One Rock Inscription from Kābāllālena, Vāriyapola.
2. Four Pillar Inscriptions from bund of 'Sea of Parākrama' between Polon-naruva and Dumbūluluvāva.
3. One slab inscription from Mādavacci (one side).

4. One pillar inscription from Pūriya Vihāra (now called Śrī Maliyadēva Rajamahāvihāra,) Kapuvarala village in Alavva (three sides).
5. One rock inscription (one line) from Muvangala near the Ampārē Sugar Farm.
6. One rock inscription from a site above the Ampāre tank.
7. Two rock inscriptions from near rock pool in Maḍuvēgala, in Aṃbagasvāva village, Kōnvāva. (one of one line—one of two lines).
8. Two juxtaposed rock inscriptions from Devramvehera close to Palugolla village (recorded on one rubbing).
9. One inscription from a block of stone from Paṇḍuvasnuvara (one line).
10. One rock inscription from Periyakaḍu vihāra in Nalava village, Kurunegala District (re-copied).
11. One pillar inscription from Galganē Vihāre in Mādavala—Kandy District.
12. Three slab inscriptions from Mānikdeṇa.

Further particulars of the newly copied inscriptions are given in Appendix II.

APPENDIX I

List of Sites declared 'protected' in 1959*

No.	Province	District	Village	Name of the Monument	Place, No. and date of Gazette notification and other particulars
1.	Western	.. Colombo	.. Meddegama ..	The Bo-tree known as Meddegama Rajamaha Viharaya Purana Bodhivahanse	Lot No. A 435 in P. P. 6312 Gazette No. 11,862 of September 25, 1959
2.	North-Western	.. Kurunegala	.. Ridigama	.. Ridi Vihara	.. Gazette No. 11,745 of May 20, 1959
3.	North-Central	.. Anuradhapura	.. Ralagama	.. Purana Vihara	Nakha —

* Names in this list as well as the more popular place names elsewhere in the report are given in their official spelling, and not in their scientific transliteration.

APPENDIX II

List showing Particulars of inscriptions copied in 1959

No. of 1959	Date of Copying	Place of Inscription	King	Date	Language and Script	Remarks
1 ..	8. 1. 59 ..	On a rock at Kābāllāleṇa, Gōnegama near Vāriyapola, Kurunegala District	—	..	Circa 4th A. C. ... Old Sinhalese Brāhmī Script	.. Not well preserved
2 ..	12. 1. 59 ..	On the border of a shallow stone basin, at the Residency, Old Town, Anurādhapūra	—	..	Circa 10th A. C. ... Sinhalese	.. One line
3 ..	25. 2. 59 ..	On a slab of rock close to temple at Madavaci in Gomarankadavala, Trincomalee District	—	..	Circa 10th A. C. ... Sinhalese	.. Very badly worn out and illegible except for a few aksaras
4 ..	26. 3. 59 ..	On a fragmentary pillar at Pūriyavihāra (now called Sri Mahiyādāva Rajamahavihāra) in Kapuvarala village in Alavva, Kurunegala District	—	..	Circa 8th A. C. ... Mediaeval Sinhalese Transitional period Brāhmī Script	.. Fragmentary
5 ..	7. 6. 59 ..	On rock in site above Ampārē tank, Batticaloa District	—	..	Circa 4th A. C. ... Old Sinhalese Brāhmī Script	.. —
6 ..	8. 6. 59 ..	On rock at Muvangala near Ampārē Sugar Farm, Batticaloa District	—	..	Circa 2nd A. C. ... Old Sinhalese Brāhmī Script	.. One line
7 ..	2. 8. 59 ..	On rock near rock-pool in Maḍuvēgala in Ambagasvāva village near Kōnvāva, Kurunegala District	—	..	Circa 7th A. C. ... Old Sinhalese Brāhmī	.. —
8 ..	2. 8. 59 ..	On rock near rock-pool in Maḍuvēgala in Ambagasvāva village near Kōnvāva, Kurunegala District	—	..	Circa 7th A. C. ... Old Sinhalese Brāhmī	.. One line. Very worn
9 ..	4. 8. 59 ..	On rock at Devramvehera close to Palugolla village near Tambuttēgama, Kurunegala District	—	..	Circa 4th A. C. ... Old Sinhalese Brāhmī	.. Two juxtaposed inscriptions copied together

10 ..	5. 8. 59 ..	On a block of stone from Paṇḍuvasuvara, Hettipola, Kurunegala District	— ..	Circa 10th A. C. ...	Sinhalese ..	Only 6 letters ..
11 ..	14. 10. 59 ..	On a pillar at Galgaṇḍ vihāra in Mādavala, Kandy District	Vikramabahu	Circa 17th A. C. ...	Sinhalese ..	Dated 8th year of Sri Sangabo Vikramabahu Fragment of slab
12 ..	15. 10. 59 ..	On a slab at Mānikkeṇa off Lenadora, Matale District	(1) — ..	Circa 9th A. C. ...	Sinhalese. Transitional Brāhmī script	period
13 ..	15. 10. 59 ..	do.	(2) — ..	Circa 9th A. C. ...	Sinhalese. Transitional Brāhmī Script	period
14 ..	15. 10. 59 ..	do.	(3) — ..	Circa 9th A. C. ...	Sinhalese. Transitional Brāhmī Script	period

Palimpsest. Date of earlier inscription erased, Circa 4th C. A. C.
Badly worn out, illegible except for few akaras Palimpsest. Date of earlier inscription erased, Circa 4th century

